

LIITE 1: tutkielman kansilehti

EHDONALAISVALVONTAAN MÄÄRÄTTYJEN KOKE- MUKSIA VANKILAN JÄLKEISETÄ ARJESTA.

Kuka tukee rikoksetonta elämää?

Päivi Lahti
Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatti
tutkielma
Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta
Yhteisösosiaalityön erikoisala
Jyväskylän Yliopisto
Syksy 2010

Tiivistelmä

Suomen rikosseuraamusjärjestelmässä vankeustuomiosta suoritetaan vankeudessa määräosa ja yleensä vanki pääsee ehdonalaiseen vapauteen koeajakseen. Osa vangeista määrätään loppurangaistuksen ajaksi valvontaan. Valvontaan määrättävät ovat syyllistyneet vakaviin rikoksiin, he voivat olla myös nuoria rikosentekijöitä. Tämä kvalitatiivinen tutkimus kohdistuu vapautumisvaiheeseen. Vapautuminen on elämässä jonkinlainen taitekohta, johon liittyy toiveita paremmasta tulevaisuudesta, sekä myös pelkoa ja ahdistusta. Haastattelemani kolmetoista henkilöä oli määrätty silloisen Kriminaalihuoltolaitoksen toimeenpanemaan valvontaan. Olen kiinnostunut siitä, millainen kokemus valvonta on entiselle vangille? Kokeeko hän valvonnan pelkkänä kontrollina vai liittyykö siihen rikoksetonta elämätapaa tukevia elementtejä. Tutkimus käsittelee elämänvaihetta, jossa vankeus on takana ja ehdonalainen vapaus edessä. Ehdonalaisesti vapautuneiden valvonta on yhdyskuntaseuraamus, joita ollaan lisäämässä ja monipuolistamassa lähivuosina. Yhdyskuntaseuraamukset toteutetaan erilaisissa yhteisöissä ja rangaistusten toimivuus vapaudessa edellyttää molemminpuolista luottamusta. Yhdyskuntaseuraamusten täytyy myös näyttäytyä vakuuttavina, selkeinä ja helposti ymmärrettävinä vaihtoehtoina.

Punaisena lankana työssäni on ollut entisen vangin oma näkökulma, mistä hän kokee löytävänsä tukea. Toteutin haastattelut narratiivisella, tarinallisella lähestymistavalla. Olin kiinnostunut valvottavien kokemuksista elämänvaiheessa, jossa yhteiskuntaan pitäisi kiinnittyä uudestaan. Haastateltavat tunnistivat selkeästi rikollisuuden ja päihitteiden yhteyden. Valvonnalla ei haastateltavien mielestä ollut vaikutusta siihen, jatketaanko rikosten tekemistä vai ei. Jokainen päättää itse omista tekemisistään ja siitä miten siviilissä elää.

Entisellä vangilla oli tunne, että hän on tullut kuulluksi tavatessaan valvojaansa. Valvontasuhteessa työntekijän ja valvottavan välinen luottamus on työskentelyn perusta. Tässä tutkimuksessa luottamuksen käsitettä käytettiin asiakassuhteen ymmärtämiseen yksilöiden välisenä toimintana. Luottamuksen rakentaminen vaatii aikaa, koska se rakentuu yhteiselle, jaetulle. Luottamus vaatii yhteisten normien luomista ihmissuhteessa. Valvojan ja valvottavan välinen suhde näytti toimivan ja asiakassuhteesta löytyi myös luottamusta. Vankilan jälkeisessä arjessa haastateltavat kokivat selkeästi saavansa eniten tukea läheisiltään, apua saatiin perheeltä, ystäviltä ja sukulaisilta.

Vankilasta vapautujat ovat kiistatta yksi Suomen syrjäytynein ja vähäosaisin selvärajainen väestönosa, jossa erilaiset ongelmat ovat kasautuneet. Haastatteluissa puhuttiin myös köyhyydestä, työttömyydestä, vähäosaisuudesta, juomisesta ja asunnottomuudesta. Entisten vankien vaikea asumistilanne nousi vahvasti esiin haastatteluissa. Kaikki haastateltavat puhuivat tästä aiheesta, vaikka omakohtaista huolta asumisesta ei olisi ollutkaan. Taloudellinen huono-osaisuus voi olla myös rikollisuuden seuraus, ei välttämättä sen syy, mutta joka tapauksessa sosiaalinen huono-osaisuus lisää rikoskäyttäytymisen riskiä. Kasautuva huono-osaisuus näkyi selkeästi tekemissäni haastatteluissa.

Avainsanat: ehdonalainen vapaus, valvonta, yhdyskuntaseuraamukset, vanki ja luottamus.

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	5
1.1 Vankilasta takaisin yhteiskuntaan.....	5
1.2 Vapautujan ääni.....	8
1.3 Vankilasta vapautuvan profiili.....	9
1.4 Vapauttaminen prosessina.....	13
1.5 Uudet rangaistusmuodot.....	17
1.6 Sosiaalityö - tuki ja kontrolli kriminaalihuoltotyössä.....	18
2. Ehdonalaisesti vapautuneiden valvonta.....	23
2.1 Täytäntöönpanojärjestelmän kehittyminen – ehdonalaisen vapautumisen historiaa ja nykykäytäntöjä kansainvälisesti	23
2.2 Ehdonalaisen vapauttamisen historiaa Suomessa.....	28
2.3 Työn arvopohja.....	30
3. Teoreettinen viitekehys - aikaisempaa tutkimusta.....	32
3.1 Teoreettinen viitekehys – luottamuksen rakentaminen valvonnassa.....	32
3.2 Katsaus kansainväliseen tutkimukseen.....	35
3.3 Rikosuralle joutuminen ja sille jääminen – Juha Kääriäisen väitöskirja.....	38
3.4 Miesvankien turvattomuus ja elämäntilanteiden hallinta.....	40
3.5 Margit Kyngäksen väitöskirja – Vankeus miehen elämänselämyksessä.....	43
3.6 Vankilasta vapautuneiden asunnottomuus.....	46
3.7 Lyhytaikaisvangit haasteellisena ryhmänä.....	47
4. Tutkimusongelma.....	49
5. Tutkimuksen lähtökohdat.....	51
5.1 Tutkimusaineisto.....	51
5.2 Aineiston keruu.....	54
5.2.1 Mitä kysyttiin ja kuinka haastateltiin.....	56
5.2.2 Haastattelujen periaatteet ja haastattelutilanteet.....	57

5.2.3 Aineiston arviota.....	59
5.3 Haastateltavien esittely.....	59
5.3.1 Asuminen ja perhetausta.....	60
5.3.2 Koulutus ja työhistoria.....	61
5.3.3 Vankikertalaisuus.....	61
5.4 Aineiston analyysi.....	62
5.5 Tutkimukseen liittyvää eettistä pohdintaa.....	65
6. Miten vapaus koittaa – tutkimuksen tulokset.....	68
6.1 Takaisin yhteiskunnan jäseneksi – vankilasta vapauteen.....	68
6.1.1 Vapautuminen myönteisenä kokemuksena.....	72
6.2 Kotiin vai kodittomaksi	73
6.3 Köyhyys.....	80
6.4 Päihteet ja rikokset ”se on ko yks yhteen”.....	82
6.5 Yhteisöllisyys – sosiaaliset suhteet.....	89
6.6 Kohtaamisia valvonnassa.....	94
6.7 Kohtaamisia viranomaisverkostossa.....	96
6.8 Valvonnan merkitys vankilan jälkeisessä arjessa.....	99
7. Pohdintaa – vankilan jälkeinen elämä.....	107
Kirjallisuus.....	114

1 Johdanto

1.1 Vankilasta takaisin yhteiskuntaan

Tässä työssä tarkastelen mitä vankilasta ehdonlaiseen vapauteen määrättyt miehet kertovat elämästään ja miten yhteiskunta ottaa heidät takaisin jäsenikseen. Vankilasta siviiliin vapautuvan ihmisen problematiikka on moninainen, kuinka integroitua takaisin yhteiskuntaan ja pysyä erossa rikoksista? Kaikilta vapautuvilta ei motivaatiota rikoksettomaan elämään löydy, toisilla taas toivo paremmasta tulevaisuudesta ja rikoksettomasta elämästä on vahva. Sopeutumiseen takaisin yhteiskuntaan liittyy monia elementtejä. Löytyykö asuntoa, minkälaiseen yhteisöön vanki on vapautumassa, tukevatko perhesuhteet prosessia, miten entinen vanki kohdataan valtion ja kuntien viranomaisten taholta?

Tutkimuksen tarkoitus on perehtyä vankilan jälkeiseen elämänvaiheeseen, johon yhtenä elementtinä kuuluu Rikosseuraamuslaitoksen vastuulla oleva valvonta. Kiinnostukseni kohdistuu vankilasta vapautuvan henkilökohtaisiin kokemuksiin. Tutkimusongelmani on:

Miten ehdonlaisvalvontaan määrättyt miehet järjestävät elämänsä vapautumisen jälkeen ja mitä apua he kokevat saavansa tavoitellessaan rikoksetonta elämää. Tukeeko valvonta rikoksettomuuteen?

Tutkimukseen on haastateltu kolmeatoista ehdonlaiseen vapauteen määrättyä entistä vankia. Haastattelut olivat metodiltaan vapaamuotoisia, niitä voi kuvata myös kerronnallisiksi tai narratiivisiksi haastatteluiksi. Pyrin haastatteluissani myös dialogiseen, kuuntelemaan ja haastatelluille tilaa antavaan otteeseen. Tutkimusta ohjasi tarve tietää mitkä asiat ovat merkityksellisiä entisen vangin arkipäivässä. Tarkoitus on käydä läpi monimutkaista ja vaativaa prosessia, jossa ihminen sopeutuu uudelleen yhteiskunnan jäseneksi. Vankilasta vapautuminen on tässä ymmärretty prosessiksi, joka alkaa vankilassa ja päättyy yhteiskuntaan takaisin integroitumiseen. Tuloksissa on myös kiinnitetty huomiota yhteisöjen merkitykseen vapautumisprosessissa.

Michael Bury (1982, 168-170) kuvaa elämäkerrallista katkeamaa tilanteeksi jossa itsestään selvinä pidetyt asiat eivät pysy samanlaisina. Kuva itsestä, sekä aiemmin normaaleina pidetyt odotukset tulevaisuudesta ja omasta elämästä muuttuvat. Ihminen arvio maailmankuvaansa ja identiteettiään uudelleen tilanteessa jossa hän vapautuu pitkän laitospäivien jälkeen. Vankilaan joutuminen ja sieltä vapautuminen ovat juuri tällaisia katkoksia. Ervin Goffman (1969) puolestaan on nimittänyt mm. vankiloita tottaoikeiksi instituutioiksi. Nimityksellä hän viittaa siihen, että vankila on laitos, jossa ihmisen elämää johdetaan kokonaan ylhäältäpäin. Vankilan asukki tekee kaiken ilman omaa harkintaa, vastuuta tai velvollisuutta. Vapauduttuaan vanki kohtaa toisenlaisen todellisuuden. Hänen on selviydyttävä alati monimutkaistuvassa yhteiskunnassa.

Tutkimukseni haastattelut ajoittuvat aikaan jolloin vankeinhoito ja Kriminaalihuolto toimivat omina organisaatioinaan. Molemmilla organisaatioilla oli tuolloin käytössä ohjelmat joilla pyrittiin vaikuttamaan uusintarikollisuuteen. Kriminaalihuollon puolella käytettiin erilaisia motivoivaan haastattelutekniikkaan perustuvia ohjelmia joista yleisimpiä ovat viisi keskustelua muutoksesta, suuttumuksen hallinta ja liikenneturvaohjelmat. Yhdyskuntaseuraamuspuolella uusintarikollisuuden ehkäisemiseen tarkoitettu ohjelmatoiminta on kasvussa, mutta ohjelmien suorittaminen on kuitenkin vielä vähäistä. Päättyneitä yhdyskuntaseuraamus toimeenpanoja oli kriminaalihuoltolaitoksen tulostavoitteita varten kerätyssä tilastossa 2009 yht. 5331 ja suorittuja ohjelmia 200.

Ehdonalaisesti vapautuneiden valvonta on yksi yhdyskuntaseuraamuksista, jotka toimeenpannaan normaalin arkielämän piirissä. Euroopan neuvoston ministerikomitean suositus n:o R (92) 16 määrittelee yhdyskuntaseuraamukset seuraavasti: Käsitteellä yhdyskuntaseuraamukset ja toimenpiteet tarkoitetaan seuraamuksia ja toimenpiteitä, jotka eivät sulje tuomittua yhdyskunnan ulkopuolelle mutta rajaavat kuitenkin hänen vapauttaan ehdoin ja velvoittein. Yhdyskuntaseuraamuksessa rangaistusta suoritetaan siis muualla kuin rangaistuslaitoksessa. Euroopan Neuvoston suosituksessa yhdyskuntaseuraamukset ymmärretään ”Sellaisina oikeusistuimen tai tuomarin määrääminä sanktioina ja toimenpiteinä jotka mahdollistavat rikosentekijän pysymisen yhteisössä rajoittamalla hänen vapauttaan erilaisten ehtojen tai pakotteiden muodossa”. Gill McIvor on tutkinut (2004) yhdyskuntaseuraamusten vaikuttavuutta. Hänen mukaansa

yhdyskuntaseuraamukset ovat yhtä tehokkaita kuin vankeusrangaistukset. Melvorin mukaan (2004, 165) myös uhrin ja yhteisön asema tulee paremmin käsiteltyä yhdyskuntaseuraamuksissa. Rikoksenteikijä joutuu myös vastuuseen osana yhteisöä.

Yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpano ei Suomessa onnistu ilman rikoksenteikijän omaehtoista sitoutumista ja motivaatiota. Yhdyskuntaseuraamusten toimeenpano on aina tasapainoilua, se edellyttää yhteisöltä suostumusta ja rikoksenteikijältä sitoutumista. Avoseuraamusten lisääminen on Suomen rikosseuraamusjärjestelmän lähivuosien tavoite. Luottamus vankeuden vaihtoehtoihin on kasvamassa (esim. Roberts 2004, 13). Nykyisin ollaan tietoisia, että vankeus ei estä rikosten uusintaa useimpia yhdyskuntaseuraamuksia paremmin. Linderborgin (2005, 14-15) mukaan Suomessa eletään kriminaalipoliittisesti mielenkiintoista aikaa yhdyskuntaseuraamustyössä. Yhdyskuntaseuraamukset omana kokonaisuutenaan ovat vielä melko uusi ilmiö. Yhdyskuntaseuraamukseen kohdistuu myös ristiriitaisia odotuksia, koska seuraamusten pitäisi olla tarpeeksi tiukkoja ja samalla niiden pitäisi edistää tuomittujen kiinnittymistä yhteiskuntaan. Linderborg kuvaa nykyistä järjestelmää uudeksi rangaistusopiksi, jossa korostuu rikoksenteikijöiden luokittelu sen mukaan mikä heidän vaarallisuuden asteensa on. Kuntoutus ja hoito-ohjelmat ovat nykyisin tekokeskeisiä, kun aikaisemmin ne olivat tekijäkeskeisiä. Lähestymistavassa pyritään vaikuttamaan teon taustalla oleviin kriminogeenisiin tekijöihin eikä niinkään selvittämään rikoksenteikijän koko sosiaalista tilannetta ja tarpeita.

YK:n yhdyskuntaseuraamuksia koskevista Tokion säännöistä (United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures 45/110 1990) voi vetää johtopäätöksen, jossa toimivan yhdyskuntaseuraamusjärjestelmän toivotaan vähentävän eriarvoisuutta ja vahvistavan osaltaan myös yhteiskunnan turvallisuutta. Yhdyskuntaseuraamukset ovat laitosseuraamuksiin verrattuna huomattavasti edullisempia sekä syrjäytymistä ehkäiseviä. Vankeus katkaisee siviilissä monta asiaa. Säilyvätkö suhteet läheisiin, voiko asuntoa pitää vankeuden aikana, monet arkielämän asiat ovat vaikeita.

1.2 Vapautujan ääni

Kiinnostukseni ehdonalaisesti vapautuneita vankeja kohtaan on herännyt työn myötä. Olen kohdannut vankilasta vapautuneita ihmisiä työssäni valvojan ominaisuudessa. Työni koostuu erilaisista yhdyskuntaseuraamusten toimeenpanoista, kuten ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonnasta, yhdyskuntapalvelusta, nuorisorangaistuksesta sekä ehdonalaisesti vapautuneiden valvonnasta. Asiakkuus Rikosseuraamuslaitoksessa jatkuu vankilan jälkeen yhdyskuntaseuraamus toimistossa, mikäli vapautuja määrätään ehdonalaisvalvontaan. Valvonnan tavoitteena on lain mukaan estää tuomittua tekemästä uusia rikoksia ja tukea valvottavaa nuhteettomaan elämään. Nykyisen työni haastavin asiakaskunta ovat vankilasta vapautuneet entiset vangit. Työni edetessä huomasin miten kevyesti kertojat valvonnan sivuuttivat. Tutkimusongelma muokkautui ja kehittyi prosessin edetessä. Vapautuminen on prosessi, johon latautuu toivoa paremmasta tulevaisuudesta, sekä myös pelkoa tulevasta.

Tavoitteeni oli perehtyä syvällisemmin ja myös uudesta näkökulmasta vapautujan olosuhteisiin. Valvontatyössä usein viranomainen – valvoja olettaa tietävänsä miten vapautujan elämä saatetaan uusille urille. Asiakkaalla on vain sivuosa työssä jossa hänen pitäisi olla keskiössä. Etsin Anna Metterin (2004, 25) tarkoittamaa toista tietoa, tietoa joka on koko ajan vaarassa peittyä virallisen tiedon alle. Tutkimuksellani etsin uutta ymmärrystä ja ammatillista kasvua valvontatyön arkeen. Erilaisilla auttamisjärjestelmillä on osallistava ja integroiva tavoite, mutta vapautunut sijoittuu usein näiden järjestelmien reunalle tai ulkopuolella.

Erityisesti Kriminaalihuollon sosiaalityöhön on liitetty kritiikissä runsaasti kontrollia. Esimerkiksi Jouko Karjalainen (1989) on analysoinut tuen ja kontrollin, pakon ja palvelun välistä suhdetta kriminaalihuoltotyössä. Karjalaisen tutkimuksessa keskeisiä ovat sosiaalinen kontrolli sekä poikkeavuuden säätelyyn liittyvät kysymykset. Karjalaisen mukaan sosiaalityön eräs keskeisimmistä elementeistä on kontrolli, jota ilman sosiaalityö ei olisi sosiaalityötä. Kaikkein eniten valtakulttuurista poikkeavat esim. rikollisilla on suuri todennäköisyys ajautua normaalin sosiaalisen kontrollin ulkopuolelle poikkeavuuden säätelyn valtiollisiin mekanismeihin. (Karjalainen 1989, 28.) Koska keskustelua kontrollista on käyty runsaasti tutkimuksessa, oletin myös itse

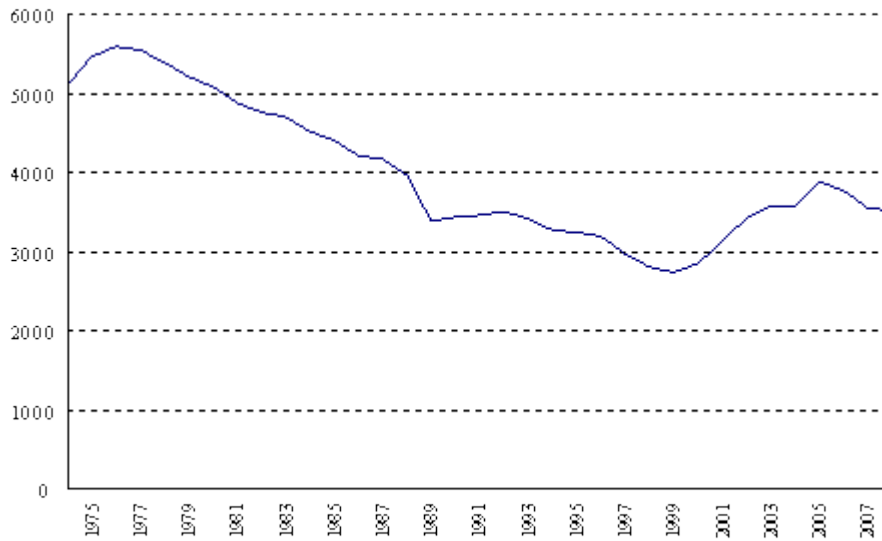
suunnitelmaa- ja haastatteluita tehdessäni, että kontrolli nousisi esille entisten vankien puheissa. Näin ei kuitenkaan käynyt.

Toimiva seuraamusjärjestelmä vähentää eriarvoisuutta ja vahvistaa osaltaan myös yhteiskunnan turvallisuutta. Avoseuraamukset ovat hyvä vaihtoehto, koska ne ovat edullisia sekä syrjäytymistä ehkäiseviä. Vastuuta rikosseuraamusalan asiakkaista on yhä enemmän siirretty valtiolta kunnille. Yhteiskunnallisen muutoksen myötä rikosseuraamusvirastossa tehdyt linjaukset vähentävät asiakastyössä sosiaalityön osuutta. Rikosseuraamusalalla keskitytään yhä enemmän rangaistusten toimeenpanoon, juridis-hallinnollinen työote vahvistuu tämän kehityksen myötä. Organisaation muutoksen myötä 2010 myös rikoksentehtävien arviointi on saanut aivan uutta painoarvoa. Maassamme on nyt arviointikeskuksia, joiden päätehtävä on arvioida rikoksiin syyllistyneitä ihmisiä. Olen itse kuitenkin vakuuttunut siitä, että hyvälle yhteisölliselle sosiaalityölle olisi käyttöä jatkossa, kun entistä vankia sopeutetaan takaisin yhteiskunnan jäseneksi. Tarkoitukseni on siis tämän tutkimuksen myötä perehtyä vapautuvien vankien arkeen/elämäntapaan paremmin, jotta oma ammatillinen ymmärrykseni kasvaisi. Tämän paremman ymmärryksen pohjalta on tarkoitus katsoa olisiko sosiaalityötä vapautuvien vankien kanssa mahdollista tehdä nykyistä paremmin. Koska sosiaalityön sisältö ei nykyisessä Rikosseuraamuslaitoksessa ole lainkaan selvää, on tutkimuksessa tarkoitus pohtia myös sitä, mitä itse asiassa olisi hyvä sosiaalityö, erityisesti vastikään vapautuneiden vankien kanssa.

1.3 Vankilasta vapautuvan profiili

Vankilasta vapautuminen on elämässä taitekohta johon yleensä liittyy haaveita paremmasta tulevaisuudesta. Suomalainen vanki on tyypillisesti perheetön mies, jonka elämään kuuluu jonkinasteinen päihdeongelma. Koulut ovat jääneet kesken ja työttömyys on yleistä. Oma asuntokaan ei ole aina itsestäänselvyys. Suomen vankiloissa on ollut vankeja viime vuosina noin kolme ja puoli tuhatta. Rikosseuraamusalan vuosikertomuksen (2009, 12) mukaan, vuonna 2008 keskivankiluku oli 3 526 ja vuonna 2009 mukaan se oli 3 492. Suunta on hyvä, koska vankiluku on hitaasti laskemassa.

Taulukko 1: Keskivankiluku (1974–2008)

Lähde: Oikeustilastot, Tilastokeskus

Hypénin (2004, 54-56) tutkimuksen mukaan vankilakierteeseen joutuneet urautuneet vangit ovat aikuisväestön sairain, syrjäytynein ja köyhin yhtenäinen väestönosa. Vankien sairastavuudesta on kerätty tietoja 2005-2007. Tutkimuksessa oli mukana 600 vankia ja 100 yhdyskuntapalvelua suorittavaa. Rikosseuraamusviraston tiedotteessa 18.11.2008 todettiin, että Suomen vankiloissa on psyykkisesti ja fyysisesti hyvin sairaita ihmisiä. Mielenterveyden häiriöt ovat entisestään lisääntyneet, samoin HIV- ja maksatulehdukset. Hannu Lauermaan (2008) mukaan noin 25-50 %:lla vangeista on ADHD-taustaa lapsuudessa. Melkaksen (1995, 1) mukaan terveys on hyvinvoinnin osa-alue, jossa ilmenee väestöryhmien välillä merkittävää eriarvoisuutta, terveyden epätasa-arvo ilmenee sosiaaliryhmittäin.

Vangeista noin joka viides määrätään valvontaa, suurin osa vapautujista aloittaa siviilielämän ilman valvontaa. Valvontaan määrättyjen osuus on pysytellyt viime vuosina 20-25 prosentin vaiheilla. Kriminaalihuoltolaitoksen poikkileikkaustilaston (otanta vuosittain 1.5.) mukaan ehdonalaisesti vapautuneita vankeja oli valvonnassa viime vuosina seuraavasti:

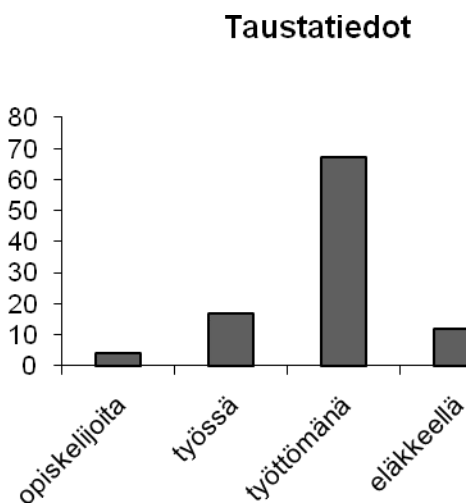
Taulukko 2: Valvottavien määrä vuosina 2004-2009

vuosi	valvottavien lukumäärä
2004	1344
2005	1452
2006	1456
2007	1751
2008	1619

Uusi vankeuslaki (23.9.2005/767), joka astui voimaan lokakuussa 2006 nosti ensin valvontojen määriä, mutta pian määrät lähtivät laskuun.

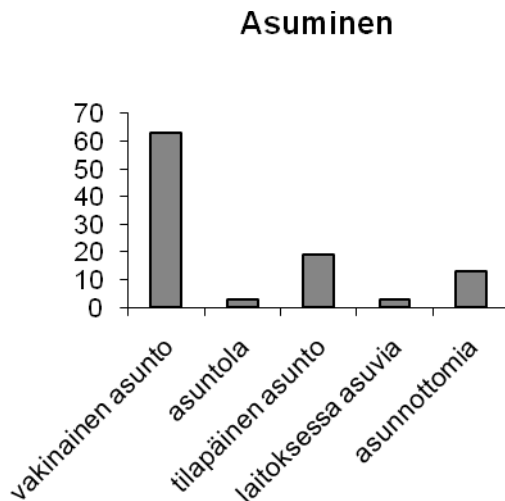
Kriminaalihuollossa on tilastoitu ehdonalaisesti valvontaan vapautuneiden taustatietoja. Tiedoista näkyy, kuinka yleistä työttömyys on vankilasta vapautuneiden keskuudessa. Valvontaan vapautuneista työttömiä oli tilaston mukaan 67 %. Tiedot ovat poikkileikkaustietoja 1.5.2008. (Kuvio 1. Tiedot kerännyt Annamari Räisänen, Rikosseuraamusvirasto)

Kuvio 1: Valvottavien taustatiedot 2008 prosentteina. N=1796

Valvontaan vapautuneiden asumistilanne on vaikea. Valvonnassa olevilla 63 %:lla oli vakituinen asunto. Asunnottomia heistä oli 12 %, laitoksessa asui 3 %:a ja asuminen oli tilapäistä 19 %:lla.

Kuvio 2: Valvottavien asumistilanne 2008 prosentteina. N=1796

(kuvio 2. Tiedot kerännyt Annamari Räisänen, Rikosseuraamusvirasto, poikkileikkaustilanne 1.5.2008)

Granfelt (2006, 145) toteaa (ks. Hypen, 2004 54-55) tutkimukseen perustuen, ehdottoman vankeusrangaistuksen olevan usein paitsi päätepiste rikoksille myös erilaisten menetysten, sivuun jäämisten ja epäonnistumisten, toisin sanoen osattomuuden jatku-mo. Hänen mukaansa vankilat ovat sananmukaisesti köyhyyden ja psykososiaalisten ongelmien säiliötä, jotka ottavat vastaan nekin ihmiset joilla on porttikielto muualle. Vaikka suurin osa ensi kertaa vankilaan tuomituista ei joudu palaamaan sinne uudes-taan, koostuu vankien enemmistö useampikertaisista rikoksenuusijoista. Heistä noin puolet on ollut vankilassa neljä kertaa tai useammin. Yli kahdeksan kertaa vankilassa olleita on joka viides. Ongelmien vakavuus näkyy vankien keskimääräisessä kuolin-iässä, joka on vain 45 vuotta. (Granfelt 2006, 145 -146.)

Valvontaan vapautuvat vangit kuuluvat usein marginaaliin, jonka yhteiskunta ehkä haluaakin pitää ikään kuin ulkona tyhjällä reunalla. Yhteiskunnallisessa keskustelussa painotetaan kansalaisten omaa vastuuta (Julkunen 2006, 140, 146-147). Tässä keskus-

telussa ei kuitenkaan sanota, mitä tapahtuu niille, joiden liittäminen ja vastuuttaminen ei onnistu. Vastuuttamis- ja liittämispuheen kääntöpuolena näyttäisi olevan tiukkeneva kontrolli joitakin kansalaisia kohtaan (Jordan & Jordan 2000, 66-67). Yhteiskunnan reunalta ei pyritäkään rakentamaan polkuja keskukseen, vaan pystytetään sukuja tämän liikkeen esteeksi (Bauman 1998, 72-85).

Riskikäsite on eräs tapa sulkea ei toivottuja ihmisiä yhteiskunnan reunamille. Rikosseuraamusosalalla erilaisten riskien arviointi on noussut viimeaikoina perustehtäväksi. Myös Suomessa ollaan ottamassa käyttöön ”uusintarikollisuusmittari” ja Rikosseuraamuslaitokseen on perustettu vuoden 2010 aikana erillisiä arviointikeskuksia, joissa asiakkaita arvioidaan. Riskien arviointi sai jalansijaa myös vankeuslain uudistuksessa 2006. Elinkautisvankien riskiarvioon on kiinnitetty aiempaa enemmän huomiota vuonna 2010. Uuden toimintalinjauksen mukaan (Haaste 3/2010, 43) elinkautisvangin vapauttamiseen kytketään jatkossa aina nykyistä perusteellisempi arvio väkivallan uusimisriskistä. Mitä riskistä puhumisella tarkoitetaan? Kemshallin (1998, 4) mukaan riski on jonkin tapahtuman tai käyttäytymisen todennäköisyys. Tämän tapahtumaketjun lopputulos on negatiivinen. Kemshallin (2008, 8) mukaan rikollisuuteen liittyen pyritään ennustamaan haittaa aiheuttavia tapahtumia, mutta mitä harvinaisempi tapahtuma on sitä vaikeampi käyttäytymistä on ennustaa. Riskikäsitteen avulla yhteiskunnan reunamille on voitu sulkea sellaisia henkilöitä, joita yhteiskuntaan ei toivota kuuluvan. Riskikontrollin sijaan tulisi pyrkiä pärjäämään riskien kanssa ja hyväksyä, että kaikkia riskejä ei voida kontrolloida. Kemshall huomauttaa, että rikoksenteekijöiden hallinnalle kontrollin kautta on vaihtoehtoisiaakin tapoja. Integroivat strategiat ovat lyhyellä tähtäimellä epävarmoja, mutta pidemmällä tähtäimellä tehokkaampia. Kemshall nostaa esiin integroivana toimintatapana rikoksenteekijöille tarjottavan tuen.

1.4 Vapauttaminen prosessina

Vapautuminen ehdonalaiseen on aina prosessi joka alkaa vankilassa ja päättyy elämään siviilissä. Rikosseuraamusviraston määräyksessä 17/011/2006 on lueteltu säädökset suunnitelmallisen rangaistusajan toteuttamiseksi. Vankeuden täytäntöönpanon virallisena tavoitteena on lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämään. Vangille laaditaan rangaistusajan suunnitelma, jossa käsitellään rangaistusajan suorittamista

sekä vapauttamista. Rangaistusajan suunnitelmassa arvioidaan vangin elämäntilannetta ja rikolliseen käyttäytymiseen johtaneita tekijöitä. Rangaistusajan suunnitelma sisältää suunnitelmia vankeusaikaiseen toimintaan. Suunnitelmassa otetaan kantaa myös vangin sijoitteluun sekä mahdolliseen koevapauteen ja poistumislupiin. Samassa yhteydessä käsitellään myös ehdonalaista vapauttamista. Nykyisin arviointikeskus valmistelee rangaistusajan suunnitelman yhteistyössä vangin kanssa. Sijoitusvankilassa suunnitelmaa tarkennetaan tarpeen mukaan. Vangin suostumuksella yhteistyötä voidaan tehdä myös omaisten ja kotikunnan viranomaisten kesken. Käytännössä yhteistyötä siviilin suuntaan tehdään vielä liian vähän, vaikkakin vankeuslain (23.9.2005/767) muutos vaikutti siihen, että vankeusrangaistuksen toimeenpano on nykyisin suunnitelmallisempaa. Rangaistusajan suunnitelma sisältää kolme erilaista kokonaisuutta, suunnitelman vankeusajaksi, vapauttamissuunnitelman sekä valvontasuunnitelman.

Rangaistusajan suunnitelmaa laadittaessa arvioidaan vangin työ- ja toimintakykyä, riskiä syyllistyä uusiin rikoksiin, sekä mietitään toimenpiteitä toimintakyvyn parantamiseksi ja uusimisriskin vähentämiseksi. Rangaistusajan suunnitelma perustuu riski- ja tarvearvioon, jolla pyritään selvittämään rikollisen käyttäytymisen riskitekijöitä sekä sitä, miten niihin tulisi vaikuttaa uusintarikollisuuden vähentämiseksi (Rikosseuraamusviraston julkaisu 3/2008). Kivivuoren ja Linderborgin (2009, 149) tutkimuksen mukaan rangaistusajan suunnitelma jäi käytännön tasolla useimpien kohdalla pelkäksi muodollisuudeksi. Vangit eivät ymmärtäneet mikä sen merkitys oli rangaistuksen tavoitteiden kannalta ”joku paperi sillon tulo-osastolla annettiin et mihin sijoitetaan mut ei mitään muuta”.

Vapauttamisvaiheessa vanki pyritään sijoittamaan avovankilaan tai suljetun vankilan mahdollisimman avoimelle osastolle. Joissain tapauksissa vapautumista pyritään edistämään sijoituksella ulkopuoliseen kuntoutuslaitokseen tai muuhun vankilan ulkopuoliseen toimintaan. Vankilan päihdekuntoutuksen läpikäyneitä vankeja voidaan sijoittaa ulkopuoliseen päihdehuoltolaitokseen myös vankeusrangaistuksen aikana. Rikosseuraamusalan vuosikertomuksen (2008, 22) mukaan vankilan ulkopuolisia päihdekuntoutuksia aloitettiin maassamme 37 vuonna 2008. Vapauttamisen suunnittelu aloitetaan rangaistusajan suunnitelman mukaisesti. Pyrkimyksenä on aloittaa vapautumisen suunnittelu puolta vuotta ennen vapautumista. Ennen vapautumista laaditaan vielä

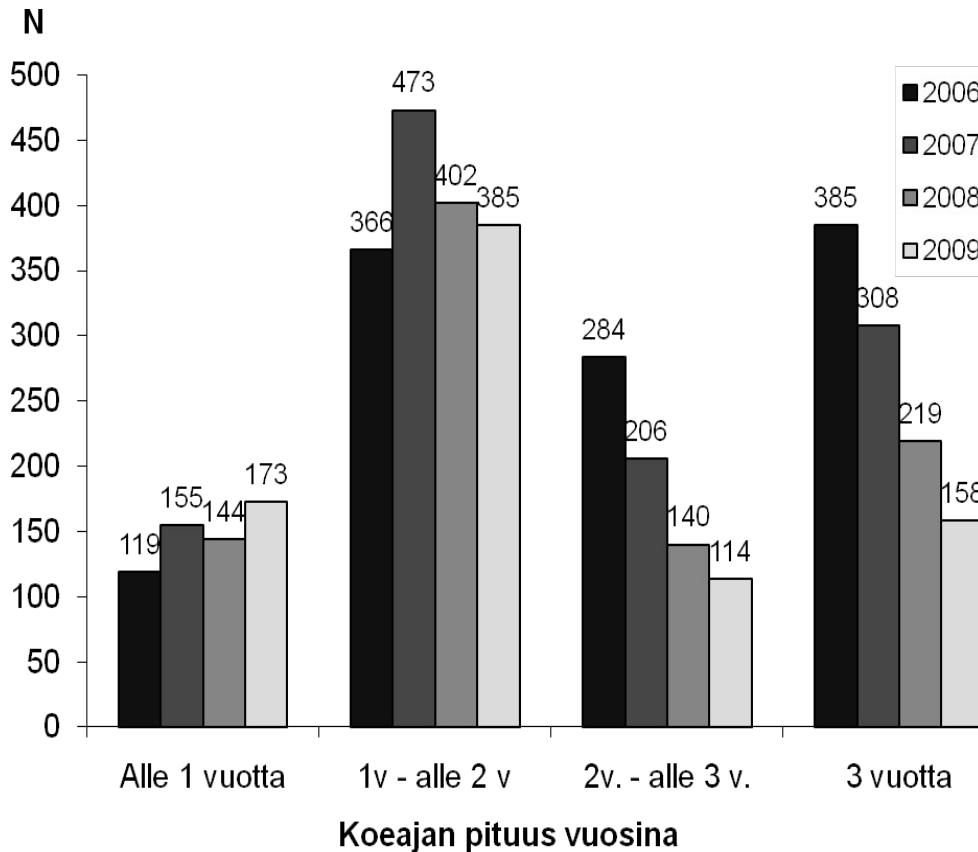
vapauttamissuunnitelma, joka on rangaistusajan suunnitelman osa. Vapauttamissuunnitelmassa käsitellään asumista, toimeentuloa, koulutusta ja työllisyyttä, sosiaalisia sidoksia, sekä kuntoutuksen tarvetta.

Ehdonalainen vapautuminen on prosessin seuraava vaihe. Ehdonalainen vapaus ja siihen liittyvä valvonta ovat osa rangaistusta. Vanki päästetään suorittamaan loppurangaistusta siviiliin. Yhdyskuntaseuraamustoimistossa vangille laaditaan vielä valvontasuunnitelma jossa ilmenee valvonnan sisältö. Ehdonalaisen vapauden valvonnan täytäntöönpano ohjeessa (22/004/2010, 6) sanotaan, että valvontasuunnitelma on sovittava yhteen rangaistusajan suunnitelman kanssa. Ohjeessa veloitetaan myös yhteistyöhön arviointikeskuksen, sijoitusvankilan ja kotikunnan viranomaisten kanssa. Lisäksi ohjeissa mainitaan yhteistyö omaisten ja muiden läheisten kanssa.

Valvojan on vastattava lain asettamiin vaatimuksiin rangaistuksen toimeenpanosta. Toisaalta valvoja pyrkii ammatillisin keinoin vaikuttamaan niihin tekijöihin, jotka vähentävät uusimisriskiä. Valvontajärjestelmän tavoite on edistää valvottavien sopeutumista yhteiskuntaan. Vankeusrangaistuksesta suoritetaan vankilassa määräosa, jonka jälkeen tuomittu päästetään ehdonlaiseen vapauteen. Määräosilla tarkoitetaan sitä, että ensikertalainen vanki vapautuu pääsääntöisesti suoritettuaan puolet tuomiostaan. Rikoksen uusija vapautuu suoritettuaan rangaistuksestaan kaksi kolmasosaa. Nuorisovankina tuomittu vapautuu usein kärsittyään kolmasosan koko rangaistuksestaan. (LRT, Rikosoikeus 2003, 236-240.) Ehdonlaiseen vapauteen liittyy aina koeaika. Koeaika on rangaistuksesta jäljelle jäänyt aika eli jäännösrangaistus, joka on vähintään kolme kuukautta ja enintään kolme vuotta. Perusajatuksena on, että käyttäytyminen koeaikana ratkaisee sen, pannaanko rangaistuksen loppuosa täytäntöön vai ei. (Lappi-Seppälä 2000, 128.) Valvontasuhteessa on usein kyse pitkästä, vuosia jatkuvasta asiakassuhteesta. Kuvioista 3 näkyy vapautujille määrättyjen valvontojen pituudet 2006-2009. Vankeuslain muutos 2006 on lyhentänyt pitkien valvontojen määrää. Vuonna 2006 kolmeksi vuodeksi määrättyjä valvontoja oli vielä 385 ja 2009 maksimipituisia valvontoja määrättiin enää 158. Toisaalta taas lyhyet valvontasuhteet ovat

lisääntyneet, koska kaikki alle 21 vuotiaana rikokseen syylistyneet määrätään ehdon-
alaisesti vapautuneiden valvontaa.

Kuvio 3: Koeajan pituudet vuosina 2006-2009 alkaneista valvonnoista

(Kuvio 3, tiedot kerännyt Annamari Räisänen Rikosseuraamusvirastosta. Tiedot on julkaistu Kriminaalihuoltolaitoksen sähköisellä ilmoitustaululla 17.2.2010)

Seuraamusjärjestelmää on pyritty muovaamaan viime vuosikymmeninä siten, että olisi löydetty uusia vaihtoehtoja ehdottomalle vankeudelle. Rangaistuksilla ei juuri ole kyetty edistämään tuomitun rikoksetonta elämänhallintaa. Uusintarikollisuus on suurta ja rikolliseen alakulttuuriin sitoutuminen vahvaa. Viime vuosina seuraamusten sisällössä on korostettu rangaistavien elämänhallintataitojen lisäämistä. Tavoitteena on ollut tarjota toimintavaihtoehtoja, jotka lisäävät tuomitun suoriutumismahdollisuuksia jatkossa. (Oikeusministeriölle 2001, 44 laadittu komiteamietintö Rikoksettomaan elämänhallintaan.) Vaihtoehtojen löytyminen ehdottomille vankeusrangaistuksille on Suomen kriminaalipolitiikan keskeinen tavoite. Seuraamusjärjestelmää pyritään ke-

hittämään monipuolisemmaksi ja myös sosiaalisesti tasa-arvoisemmaksi. Rikosseuraamusviraston tiedotteessa 3.6.2009 todettiin, että avolaitosten ja yhdyskuntaseuraamusten käyttöä lisätään. Muutoksella tavoitellaan seuraamusten vaikuttavuuden lisäämistä ja kustannussäästöjä. Vankivuosi maksaa yhteiskunnalle noin 55.000 euroa, yhdyskuntapalvelu maksaa 21 euroa tunti ja ehdonalaisesti vapautuneen valvonta maksaa 6,44 euroa/päivä (Hinkkanen 2009, 428). Rikosseuraamuslaitoksen vuoden 2011 talousarvioehdotuksessa arvioidaan vangin maksavan vuodessa 61 773 euroa ja yhdyskuntaseuraamusta suorittavan 3 973 euroa.

1.5 Uudet rangaistusmuodot

Valvottu koevapaus on otettu käyttöön lokakuussa 2006. Valvottua koevapautta voisi kuvailla vankeusajan loppuun sijoittuvaksi asteittaiseksi vapautumiseksi. Vanki voidaan yhteiskuntaan sijoittamisen edistämiseksi sijoittaa vankilan ulkopuolelle, häntä valvotaan sähköisin apuvälinein, käytännössä valvonta tapahtuu valvontapuhelimen avulla. Koevapaus voi kestää korkeintaan puoli vuotta ja sen ehdot ovat tiukat. Vanki sitoutuu päihitteettömyyteen ja suostuu myös päihitteettömyyden valvontaan, jos edellytykset eivät täyty koevapaus peruutetaan. Valvottu koevapaus otettiin aluksi käyttöön hitaasti. Koevapaudessa oli 25 vankia marraskuun 1 päivänä 2007 (Valvotun koevapauden toimeenpano. Rikosseuraamusviraston menettelyohje Nro 6/001/2008.) Rikosseuraamusviraston tiedotteen 6.5.2009 mukaan, koevapaudessa olevien vankien määrä on kasvanut selvästi. Toukokuun 2009 alussa valvotussa koevapaudessa oli kaikkiaan 89 vankia. Tavoitteena on, että valvotussa koevapaudessa olevien määrä nousisi keskimäärin kahteensataan vuoteen 2012 mennessä.

Koevapaus on yksi porras asteittaiseen vapauteen ja se mahdollistaa loppuvankeuden suorittamisen vankilan muurien ulkopuolella. Tässä suhteessa koevapaus lähenee yhdyskuntaseuraamuksia. Koevapaudessa oleva voi asua kotonaan ja hänelle suunnitellaan yksilöllinen päivittäinen toimintaohjelma, joka voi sisältää työtä, koulutusta, päihdekuntoutusta tai muuta toimintakykyä kehittävää toimintaa. Valtaosa koevapautteen päästetyistä siirtyy koevapautteen avolaitoksista, jolloin on jo kokemusta vapaammista olosuhteista.

Toinen uusi vaihtoehto vankeudelle on valvontarangaistus. Uudeksi itsenäiseksi seuraamukseksi luodaan vapaudessa toimeenpantava, sähköisesti valvottu seuraamus. Valvontarangaistusta voitaisiin käyttää lyhyissä vankeusrangaistuksissa, mikäli yhdyskuntapalvelulle tuomitsemiseen olisi este. Valvontarangaistuksen tavoitteena olisi edistää rikosentekijän sosiaalista selviytymistä. Valvontarangaistus sisältäisi olinpaikkavelvoitteen ja toimintavelvoitteen. Toimintavelvoite sisältää työtä, koulutusta, kuntoutusta, valvontatapaamisia, tehtäviä ja toimintaohjelmia tai muuta toimintaa joka lisää tuomitun toimintakykyä ja sosiaalisia valmiuksia. Toimintavelvoite on vähintään 10 tuntia ja enintään 40 tuntia viikossa. Olinpaikka velvoitetta valvotaan teknisin välinein, myös valvontarangaistukseen tuomitseminen edellyttää päihteettömyyttä.

(Sähköisen valvonnan työryhmän raportti II vaihe, 39-48.)

Valvontarangaistus tulee olemaan vaihtoehto ehdottomalle vankeudelle. Ajatuksena on välttää haittavaikutuksia, joita lyhytkin ehdoton vankeus tuo mukanaan. Usein taloudellinen asema saattaa vaarantua ja asunnon ylläpito vankeuden aikana tuottaa useimmille vangeille vaikeuksia. Valvontarangaistus haittaa sosiaalista elämää vähemmän kuin ehdoton vankeus.

(Sähköisen valvonnan työryhmän raportti II vaihe, 39-48.)

1.6 Sosiaalityö – tuki ja kontrolli kriminaalihuoltotyössä

Ehdonalaisesti vapautuneiden valvonta on saanut alkunsa vapaaehtoistyöstä ja hyväntekeväisyydestä. Valvontatyössä on aina ollut mukana sosiaalityö, johon on sisältynyt enemmän kontrollia kuin sosiaalityössä keskimäärin on. Tuen ja kontrollin suhde on valvontatyön ikuisuuskyseksiä. Karsikkaan (1989, 9) mukaan kriminaalihuolto tarkoittaa sananmukaisesti rikosentekijöiden huoltoa. Kriminaalihuoltotyö sai alkunsa vankilatyöstä. Jouko Karjalainen (1989, 1-2) toteaa, että kriminaalihuoltolaitos on eriytynyt ja erikoistunut yhteiskunnallisen kontrollin, auttamisen ja poikkeavuuden säätelyn toimeenpano organisaatio. Sipilän mukaan sosiaalityössä yleensä yhdistyy tuki, kontrolli ja välittäminen. Samat elementit löytyvät työstä jota yhdyskuntaseuramustoimistoissa tehdään. Karjalainen toteaa, että myös kriminaalihuoltotyössä on sisäänrakennettuna ristiriitaisuuksia, jotka usein kiertyvät tukeen ja kontrolliin. Karja-

lainen toteaa kriminaalihoitotyön ja sosiaalityön suhdetta pohtiessaan, että sosiaalityön yleisten määritteiden ja sisällöllisen ytimen formulointi on osoittautunut perin ongelmalliseksi. Kriminaalihoitotyön sisällä tehtävässä sosiaalityössä kontrollilla on suurempi jalansija kuin sosiaalityössä yleensä. Sosiaalityö on perinteisesti kuulunut kriminaalihoitotyöhön. Kriminaalihoitotyössä on luovuttu sosiaalityöntekijä – nimikkeestä ja ainakin nimikkeen osalta otettu etäisyyttä sosiaalityöhön. Avoseuraamustyössä – kriminaalihoitotyössä kylläkin käytetään sosiaalityölle ominaisia menetelmiä. Kriminaalihoitotyössä työskentelyn valtiollistamisen jälkeen kriminaalihoitotyöntekijöitä ja organisaation muutoksen myötä (2010) heistä tuli rikosseuraamustyöntekijöitä.

Sosiaalityön asema Kriminaalihoitotyössä on ollut ristiriitainen. Kriminaalihoitotyön juuret ovat sosiaalityössä ja kriminaalihoitotyössä on työskennellyt sosiaalialalle koulutuneita työntekijöitä. Sosiaalityölle - kriminaalihoitotyölle asetetaan yhä enemmän vaatimuksia tehtäessä työtä entisten vankien sopeuttamisessa yhteiskuntaan. Toisaalta valtion taloudellisuus- ja tuottavuusohjelma karsii resursseja. Rikosseuraamusalalla oli käytössä vielä 2005, 3204 henkilötyövuotta ja talousarvioehdotuksen mukaan henkilötyövuosia 2010 on enää 2994. (Rikosseuraamusvirasto, Itä-Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen tulossopimus vuodelle 2010). Organisaation muutoksella jossa vankilaorganisaatio ja Kriminaalihoitolaitos yhdistettiin pyritään tehostamaan toimintaa ja samalla virkoja vähennetään rikosseuraamusalalta. Tiukentuneet odotukset saattavat heijastaa kärsimättömän yhteiskunnan odotuksia ja vaikeutta hyväksyä miten monimutkaisten ongelmien kanssa ollaan tekemisissä. Sosiaalityössä on aina ollut sisäänrakennettuna tuen ja kontrollin välinen jännite. Kriminaalihoitolaitoksen yhdyskuntaseuraamustyön kehittämisen linjauksissa (2006, 14) todetaan, että sosiaalityölle tyypillinen työorientaatio on tärkeää arkipäivän asiakastyössä. Sosiaalityön menetelmiä käytetään työssä kun asiakkaan elämäntilanteeseen paneudutaan ja pyritään löytämään rakentavan muutoksen elementtejä. Yksilöllinen asiakastyö ja sen puitteisissa tapahtuva vuorovaikutus on keskeinen osa lainrikkajien kanssa tehtävää työtä.

Jatkossa rikostaustaisten henkilöiden kanssa tehtävässä työssä kontrolli saa näkyvämmän osan kuin aikaisemmin. Lainsäädännön asettamat reunaehdot korostavat kontrollia yhä enemmän. Suunta näkyy selvästi valvontatyössä, sekä uusissa seuraamuksissa. Yhdyskuntaseuraamuksia yhtenäistetään lainsäädännön avulla. Työltä sosiaalityönä

vaaditaan yhä enemmän yhteiskunnallista ja yksilöllistä vaikuttavuutta. Työn tavoitteena on tuomitun yhteiskuntaan integrointi sekä rikoksen uusiutumisriskin vähentäminen.

Linderborg (2004, 164) näkee tärkeänä, että sosiaalityön ja yhdyskuntaseuraamusten vastakkainasettelun sijaan pohdittaisiin sosiaalityön merkitystä seuraamusjärjestelmässä. Rikollisiin tekoihin syyllistyneiden yhteiskuntaan integroimiseen ei riitä pelkkä yksilöllinen asiakastyö. Linderborg (2004, 169) toteaa, että rikollisesta elämäntavasta luopuminen ei rajaudu yksilöllisiin valintoihin, vaan siihen vaikuttavat yksilön ulottumattomissa olevat asiat. Uusintarikollisuus liittyy köyhyyteen ja sosiaalisiin ongelmiin. Ongelmat rajautuvat harvoin pelkkään työmarkkinoiden ulkopuolisuuteen. Linderborg (2004, 169, 171) korostaa rikollisuuden ymmärtämistä sekä yksilöllisenä, että yhteiskunnallisena ongelmana. Uusintarikollisuuteen liittyy monimutkaisia sosiaalisia ongelmia ja osattomuutta. Seurantajärjestelmää tulisi kehittää yhdessä sosiaalipoliittisten toimenpiteiden kanssa. Kivivuoren (2008, 215) mukaan rikollisuutta on mahdollista vähentää tiettyyn rajaan asti sosiaalipoliittisilla toimenpiteillä, mutta tarvitaan myös työtä joka ottaa huomioon yksilöiden tilanteen. Yleisten tulonsiirtojen vaikutus vähenee kun tietty hyvinvoinnin taso saavutetaan. Vaatimus uusintarikollisuuden ehkäisemisestä on vaikeasti saavutettava tavoite.

Vankeuslaki (23.9.2005/767) muutti ehdonalaisen valvonnan reunaehtoja. Valvottavan on hoidettava velvoitteensa sanktioiden uhalla. Hänelle voidaan antaa kirjallinen varoitus tai pyytää poliisia noutamaan valvontatapaamiseen. Viimekädessä voidaan vaatia lyhyttä ehdonalaisen vapauden menettämistä käytösrikkomuksen takia. Samansuuntaisia muutoksia on tulossa myös ehdollisesti rangaistujen nuorten valvontaan. Vankilasta vapautuneiden kohdalla sanktioita on käytetty harkitusti.

Taulukko 3: Ehdonalaisvalvonnassa käytetyt sanktiot vuosina 2006-2009

vuosi	kirjalliset varoitukset	noutopyynnöt poliisille	ilmoitukset syytäjille	yhteensä
2006	84	19	2	105
2007	80	89	15	184
2008	78	126	31	235
2009	87	85	22	194

Yllä olevat tiedot on kerännyt Annamari Räisänen Kriminaalihuoltolaitoksen käyttöön (17.6.2009). Taulukosta näkyy, että sanktioiden määrä on hieman laskenut vuonna 2009. Käytännössä noutopyyntö tarkoittaa sitä, että poliisilta pyydetään virka-apua ja valvottava noudetaan joko poliisivankilaan tai hänet tuodaan yhdyskuntaseuraamus toimistoon valvontatapaamista varten. Ilmoitus syytäjälle on aina viimesijainen keino, tällöin vaaditaan ehdonalaisen vapauden menettämistä käytösrikkomuksen takia. Käytännössä vapaudenmenetys on vain 14 vuorokautta.

Yhdyskuntaseuraamustyön linjauksissa (2006, 45-46) pohditaan tuen ja kontrollin suhdetta kriminaalihuoltotyössä. Määräyksillä ja ohjeilla on keskeinen rooli yhdyskuntaseuraamustyössä. Voiko muodollinen täytäntöönpano muodostua ajan myötä työn pääasialliseksi sisällöksi? Sopivatko sosiaalityön elementit tähän muodollisesti tiukkaan säädelyyn työhön? Juridis-hallinnollisesti painottuneesta täytäntöönpanosta käytetään myös nimitystä muodollinen eli formaali täytäntöönpano vastakohtana työn vuorovaikutukselliselle luonteelle.

Uudistunut vankeuslaki (23.9.2005/767) edellyttää muutoksia vankien kanssa tehtävään työhön. Lain mukaan vapautuminen on hallittu jatkumo vankilasta takaisin vapauteen. Yhteiskunnallisesti on kysymys suurista asioista. Hinkkasen (2009, 428) mukaan rikollisuuden yhteiskunnalliset kokonaiskustannukset ovat vähintään 5,5 miljardia euroa eli noin 3,1 % bruttokansantuotteesta. Kustannuksiin on laskettu kontrollijärjestelmä, rikosentorjunta sekä rikollisuuden seuraukset.

Rikostaustaisten asiakkaiden parissa työskentelevät sosiaalityöntekijät sekä alan tutkijat ovat ilmaisseet huolensa siitä, että yhteiskunta tarjoaa liian vähän vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia rikos- ja päihdekierteestä irti pyrkivälle (esim. Rantala 2004, Valokivi 2004, Granfeldt 2006 sekä Järvinen 2006). Aivan viime vuosina on tapahtunut paljon kehitystä hyvään suuntaan. Vankeudelle on pyritty löytämään uusia vaihtoehtoja ja seuraamusjärjestelmää on monipuolistettu. Myös yhdyskuntapalvelua koskevaa lainsäädäntöä ollaan muuttamassa. Tosin resursseja ei ole luvassa lisää. Organisaationmuutoksessa pyrkimyksenä on ollut vähentää hallintoa jo kohdentaa voimavaroja lähityöhön.

Samaan aikaan yhteiskunta jakautuu yhä selvemmin hyvä- ja huono-osaisiin. Yksilön vastuuta korostava ajattelutapa on lisääntynyt ja yhteiskunnallinen konteksti on jännitteinen. Palveluita ja sosiaaliturvaa on heikennetty, samalla näkyy yhteiskunnan arvojen koventuminen. Kuntien sosiaalijohtajille suunnatusta sosiaalibarometrasta (1995-2007) muutos näkyy selvästi. Barometristä paljastuu, että yksilön vastuuta korostetaan. Kunnissa halu tukea marginaaliryhmiä on vähentynyt. Asenneilmapiiri on muuttunut uusliberalistiseen suuntaan ja marginaalisia ryhmiä suvaitaan heikommin.

Valvonnan tarkoitus on lisätä yleistä turvallisuutta tukemalla valvottavaa hänen sosiaalisessa selviytymisessään ja estämällä häntä tekemästä uusia rikoksia (L ehdonalaisen vapauden valvonnasta 23.9.2005/782 1§). Uusi laki on vahvistanut juridishallinnollista työtettä, myös kontrolli on koventunut. Samalla tarvitaan osaamista jolla valvottavaa ohjataan rikoksettomaan elämään. Sosiaalityön rooli muuttuu jatkossa. Minna-Kaisa Järvinen (2007, 14) kirjoittaa lisensiaatintutkimuksessaan, että täytännönpanokeskeisyydellä ja What Works –suuntauksella pyritään myös kohottamaan julkista profiilia ja lisäämään vakuuttavuutta ja luotettavuutta Kriminaalihuoltolaitoksen työssä. ”Epämääräisemmät” sosiaalityön käytännöt on vaikea pukea sanoiksi. Yhteiskunnalliset muutokset vaativat myös sosiaalityöltä tiukemmin mitattavissa olevia tuloksia. Toimintaohjelmien suorittamista on helpompi mitata tilastollisesti.

2 Ehdonalaisesti vapautuneiden valvonta

2.1 Täytäntöönpanojärjestelmän kehittyminen – Ehdonalaisen vapautumisen historiaa ja nykykäytäntöjä kansainvälisesti

Ehdonalaisen vapautumisen historia liittyy progressiivisen täytäntöönpanojärjestelmän kehittymiseen. Tarkoituksena oli parantaa rikoksenteijä asteittain lievenevän täytäntöönpanon avulla. Rangaistuksen alku vankilassa oli ankara, rikoksenteijä eristettiin ja hänelle asetettiin tiukkoja käyttäytymissääntöjä. Rangaistus lieveni vähitellen ja ehdonalainen vapaus oli rangaistuksen viimeinen, vapaudessa täytäntöön pantava vaihe, jonka aikana rikoksenteijä oli valvonnassa. Ehdonalainen vapaus syntyi osana vankeusrangaistuksen yleistymistä ja liittyi alun perin progressiivijatuksen läpimurtoon. Pellisen (1992, 259-162) mukaan ehdonalainen vapautuminen on ollut mahdollista kaikissa pohjoismaissa jo 1800-luvulla armahdusmenettelyn kautta. Ajatuksena oli, että vanki muuttuu asteittain paremmaksi ja tästä seuraa palkkio joka on valvottuun vapauteen pääseminen. Englannissa sana parole tarkoittaa sitä, että rikoksenteijä lupaa ”kunniasanallaan” käyttäytyä niin hyvin, että hänet voidaan päästää ehdonlaiseen vapauteen (Abadinsky 2009, 167).

Howard Abadinskyn (2009, 168 - 171) mukaan ehdonalainen vapautuminen sai alkunsa Australiassa 1840-luvulla, jolloin vankeuteen liitettiin ajatus kuntoutuksesta, sekä progressiivisestä järjestelmästä. Ehdonalaisen vapauden yhtenä esikuvana pidetään Norfolk Islandin rangaistuslaitoksessa Australiassa 1840-luvulla kehitettyä järjestelmää, jossa vankeusrangaistuksen hyvin suorittanut vanki saattoi päästä ehdonlaiseen vapauteen. Uusi ajattelutapa siirtyi Irlantiin 1800-luvun puolivälissä ja varsinainen progressiivijattelun läpimurto tapahtui Yhdysvalloissa 1876 ja Eurooppaan muutos saapui 1800-luvun lopulla.

Ehdonalaiskäytäntöjen kehittymiseen on Richard Worthin (2002, 41-43) mukaan merkittävimmin vaikuttanut Zubulon Brockway Elmiran vankilassa New Yorkissa. Hän kehitti progressiivijärjestelmää, jossa vangit päästettiin ehdonlaiseen vapauteen sen perusteella miten he olivat edistyneet laitusrangaistuksen aikana. Vankeuden ai-

kana oli tarjolla koulutusta ja työhön valmennusohjelmia. Ennen vapautumista oli tarkoitus myös löytää työpaikka. Elmirasta ehdonalaiseen vapautettu vanki velvoitettiin myös ilmoittautumaan kerran kuukaudessa viranomaisille. Elmiran esimerkkiä noudattaen ehdonalainen vapautuminen levisi muihinkin Yhdysvaltojen vankiloihin ja 1922 melkein kaikissa osavaltioissa oli käytössä asteittainen vapauttamisjärjestelmä.

Englannissa ja Walesissa vapauttamisella ennen varsinaisen tuomion loppua on Michael Cavadinon ja James Dignanin (2007, 288-290) mukaan pitkät perinteet. Kolonialismin aikana 1800-luvun loppupuolella vankeja kuljetettiin siirtomaihin. Tuonaikaisista ehdonalaista vapautumista kutsuttiin yleisesti ”ticet to leava”. Käytössä oli progressiivijärjestelmä jossa hyvällä käytöksellä ansaittiin vapaus ja myös matkalippu siirtomaihin. Muutoksia vapauttamisjärjestelmiin on tullut paljon vuosien varrella. Cavadinon ja Dignanin mukaan muutoksiin on vaikuttanut vahvimmin vankiloiden ylikuormitus. Esimerkiksi 1940 muutos yksi kuudesosasta yksi kolmasosaan vähensi vankien määrää. Seuraava muutos tapahtui 1987, jolloin alle vuoden tuomiosta täytyi vankilassa viettää vähintään puolet. Varsinainen ehdonalainen vapautuminen valvonnalla tuli Englannin ja Walesin lainsäädäntöön 1967. Ehdonalaiseen pääsi kun oli suorittanut rangaistuksesta kolmasosan tai 12 kuukautta. Valvonta oli voimassa samaan päivämäärään mihin kiinteä tuomio olisi kestänyt.

Nykyisin Englannissa laki erottelee lyhyet ja pitkät rangaistukset. Alle neljän vuoden tuomioissa ehdonalaiseen vapautetaan kun rangaistuksesta on kulunut puolet. Yli neljän vuoden rangaistuksissa vapautetaan kun rangaistuksesta on kulunut 2/3. Ensiker talainen voi vapautua rangaistuksen puolessa välissä, kun vankeusrangaistus on kaksi vuotta tai lyhyempi. Englannissa alle neljän vuoden tuomioissa ehdonalaisen vapauden ehtojen rikkominen johtaa yleensä sakkorangaistukseen. Pitkissä tuomioissa sisäministeriö voi keskeyttää ehdonalaisen vapauden ja määrätä palautuksen vankilaan (HE 262/2004 vp 19, 24-25).

Pellisen (1992, 259-162) mukaan progressiivinen täytäntöönpanojärjestelmä on otettu käyttöön Ruotsissa 1906 ja Tanskassa 1930. Islantiin järjestelmä Rantautui 1940. Islannissa ehdonalaista vapauttamista koskeva asia voidaan ottaa käsittelyyn, kun rangaistuksesta on kulunut puolet. Mikäli vankia ei vapauteta asia käsitellään uudelleen, kun rangaistusta on kärsitty kaksi kolmasosaa, kuitenkin vähintään kolme kuukautta.

Islannissa ehdonalainen vapautuminen voidaan myös evätä mikäli vapautumisolosuhteet ovat huonot. Käytännössä vanki kuitenkin vapautetaan, kun rangaistuksesta on kulunut kaksi kolmasosaa, jollei häntä ole ennen sitä armahdettu. Armahduksen käyttö on Islannissa paljon yleisempää kuin muissa pohjoismaissa. Lähes kaikki ehdonalaisesti vapautuneet asetetaan valvontaa. Ehdonalaisen vapauden aikana valvottavan on suostuttava noudattamaan tiettyjä ehtoja, jotka hänelle asetetaan. Mikäli entinen vanki rikkoo hänelle asetettuja ehtoja, hänet voidaan joissain tapauksissa toimittaa takaisin vankilaan, koeaikaa voidaan pidentää, taikka annettuja ehtoja muuttaa.

(Pellinen 1992, 259-162.)

Ehdonalainen vapautuminen edellyttää kaikissa Euroopan neuvoston rikosoikeudellisissa järjestelmissä, että säädetty osa rangaistuksesta on suoritettu. Ehdonalaiseen vapautumiseen liittyy vaihtelevia ehtoja, kieltoja ja velvoitteita. Espanjassa ja Ranskassa edellytetään, että tuomittu on ollut osittaisessa vapaudessa tai sijoitettuna vankilan ulkopuolelle ennen vapauttamista. Ranskassa kuullan uhria tuomitulle asetetuista ehdoista. Vapautujille asetetaan ehtoja koskien asumista (Kreikka, Ranska, Ruotsi). Portugali ja Ranska vaativat lääketieteellistä hoitoa ja Portugali ja Belgia yhteiskuntaan palautumisen suunnitelmaa. Vapauttaminen saattaa sisältää myös kieltoja esim. liittyen ammatinharjoittamiseen, asumiseen ja oleskeluun tietyssä paikassa. (Linderborg, EAV koulutus 30.10.2006.) Euroopassa rangaistusjärjestelmät ovat lähes poikkeuksessa ehdonalaisen vapauden järjestelmiä. Ehdonalainen vapaus on käytössä kaikissa pohjoismaissa, kaikissa Länsi-Euroopan maissa ja pääsääntöisesti Itä-Euroopassa, muun muassa Venäjällä. (HE 262/2004 vp, 19).

Ruotsin rangaistuskäytännöt ovat Suomen kannalta mielenkiintoisia, koska monet uudistukset tulevat Suomeen Ruotsin kautta. Margareta Lindholmin ja Norman Bishopin (2008, 1027-1030) mukaan Ruotsin lainsäädäntö on saanut vaikutteita 1900-luvun alussa Englannista ja Amerikasta, mutta lainsäädännössä näkyy erityispiirteenä ruotsalaisen yhteiskunnan humanistisuus. Ehdonalainen vapauttaminen valvonnalla tuli Ruotsin lainsäädäntöön 1918 ja aivan kuten Suomessa ensimmäisiä valvojia olivat poliisit. Hoitoajatus ja kuntouttavat käytännöt tulivat Ruotsin lainsäädäntöön jo 1960-luvulla. Tätä ideologista läpimurtoa oli valmisteltu jo ennen sotia työnsä aloittaneessa komiteassa. Samalla Ruotsissa on kuitenkin pyritty pitämään kiinni siitä, että rangaistukset täyttävät yleisestäävyyden- ja erityisestäävyyden periaatteet. Ehdonalainen va-

pautuminen mainittiin lainsäädännössä 1965 jolloin mukaan tuli ammatillinen valvontatyö ja vapautumiselle asetettiin myös tiettyjä ehtoja. Lainsäädäntö vahvistui hoitoajatuksen suhteen 1988, jolloin päihdehoito tuli ehdoksi vapautumiselle, alkoholi- ja huumeriippuvuudesta kärsiville. Ehdonalaisesti vapautettu voidaan määrätä päihdehoitoon. Vuoden 1999 lakiuudistuksen mukaan ehdonalainen vapauttaminen tapahtuu 2/3 määräosalla.

Valvontaan määrätylle (HE 262/2004 vp, 14) voidaan yhteydenpitovelvoitteen lisäksi antaa määräyksiä koskien asumista, työtä, koulutusta, terveydenhoitoa ja päihdekuntoutusta. Mikäli valvottava rikkoo määräyksiä hänet voidaan tuomita 15 päivän vankeuteen. Suomessa käytösrikkomuksesta voidaan määrätä 14 päivää ehdotonta vankeutta. Valvontaan määrättyjen osuus (HE 262/2004 vp, 14) kaikista vapautuneista vangeista on Ruotsissa viime vuosina laskenut 80 prosentista alla 70 prosenttiin. Ruotsissa on vanhaa progressiivijärjestelmää pyritty herättelemään henkiin viime vuosina. Rikosseuraamusalan kokonaisuudistusta pohtinut komitea esitti etuisuusluokka järjestelmän käyttöönottoa ennenaikaisen vapautumisen edellytyksenä (Elisabeth Lager 2005, 7-8). Ruotsissa päätöksen ehdonlaiseen vapauttamisesta tekee vankilaviranomainen. Käytännössä harkintaa ei ole vaan vapauttaminen tapahtuu automaattisesti määräosien puitteissa. (HE 2626/2004 vp 22). Ruotsin viimeaikainen kehitys on mielenkiintoinen ajatellen ehdonalaista vapautta. Mietinnössä Framtidens Kriminalvård (SOU 2005:54 334-335) ehdotettiin paluuta vanhaan progressiivijärjesteluun perustuvaan etuusjärjestelmään. Mietinnössä otetaan etäisyyttä 1970-luvun uusklassiseen ajatteluun, jonka mukaan kaikkia tuli kohdella tasavertaisesti. Vuoden 2005 mietinnössä lähdetään yksilöllisen vastuuttamisen periaatteesta. Sama suuntaus näkyy myös yleisesti sosiaalipolitiikassa jossa yksilön vastuuta korostetaan. Mietinnössä on myös esitetty joukko erilaisia käytäntöjä jotka kytketään esim. vapauttamismenettelyyn. (SOU 2005:54 638).

Ploeg Gerhardin (2008, 767) mukaan vapautuneiden valvonta tuli Norjan lainsäädäntöön 1923. Tosin poliisit olivat toimineet valvojina vuodesta 1911 alkaen. Valvonta tuli oikeusministeriön vastuulle Norjassa 1980. Nykyisin Norjassa (HE 262/2004 vp, 14-15, 22) vapaudutaan ehdonlaiseen pääsääntöisesti kun rangaistusta on suoritettu 2/3, kuitenkin vähintään 60 päivää. Ehdonalainen vapauttaminen voi tapahtua myös, kun tuomittu on suorittanut puolet rangaistuksestaan. Ehdonalainen vapauttaminen 1/2

on Norjassa aina poikkeus, jonka taustalla voivat olla lähinnä terveydentila ja perhe-
syyt. Ehdonalaisen vapauden koeaika vahvistetaan Norjassa yksittäistapauksittain
erikseen. Yleensä koeaika ei ylitä kolmea vuotta. Jos vapautettu rikkoo valvontasään-
nöksiä tai erityisehtoja, koeaikaa voidaan pidentää, muuttaa ehtoja tai palauttaa tuo-
mittu takaisin vankilaan. Norjassa ehdonalaisesta vapauttamisesta päättää vankein-
hoitoviranomainen. Ehdonalainen vapauttaminen tapahtuu yleensä määräosilla.

Tanskan lainsäädäntöön ehdonalainen vapautuminen ja valvonta tulivat Lisbet Heinen
(2008, 233) mukaan 1930. Myös Tanskassa vankien auttamistyö on aiemmin ollut va-
paaehtoistyötä. Jälkihuolto tuli oikeusministeriön alaisuuteen 1973. Nykyisin Tans-
kassa pääsee ehdonalaiseen vapauteen pääsääntöisesti, kun tuomittu on suorittanut 2/3
rangaistuksestaan, kuitenkin vähintään kaksi kuukautta. Vapauttaminen ehdonalai-
seen voi tapahtua myös erityisistä syistä, kun rangaistuksesta on kulunut puolet. Eri-
tyisinä syinä otetaan huomioon vangin henkilökohtaiset syyt, perhe- ja sosiaaliset
syyt tai jälkihuollolliset seikat. Lisäksi huomioon voidaan ottaa tuomitun nuoruus ja
ensikertalaisuus. Tanskassa ehdonalaista vapauttamista voidaan myös lykätä uusimis-
riskin vuoksi. Tanskassa päätöksen ehdonalaiseen vapauttamisesta tekevät vankein-
hoitoviranomaiset. Tanskassa käytetään harkintavaltaa vapauttamistilanteissa.

Ehdonalaisen vapauden koeaika vahvistetaan Tanskassa yksittäistapauksittain eri-
kseen. Ehdonalaisen vapauttamisen yhteydessä määrätään myös valvonta, joko vain
osaksi koeaikaa tai koko koeajaksi. Valvontaan määrätään noin puolet vapautujista.
Lisäksi tuomitulle voidaan asettaa erityisiä ehtoja, jotka koskevat oleskelupaikkaa,
työtä, koulutusta, vahingonkorvauksien suorittamista tai päihdehoitoa. Jos vapautettu
rikkoo valvontasäännöksiä tai erityisehtoja, seurauksena voi olla varoitus, ehtojen
muuttaminen tai koeajan pidentäminen enintään sen maksimijaksi. Tuomittu voidaan
myös palauttaa vankilaan suorittamaan jäännösrangaistustaan. (HE 262/2004 vp, 15-
16).

Linderborg (2006) jakaa (ks. Pierre Tournier 2005) ehdonalaisen vapauttamisen jär-
jestelmät karkeasti kolmeen osaan. Harkintaan perustuva ehdonalainen vapauttami-
nen, jossa rangaistusta suoritetaan määrääika ja jokainen vapauttaminen harkitaan
erikseen. Automaattinen tai pakollinen ehdonalainen vapauttaminen, jossa vanki va-
pautetaan tietyn määräajan jälkeen. Automaattinen ehdonalaiseen vapauttamisjärjes-

telmä on voimassa esim. Suomessa ja Ruotsissa. Kolmatta järjestelmää voitaisiin kuvata sekajärjestelmäksi. Esimerkiksi Englannissa lyhyiltä tuomioilta voidaan vapauttaa ehdonalaiseen automaattisesti ja pitkiltä tuomioilta vapautettaessa käytetään harkintaa. Englanti ja Wales ovat olleet ja ovat edelleen esikuvamaita Eurooppalaisille vapauttamisjärjestelmille. Roger McCarvan (2008 276- 277) mukaan Englannissa on uusittu 2003 vankeusjärjestelmää, sekä ehdonalaisen vapauden käytäntöjä. Vapautumiseen liittyvät ehdot on hyvin tarkasti määritelty lainsäädännössä. Laissa ovat myös tarkat ohjeet miten määräyksiä sovelletaan tapauskohtaisesti.

2.2 Ehdonalaisen vapauttamisen historiaa Suomessa

Suomen lainsäädäntö sai vaikutteita Englannista ja Irlannista. Lainsäädäntöön ehdonalainen vapautuminen tuli Suomen suuruutinaskuntaan 1889 ja ensivaiheessa se koski vain pitkäaikaisvankeja (HE 262/2004 vp 4). Linderborgin (2008, 319) mukaan (ks. Huhtala 1984,19) tällöin järjestelmä muuttui, koska aiemmin tuomittu suoritti rangaistuksensa kokonaan. Ensimmäisen kerran Suomessa voitiin vapauttaa ehdonalaiseen. Tuolloin ei varsinaista valvontaorganisaatiota ollut, eikä mahdollisuuksia valvonnan käytännön toteutukseen. Täytäntöönpanoasetuksen mukaan vähintään kolmeksi vuodeksi vapausrangaistukseen tuomittu vanki saattoi vapautua kärsittyään rangaistuksestaan vähintään kolme neljänestä tai elinkautisesta kuritushuonerangastuksesta vähintään kaksitoista vuotta. Lisäksi vangilta edellytettiin nuhteetonta käytöstä ja myös sitä, että hänellä on vapautumisen jälkeen tiedossaan rehellinen toimeentulo. (Vankeus ja ehdonalainen vapaus 1994, 26.) Lainsäädännön muutoksen myötä alettiin kiinnittämään huomiota myös Suomen kurjiin vankila oloihin. Näissä olosuhteissa perustettiin Suomen Vankeusyhdistys 1869. Yhdistyksen ideologia oli liberalistinen, koska yhteiskunnalla ei ollut auttamisvelvoitetta, yhdistys pyrki auttamaan vapautujia pohjautuen uskonnolliseen ideologiaan sekä vapaaehtoisuuteen. Yhdistyksen tarkoituksena oli vankilasta vapautuvien huollon järjestäminen, jotta olisi kyetty estämään uusintarikollisuutta. (Huhtala 1983, 1-3)

Ehdonalaisen vapauden historiassa Suomessa on ollut monia käännekohtia. Tuomittujen vapaaehtoinen valvonta sai alkunsa 1900-luvun alussa. Hallituksen esityksen yleisperusteluissa (2004, 4) todetaan, että ehdonalaisen vapauden soveltamisala laaje-

ni 1918 sisällissodan jälkeisessä kriisissä. Punavankileirien purkamiseen käytettiin armahdusten ohella ehdonalaista vapautta. Valtiorikosvankeja vapautettiin heidän suoritettuaan puolet rangaistuksestaan erillislain mukaisilla edellytyksillä. Suomen Vankeusyhdistys Kriminaalihuoltoyhdistyksen edeltäjä ei kohdistanut toimintaansa sisällissodan vankileireillä olleiden hyväksi. Yhdistyksen toimihenkilöt eivät käyneet leireillä. Vankeja alettiin vapauttaa kesällä 1918, tässä yhteydessä tiedusteltiin Vankeusyhdistykseltä ottaisiko se välittääkseen työpaikkoja vapautuville ”vallankumousvankeille”, vastaus oli kielteinen. Vankeusyhdistyksessä sisällissota nähtiin kapinana. (Huhtala 1984, 43-44.)

Huhtalan (1984, 73) mukaan Suomen Vankeusyhdistyksessä aloitettiin vapaaehtoinen valvontatyö 1920-luvulla. Yhdistys on virallisesti suorittanut ehdonalaisessa vapaudessa olevien valvontatehtäviä vuodesta 1931 alkaen. Samana vuonna ehdonalaisen vapautumisen aikaisin ajankohta aleni tavallisilla vangeilla kahteen kolmasosaan rangaistuksesta. Vuonna 1944 ehdonalaista vapautta laajennettiin niin, että ensikertalaiseen vankiin voitiin soveltaa ½ määräosaa. (HE 262/2004 vp 4.) Vuodesta 1949 lähtien työleiritoiminta liittyi ehdonalaiseseen vapautumiseen, mikäli ehdonalaisessa vapaudessa selviytyminen ei muuten ollut varmaa. (Karsikas 1989, 58.) Suomessa on ehdonalaisesti vapautuneiden valvonnasta pääasiallisesti vastannut poliisilaitos vuoteen 1989 saakka. Poliisi hoiti noin 55-65 % valvonnoista (Kriminaalihuoltoyhdistyksen toimintakertomus 1989,19). Rikosoikeuskomitea ehdotti koko ehdonalaisesti vapautuneiden valvontajärjestelmän lakkauttamista 1970-luvulla. (Vankeus ja ehdonalainen vapaus 1994, 36) Valvontojen lakkautusajatusten takana oli ajatus siitä, että pakko sopii huonosti ehdonalaisesti vapautuneiden valvontaan. Tällä tarkoitettiin laissa olevaa tavoitetta uusintarikollisuuden ehkäisemisestä. Oletettiin, että uusia rikoksia voidaan ehkäistä tarkkailun avulla. Kriminaalihuoltoyhdistyksessä painotettiin tuolloin sosiaalipalveluiden merkitystä joiden avulla valvottava selviytyisi vapaudessa.

Lakiin tuli kokonaisuudistus 1975. Uudistuksen yhteydessä todettiin, että progressiivijärjestelmän mukainen vankien luokittelu ja asteittain livenevällä rangaistusten täytäntöönpanolla ei voida vaikuttaa vankien menestymiseen vapaudessa. Ehdonalainen vapautuminen kuitenkin säilytettiin täytäntöönpanojärjestelmässä. (Vankeus ja ehdonalainen vapaus 1994, 27) Hallituksen esityksessä 126/1975 todettiin, että ehdon-

alainen vapautuminen on keino, jolla rangaistusjärjestelmän yleisestyyvyyttä vaarantamatta voidaan vähentää rangaistuksen täytäntöönpanosta aiheutuvia haittoja ja kustannuksia. Vuonna 1976 annetussa yleiskirjeessä (275/12/12) korostettiin, että valvontaan määrääminen tulee olla harkinnanvaraista. Valvonnan tarvetta pyrittiin arvioimaan vapautuvan tuen ja kontrollin tarpeella. Uusintarikollisuuden ehkäisyyn kiinnitettiin huomiota, myös vapautuvan iällä oli merkitystä prosessissa. Yleiskirjeen mukaan vankeinhoidollisesti useampikertalaisen asettaminen valvontaan oli perusteltua, sen sijaan ensikertalaista ei tulisi määrätä valvontaan.

Suomessa nykyisin ehdonalaiseen vapauteen päästetään ensikertalainen, kun hän on kärsinyt rangaistuksesta puolet ja rikoksen uusija kärsittyään rangaistuksesta 2/3 osaa. Nuori rikosentekijä on vankilan sisällä vain yhden kolmasosan rangaistuksestaan. Suomessa ehdonalaiseen vapautunut asetetaan valvontaan, jos rikos on tehty alle 21-vuotiaana, koeaikaa on yli vuosi tai vanki itse pyytää valvontaa. Valvontaan määrättyjen suhteellinen lukumäärä on vaihdellut suuresti. Vielä 1980 valvontaa määrättiin melkein puolet vapautuvista vangeista eli 2730. Määrä laski aina vuoteen 1992, jolloin valvontaan määrättiin 15 % vapautuvista. (Kriminaalihuoltoyhdistys 1986-2000.)

2.3 Työn arvopohja

Kriminaalihuoltotyön painopistealueina ovat viime vuosina olleet asiakastyön menetelmien, valvontatyön kehittäminen, sekä vankeudelle vaihtoehtoisten rangaistusmuotojen kehittäminen. Vapaudessa suoritettavat yhdyskuntaseuraamukset ovat merkittävä osa rangaistusten täytäntöönpanojärjestelmää. Harvoin huomataan, että yhdyskuntaseuraamusten piirissä on enemmän asiakkaita kuin vankilassa. Suurin työllistäjä avoseuraamuspuolella on nykyisin yhdyskuntapalvelu. Työtä rikosseuraamusalalla toteutetaan paljolti yhteistyön ja verkostojen kautta. Lainsäädännössä jälkihuolto on määritelty kuntien tehtäväksi ja se on osa kuntalaisille tarjottuja normaalipalveluja. Suomalaisessa järjestelmässä nousee esiin melko vahva vastakkainasettelu kunnan ja valtion välillä. Valtion tehtävä on rangaista ja kunnan tehtävä on integroida. Valtio maksaa vankilassa olevien kulut ja yhdyskuntaseuraamuksia suorittavat ovat kuntien vastuulla.

Rikosseuraamusviraston toiminnalle (<http://www.rikosseuraamus.fi>) on määritelty seuraavanlaiset toiminnan tavoitteet arvot ja periaatteet. Toiminnan tavoitteena on huolehtia yhteiskunnan turvallisuudesta ylläpitämällä turvallista seuraamusten täytäntöönpano järjestelmää. Toinen tavoite on myötävaikuttaa uusintarikollisuuden vähentämiseen ja myös syrjäytymiskehityksen katkaisemiseen. Tavoitteiden saavuttamiseksi täytäntöönpano pyritään toteuttamaan siten, että se on turvallista yhteiskunnalle, tuomitulle sekä henkilökunnalle. Pyrkimyksenä on myös tukea tuomitun selviytymismahdollisuuksia yhteiskunnassa sekä tukea tuomittua omaksumaan rikokseton elämäntapa.

Rikosseuraamuslaitos sitoutuu ihmisarvon kunnioittamiseen ja oikeudenmukaisuuteen. Asiakkaita pyritään kohtelevaan inhimillisesti, asiallisesti ja myös keskenään tasa-arvoisesti. Työtä ohjaa myös käsitys yksilön mahdollisuudesta kasvaa ja muuttua. Yhteisesti määritelty arvopohja antaa suuntaviivoja työskentelytavoille. Eroavuuksia löytyy kuitenkin avoseuraamustoimistojen ja laitosten toimintatavoissa. Rikosseuraamusalalla rangaistusten täytäntöönpanossa noudatetaan normaaliuden periaatetta. Toiminnassa pyritään tuloksellisuuteen siten, että toiminnan tehokkuutta, vaikuttavuutta ja taloudellisuutta arvioidaan säännöllisesti. Täytäntöönpanossa otetaan huomioon tuomitun tilanne ja yksilölliset tarpeet. Pyrkimyksenä on myös vahvistaa yksilön kykyä ottaa vastuuta omasta elämästään.

3 Teoreettinen viitekehys – aikaisempaa tutkimusta

3.1 Teoreettinen viitekehys – luottamuksen rakentaminen valvonnassa

Laissa ehdonalaisen vapauden valvonnasta (23.9.2005/782) sanotaan, että valvonnan tarkoitus on lisätä yleistä turvallisuutta tukemalla valvottavaa hänen sosiaalisessa selviytymisessään ja estämällä häntä tekemästä uusia rikoksia. Valvonta sisältää valvojan ja valvottavan säännöllisiä tapaamisia joiden tarkoituksena on parantaa valvottavan kykyä kantaa vastuuta ja toimia yhteiskunnassa hyväksytyllä tavalla. Valvontatyö on siten kasvotusten tapahtuvaa työtä, jossa pyritään vaikuttamaan valvottavan elämänhallintaan. Valvontatapaamisissa käsitellään erityisesti rikolliseen käyttäytymiseen vaikuttavia tekijöitä. Rikosten taustalla katsotaan olevan staattisia tekijöitä, jotka eivät muutu, kuten esimerkiksi ikä ja rikoshistoria. Staattisista riskitekijöistä keskeisin on rikollisen käyttäytymisen historia. Valvonnan avulla yritetään vaikuttaa dynaamisiin tekijöihin joita ovat rikosten tekemiseen yhteydessä olevat asenteet ja arvot. Lisäksi dynaamisia tekijöitä ovat; rikosten tekemistä salliva ystäväpiiri, läheisten ihmissuhteiden puute, tavat viettää vapaa-aikaa, taloudellisen tilanteen hallinta, opiskelu- ja työhistorian puute, päihteiden ongelmakäyttö, huonot ongelmanratkaisutaidot ja huonot sosiaaliset taidot. Valvonta on sosiaalityötä, jonka avulla pyritään vähentämään uusintarikollisuutta. Valvonnassa käytetään myös uusintarikollisuuteen vaikuttavia toimintaohjelmia. (Koska omaan tutkimukseeni ei sisällynyt sellaisia valvottavia, jotka olisivat olleet ohjelmien piirissä, jätän ne käsittelemättä.)

Valvottavan motivointi on olennainen osa valvontatyötä nykyisin, tähtäimessä on edellämämainitut hyväksyttävät elämäntavat. Valvonnan keskeinen sisältö koostuu valvojan ja valvottavan säännöllisistä tapaamisista. Tapaamisissa käsitellään olosuhteita ja niiden muutoksia. Tapaamisten aikana tehdään suunnitelmia, joilla toivotaan olevan vaikutusta arkielämään. Valvonnalla pyritään siihen, että valvottava pysyisi yhteisön edellyttämien normien mukaisessa elämässä. Valvonnan resursseista tärkein on valvojan ja valvottavan välinen vuorovaikutus. Valvonnan tavoitteet pitäisi osata muotoilla niin, että ne ovat saavutettavissa olevia ja valvottavalle itselleen tärkeitä.

Valvonnalla pyritään syrjäytymisen- ja uusintarikollisuuden ehkäisemiseen. Syrjäytyminen on kasautuvaa huono-osaisuutta. Syrjäytyneeltä ihmiseltä puuttuu hyvinvoinnin kannalta merkittäviä resursseja ja osallisuuksia. (Juhila 2006, 52-55.) Osallisuus on syrjäytymisen vastakohta ja viittaa yhteisöllisyyteen. Osallisuus tarkoittaa osana jostakin olemista, jakamista, yhteistä ja siis yhteisöllisyyttä. Osallisuus, osana oleminen yhdistää ihmisiä ja lisää ihmisten hyvinvointia. Ihmisten yhteisöllistä perusluonnetta korostavat teoriat (Eräsaari 2009, Arendt 2002) katsovat, että ihminen ei voi toteuttaa perusolemistaan ihmisenä mikäli hän ei pääse käyttämään omia eikä yhteisön voimavaroja elämänsä rakentamiseen.

Sosiaalityössä asiakassuhteen kivijalka on luottamus. Useimmilla valvontaan määrätyillä henkilöillä on huonoja kokemuksia viranomaisista. Lainrikkokat siviutetaan helposti tavanomaisissa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa niin ettei heidän tarpeitaan kuulla eikä niihin vastata (Linderborg 2001, 185-198). Vaikka palveluilla on integroiva tavoite niin se ei toteudu elleivät erilaiset instituutiot ole entisiä vankeja varten. Valvonnan alussa valvottava ottaa käyttöön ne kokemukset, joita hänelle on muodostunut aikaisemmassa elämässä. Searle (1995, 127-147) kuvaa menneisyydessä rakentuneita luottamuksen kokemuksia taustakyvyn käsitteellä. Taustakyvyt tarkoittavat ihmisissä olevaa ”hiljaista tietoa”, joka ohjaa toimintaamme ja luottamusta erilisten instituutioiden parissa. Tyler puolestaan (1998, 300) puhuu luottamuksesta tunnustamisena, millä tarkoitetaan samanarvoista kohtelua moraalisen mittapuun mukaan. Tässä tutkimuksessa luottamusta on tulkittava myös vallan näkökulmasta, koska asiakkuus valvonnassa on vaihtoehdoton. Sennett (2004, 254-255) pohtii kunnioitusta sellaisessa auttamistilanteessa, jossa kohtaa vallaton ja valtaa omaava. Hän toteaaakin, että ihmisiä ei voi määrätä kohtelevaan toisiaan kunnioittavasti. Vastavuoroisesta tunnustamisesta on neuvoteltava ja neuvottelutilanteessa vaikuttavat niin yksilölliset luonteenpiirteet kuin yhteiskuntarakenteetkin. Sennettin mukaan ihmisen pitäisi osallistua entistä aktiivisemmin oman hoitonsa ehtojen määrittelyyn. Hoitosuhteissa tulisi myös hyväksyä muissa se mitä emme ymmärrä.

Luottamuksen ja kunnioituksen rakentaminen vaatii aikaa, koska se rakentuu yhteiselle, jaetulle. Luottamuksen rakentaminen vaatii yhteisten normien rakentamista ihmis-suhteessa, siksi se on hidasta. Luottamus voidaan myös hetkessä hävittää. Kati Turtiainen (2008, 4-7) on pohtinut luottamuksen rakentamista kiintiöpakolaisten ja viran-

omaisten välillä. Hän sisällyttää luottamuksen käsitteeseen koko sosiaalisen todellisuuden kuten institutionaaliset järjestelyt, lainsäädännön ja yksilöiden välisen toiminnan. Tässä tutkimuksessa luottamuksen käsitettä käytetään asiakassuhteen ymmärtämiseen yksilöiden välisenä toimintana. Valvontasuhteessa asiakkaan ja työntekijän välinen luottamus on työskentelyn perusta. Ilman luottamuksellista asiakassuhdetta muutosprosessi ei pääse edes alkuun. Turtiainen toteaa (ks. Sako 1998, 107), että ”Jos luottamusta ei oteta käyttöön uusissa olosuhteissa, mitä silloin tapahtuu? Luottamuksen vastakohtana ei pidetä epäluottamusta, sillä se syntyy nopeasti osapuolten välille ja purkautuu hitaasti. Epäluottamus kiinnittyy riskitekijöihin, minkä vuoksi se johtaa toiminnan turvakehikon varmistamiseen pikemminkin kuin luottamusrakenteen edistämiseen”.

Luottamus on myös yhteisöllinen käsite. Yhteisöt ja niihin liittyvä sosiaalisen tuen tarve on alettu nähdä välineenä sosiaalisten ongelmien ratkaisemiseen. Yhteisö ja yhteisöllisyys herättävät meissä lämpimiä ajatuksia, mutta yhteisöillä on myös toinen puoli. Yhteisöjä on pidetty vahingollisena tai haitallisena, mikäli yksilön terveyden tai hyvinvoinnin on katsottu vaarantuvan yhteisöllisten normien tai vaikutteiden seurauksena. Esimerkiksi päihteidenkäyttöön kannustavan yhteisön on katsottu olevan riski sekä yksilön että yhteiskunnan kannalta. Kuitenkin nämä ulkopuolisten silmissä haitallisena näyttäytyvät yhteisöt saattavat tuottaa jäsenilleen arjessa selviytymisen kannalta voimavaroja. (Korkiamäki, Nylund, Raitakari & Roivainen 2008, 10-11, 15.)

Yhteisön jäsenyyttä, kuulumista johonkin, voidaan pitää yhtenä ihmisen perustarpeista. Ihminen haluaa kuulua johonkin, mutta myös ihmisten hengissä pysyminen on yhteisten ponnistusten varassa. Koska yhteisöt siis ovat ihmisen elämälle välttämättömiä, on niillä toinen puoli. Leena Eräsaari käsittelee (2009, 71) Durkheimiin viitaten yhteisöön liittyviä nurjia puolia. Perinteisissä yhteisöissä on yhdenmukaisuuden paineeseen ja yksilön arvottomuuteen liittyvää pahoinvointia. Pienillä tiiviillä ja lämpimillä yhteisöillä on toinen puoli, yhdenmukaisuutta voi olla myös ”liikaa”. Yhdenmukaisuuden paine ei jätä sijaa toisenlaisille valinnoille. Jos pienet, tiiviit yhteisöt heittävä ulkolaidalle tai ulkopuolelle, käy yksilön elämä tuskaiseksi.

Jos sosiaalityö on aina tekemisissä normien kanssa, niin aivan erityisesti silloin kun puhutaan vangeista. Vangeista on tullut vankeja juuri siksi, että he ovat rikkoneet yh-

teiskunnan normeja. Niinpä vankien osalta sääntöjen rikkominen antaa myös oikeuden kontrollointiin. Vaikka tuki ja kontrolli useimmiten katsotaankin vastakohtikseen, niin Ingela Thylefors ja Olle Persson (2004, 23) näkevät asian toisin (ks. Thylefors & Kylén 1989). Tutkijoiden mukaan selkeät ja tiukat säännöt ja niitä tukeva kontrolli ja rangaistuksen suorittamiseen liittyvät velvoitteet voivat olla jopa hyödyksi. Näin on erityisesti sellaisten henkilöiden kohdalla, joilla on heikot elämänhallintataidot ja huono itsetunto. Tällaisia henkilöitä ovat heidän mukaansa juuri vaikeasti päihderiippuvaiset ja rikolliseen elämäntapaan juuttuneet. Kontrolli ja pakko luovat tutkijoiden mukaan toissijaisen motivaation osallistua kuntoutustoimenpiteisiin. Ensisijainen motivaatio saattaa alkuvaiheessa olla se, että näin välttyy epämiellyttävämmältä vaihtoehdolta. Toissijainen motivaatio saattaa muuttua ensisijaiseksi, mikäli asiakassuhde onnistuu ja onnistuneisuus riippuu keskinäisen vuorovaikutuksen luonteesta.

Suomessa on lisätty kontrollia ehdonalaisesti vapautuneiden valvontatyöhön. Vielä ei ole tutkimustuloksia onko uusilla säädöksillä ollut vaikutusta uusintarikollisuuteen. Monissa maissa erilaisia ehtoja liittyen ehdonlaiseen vapautumiseen on lisätty. Valvottu koevapaus on esimerkki jossa kontrollia ja tukea käytetään paljon. Vankeuden loppuosa suoritetaan kotona. Vanki sitoutuu päihteettömyyteen, häntä valvotaan teknisillä apuvälineillä ja koevapauden edellytykset on käyty tarkkaan läpi. Koevapaus sisältää toimintavelvoitteen joko työtä tai opiskelua, myös liikkumista on rajoitettu. Tuen ja kontrollin tarve määritellään vankeusaikana. Koevapaudet ovat olleet hyvin valmisteltuja ja toteutuneet pääsääntöisesti suunnitelmien mukaan. Koevapaudessa ensisijainen motivaatio voi olla se, että noudattamalla sääntöjä välttyy epämiellyttävämmältä vaihtoehdolta.

3.2 Katsaus kansainväliseen tutkimukseen

Yhdyskuntaseuraamuksiin ja ehdonlaiseen vapauteen sekä valvontaan liittyvää kiinnostavaa kansainvälistä kirjallisuutta on erittäin paljon. Mainitsen vain muutamia aiheeseen liittyviä tutkimuksia, joilla on merkitystä tämän tutkimuksen kannalta. Yhdyskuntaseuraamusten historia ulottuu kauas. Anne Worrall ja Clare Hoy (2005, 4) paikantavat seuraamusten synnyn noin sadan vuoden taakse. Yhdyskuntaseuraamus-

ten kehittyminen liittyy teollistumiseen ja hyvinvointivaltiollisen ajattelun kehittymiseen. Kansainvälisesti tarkasteltuna 1970- ja 1980 luvuilla elettiin ”nothing works” aikakautta, yleisesti ei uskottu, että rikolliseen käyttäytymiseen voidaan vaikuttaa. Muutos tapahtui 1990-luvulla, alettiin puhua ”what works” aikakaudesta. (Hedderman & Hough 2004, 152.) Valvonnan sisältöä on pyritty kehittämään viime vuosina. Kehittämistyön taustalla ovat kansainväliset tutkimukset. Oletus on, että rikoksia suosiviin ajattelutapoihin ja asenteisiin voidaan vaikuttaa. Rikosseuraamusalalla uskotaan nykyisin kognitiivis-behavioraaliselle perustalle rakennettuihin ohjelmiin, jotka nojautuvat sosiaalisen oppimisen teorialle. (Motiuk 2003, 23.) What works ajattelun pohjalla on lähinnä brittiläisiä ja kanadalaisia tutkimustuloksia siitä mikä toimii tehäessä töitä rikoksiin syyllistyneiden ihmisten kanssa. Käytännössä ajattelutapa tarkoittaa lähinnä motivoivaan haastattelutekniikkaan perustuvia toimintaohjelmia.

Shadd Marunan ja Russ Immarigeon (2004) kokoelmateos sisältää monta yhdyskuntaseuraamustyöhön liittyvää artikkelia. Näistä yksi on Stephen C. Richardin ja Richard S. Jonesin artikkeli jossa tutkitaan, mitkä tekijät vaikuttavat vankilasta vapautuvien kiinnittymiseen yhteiskuntaan. Artikkelin pohjautuu USA:ssa tehtyyn kvalitatiiviseen tutkimukseen. Tutkijat haastattelivat kolmeakymmentä vapautujaa. Haastateltavilta kysyttiin missä tarvittaisiin eniten apua vapautumisen jälkeen. Haastatellut kertoivat, että he tarvitsisivat enemmän rahaa, työtä, uusia ystäviä, työhön valmennusta ja koulutusta. Suomessa vankilasta ehdonalaiseen vapautujat kohtaavat samoja ongelmia. Vapautujien taustatiedoista (2008) kävi ilmi, että melkein 70 % valvontaan määrätystä oli työttömiä. Samassa kokoelmateoksessa on Stephen Farrallin artikkeli, jossa korostetaan perheen merkitystä tuen antajana vankilan jälkeen. Farrallin artikkelissa käsitellään rikollisesta käyttäytymisestä irtautumista. Keskeinen selittävä tekijä artikkelissa on sosiaalinen pääoma. Farrallin mukaan (2004, 57-82) Perhe on erityisen vahva voimavara niille jotka yrittävät lopettaa rikoksen teon. Perheen kautta on mahdollista lisätä sosiaalista pääomaa. Perhe on myös parempi tuen lähde kuin yksittäinen ihminen. Kaikki haastattelemani miehet kertoivat läheisten merkityksestä vapautumisprosessin aikana. Farrall kiinnittää artikkelissaan huomiota myös työttömyyteen. Tutkijan mukaan (2004, 58) useissa tutkimuksissa on todistettu työttömyyden ja rikollisen käyttäytymisen yhteys.

Robert Sampson ja John Laub (1995, 145) painottavat epävirallisten sosiaalisten siteiden merkitystä. Työn, perheen ja koulutuksen kautta löytyy rikollisuutta vähentävä merkitys elämäkulussa. Sampsonin ja Laubin mukaan sosiaaliset siteet ovat sosiaalista pääomaa. Heikot sosiaaliset siteet eli vähäinen sosiaalinen pääoma ei ole pelkästään yksilöllinen ominaisuus, joka olisi muuttumaton ja johon elämäkulussa tapahtuvat muutokset eivät vaikuttaisi. Kestävän aviosuhteen solmiminen tai esim. työpaikan löytyminen voivat johtaa sosiaalisten siteiden muodostumiseen ja tämän kautta vähentää taipumusta rikolliseen käyttäytymiseen. Haastattelemani miehet puhuivat arkipäivän kautta sosiaaliseen pääomaan liittyvistä teemoista.

Beth Weaver ja Fergus McNeill (2010, 6, 71) ovat kartoittaneet toimenpiteitä, joita rikosseuraamusalalla tarvitaan pyrittäessä ohjaamaan asiakkaita rikoksettomaan elämään. Ensinnäkin prosessin täytyy olla realistinen, käyttäytyminen ei muutu hetkessä muutos vaatii paljon aikaa. Tukijat varoittavat myös vakavasta vaarasta leimata asiakas. Rikollisen identiteetin muodostuminen ei edistä rikollisesta elämäntavasta irtautumista. Erityisen varovainen pitää olla tehtäessä työtä lasten ja nuorten kanssa, koska tällöin voidaan saada vahinkoa aikaan. Tutkijat esittävät, että ehdotonta vankeutta pitää käyttää säästeliäästi, koska vankeuden aikana tuomittu luo uusia kontakteja muihin tuomittuihin. Weaver ja McNeill korostavat hyvän ja luottamuksellisen asiakassuhteen tärkeyttä. Henkilökohtainen ja ammattimainen suhde ovat muutokseen avain. Rikolliseen käyttäytymiseen johtanut kehityskulku on jokaisen ihmisen kohdalla erilainen. Tutkijat kehottavat kunnioittamaan yksilöllisyyttä. Mikäli kaikkia yritetään lähestyä samalla tavalla, ei ehkä tavoiteta ketään. Lainrikkojan sosiaalisella kontekstilla on myös merkitystä ja sillä miten hän kiinnittyy yhteisöön. Tutkijat kehottavat myös kiinnittämään huomiota puhetapaan, että se ei olisi syrjivää ja syyllistävää. Lopuksi tutkijat muistuttavat, että myönteistä muutosta tulisi tukea. Weaverrin ja McNeillin mukaan tärkeimmät tekijät pyrittäessä kohti rikoksetonta elämäntapaa ovat asiakassuhde ja sosiaalinen konteksti.

Anthony Bottomsin, Sue Rexin ja Gwen Robinsonin (2004) kokoelmateoksessa on Gwen Robibsonin ja James Dignanin artikkeli jossa pohditaan asiakassuhteen merkitystä. Asiakkaan ja työntekijän välinen vuorovaikutus on aina koko työskentelyprosessin kivijalka. Rexin ja Robinsonin (2004) teoksessa on myös Peter Raynorin artikkeli, jossa käsitellään yhteiskuntaan uudelleen sopeutumista. Raynor käsittelee sosiaa-

lisiä suhteita seuraavien käsitteiden kautta, sitoutuminen, osallisuus, luottamus ja kiinnittyminen. Raynorin mukaan integroituminen yhteiskuntaan on prosessi, jossa tarvitaan muutostyöskentelyä ja osallisuutta sellaisiin verkostoihin ja sosiaalisiin suhteisiin jotka helpottavat ylläpitämään rikoksetonta elämäntapaa. Myös Cristy Visher ja Jeremy Travis (2003, 89-113) käsittelevät artikkelissaan siirtymää vankilasta yhteiskuntaan. Tutkijoiden mukaan sopeutuminen yhteiskuntaan on riippuvainen neljästä tekijästä, vangin henkilökohtaisista luonteenpiirteistä, vangin perhesuhteista, rangaistusajan aikaisista tapahtumista ja välittömästi vapautumista seuraamista hetkistä, sekä pidemmästä ajanjaksosta vapautumisen jälkeen. Tutkijoiden mukaan dynaamisesta ja monimutkaisesta yhteiskuntaan uudelleen sopeutumisesta tiedetään liian vähän. Tutkimus on keskittynyt kapea-alaisesti uusintarikollisuuden tutkimiseen. Tutkijoiden mukaan vankilasta vapautuvan ihmisen problematiikka kietoutuu kahteen asiaan. Miten pysyä erossa rikoksista ja miten integroitua takaisin yhteiskuntaan. Tekeissäni haastatteluissa valvottavat pohtivat samoja asioita.

Anne Worrallin ja Clare Hoyn (2005) tutkimuksessa käsitellään yhdyskuntaseuraamusten muutosta rangaistuksena historiallisesti. Kirjassa kuvaillaan myös, miten työskentely ehdonalaisesti vapautuneiden kanssa on muuttunut angloamerikkalaisessa kulttuurissa. Anton M. van Kalmthoutin ja Ioan Durnercun (2008) kokoelmateos *Probation in Europe* on katsaus eurooppalaiseen rangaistustraditioon maittain. Howard Abadinskyn (2009) teos on laaja katsaus, sekä ehdonalaisen vapautumisen historiaan, että myös tähän päivään. Michael Cavadinon ja James Dignanin teoksessa käsitellään mm. rankaisemisen oikeutusta. Maurise Vanstonen (2005) teos on historiallinen katsaus yhdyskuntaseuraamusten kehittymiseen.

3.3 Rikosuralle joutuminen ja sille jääminen – Juha Kääriäisen väitöskirja

Juha Kääriäisen (1994) sosiaalipolitiikan väitöskirjan, ”Seikkailijasta pummiksi”, mukaan vankeinhoitoa näyttäisi työllistävän joukko sosiaalipolitiikan turvaverkosta pudonneita miehiä, jotka kerta toisensa jälkeen uusivat rikoksensa ja palaavat vankilaan. Kääriäinen tutki rikosuralle joutumisen ja sille jäämisen syitä. Kääriäinen haastatteli tutkimustaan varten moninkertaisia rikoksenuusijoita sekä eri laitoksissa toimivia vi-

ranomaisia. Tutkimus toteutettiin käyttäen sekä kvantitatiivista, että kvalitatiivista aineistoa. Pääpaino oli kuitenkin kvalitatiivisessa tutkimuksessa.

Kääriäisen tutkimus kuvaa poikkeavaksi määrittämisen yhteiskunnallisia mekanismeja ja lopulta poikkeavaa moraalista uraa. Tutkija tyypitteli aineistonsa perusteella rikoksenuusijat nuoriin seikkailijoihin, nuoriin lainrikkojiin, ammattimaisiin ja moniongelmaisiiin. Tyypittelystä hän eteni rikosuran tarkasteluun. Tulosten mukaan oletus sosiaalipolitiikan turvaverkkojen pettämisestä pitää paikkansa. Rikoksenuusijoilla oli heikot elinolosuhteet, he olivat köyhiä, päihdeongelmaisia ja sosiaalisesti eristyneitä. Kääriäinen toteaa, että tutkittavien erityinen ominaisuus on jotain muuta kuin aineellinen ja sosiaalinen puutteenalaisuus. He olivat myös sopeutumattomia, viranomaisille hankalia ja vastenmielisiä, joskus jopa ympäristölleen vaarallisia. Tärkein tulos tutkijan mukaan oli se, että tällaisiin tavanomaisen sosiaalisuuden vastaisiin yksilöllisiin reagoitintapoihin voidaan ympäristön taholta vaikuttaa, sillä ne ovat ilmausta sosiaalisesta etäisyydestä ja siihen liittyvästä taidottomuuden ja alemmuuden kokemuksista. (Kääriäinen 1994, 274-282.)

Kääriäisen (1994, 109-110) tutkimuksessa vankilakokemus kuvataan pelottavana ennen vankilaan tuloa, mutta pelko haihtuu melko pian. Mielikuvat vankilasta ovat olleet ehkä liiankin synkkiä. Vankilaan sopeutuminen edisti laitostumiskehitystä ja samalla myös juuttumista rikosuralle.

Kääriäinen (1994,267-281) pohti myös sitä, mitkä tekijät vaikuttavat vankilakierteestä irtautumiseen. Kääriäisen mukaan selvä ja tietoinen rikollisesta elämäntavasta luopuminen edellyttää pettymistä omaan toimintaan ja myös vaihtoehtojen olemassaoloa. Eräs vaihtoehto on läheisen ihmissuhteen luominen. Tämä kertoo vapautuneen kyvyystä tarjota toiselle ihmiselle jotain sellaista, mitä tämä odottaa. Takaisin yhteiskuntaan voi kiinnittää myös erityislahjakkuus esimerkiksi taide tai musiikki. Myös harrastukset voivat auttaa yhteiskuntaan kiinnittymistä.

Kääriäinen (1994, 267-281) tarkastelee rikollisesta elämäntavasta luopumista veto- ja työntömallin avulla. Rikollisessa maailmassa on jotain myönteistä ja houkuttelevaa. Tämä vetovoima houkuttelee rikollista puoleensa ja saa pysymään rikollisella uralla. Vastaavasti normaaliyhteiskunnasta löytyy työntövoimaa kohti alakulttuurina. Kylläs-

tyminen ja väsymien rikolliseen elämään ovat Kääriäisen mukaan kaksi tavallisinta syytä uralta luopumiseen.

Kääriäisen tutkimus kuvaa monipuolisesti suomalaisen rikollisen uraa ja siihen vaikuttavia yhteiskunnan toimenpiteitä. Tutkimuksen tavoitteena oli kuvailla moninkertaiseksi rikoksenuusijaksi leimautuneen rikosuraa. Kääriäinen kysyi myös millaisia ovat ne teot, joista vakaviksi määritellyt rikokset on tuotettu ja millaisia ovat näistä teoista tuomitut, rikollisen yhteiskunnallisen aseman saaneet ihmiset, joita vankiloissa kiertää.

Kääriäinen kysyi haastateltaviltaan mitä yhteiskunta voisi tehdä rikosuran katkaisemiseksi. Toiveet liittyivät konkreettisiin ongelmiin, asunnon puute oli keskeinen huolenaihe. Monet haastateltavat totesivat, että asunto on välttämätön, mutta ei riittävä ehto rikoskierteestä selviämiseksi. Asumisen järjestäminen nousi myös esille huolenaiheena kaikissa tekemissani haastatteluissa, vaikka kaikilla haastateltavillani ei ollut oma-kohtaista huolta asumisesta. Kääriäisen haastattelemat henkilöt suhtautuivat epäluuloisesti ja vihamielisesti viranomaisiin, he toivoivat enemmän inhimillisyyttä ja ymmärrystä. Mikäli yhteiskunnan taholta luotettaisiin enemmän ja annettaisiin mahdollisuus tehdä itsenäisiä päätöksiä, saattaisi epäluulon ilmapiiri murentua puolin ja toisin. Kääriäisen mukaan vankilasta vapautumiseen liittyy voimakas tunteiden ristiriitaisuus. Vapautuminen vankilan kaltaisesta pakkolaitoksesta synnyttää vahvoja odotuksia siviilielämän tarjoamista mahdollisuuksista, mutta toisaalta vapautumiseen liittyy ahdistuksen ja pelon kokemuksia. Nuoret jaksavat vapauduttuaan haaveilla perheestä, työstä ja hyvästä elämästä. Vanhempien monet pettymykset ovat vieneet uskoa siviilissä selviytymisestä ja vapautuminen tuntuu lähinnä epävarmalta ja ahdistavalta. (Kääriäinen 1994, 19-21, 271-276.)

3.4 Miesvankien turvattomuus ja elämätilanteiden hallinta

Suomalaisten miesvankien kokemuksia on aiemmin tutkinut Tarja Kauppila väitöskirjassaan, Vankeudesta vapauteen - Suomalaisten miesvankien turvattomuus ja elämäntilanteiden hallinta (1999). Turvallisen elämän käsite viittasi kunnossa olevaan perustarpeiden tyydyttämiseen ja turvattomuus viittasi perustarpeiden tyydytyksen vajeisiin

(Kauppila 1999, 260-263). Kauppila tutki suomalaisten miesvankien turvattomuutta. Tarkastelun kohteena oli laaja joukko elämän osa-alueita: terveys, ihmissuhteet, asuminen, työ, opiskelu, toimeentulo, ympäristöasiat, yhteiskunnalliset ja maailmanpoliittiset asiat sekä arvot ja aatteet. Kauppilan tutkimus liittyy Kuopion yliopiston sosiaalitieteiden laitoksen laajaan turvattomuustutkimus hankkeeseen. Tutkimuksessa haastateltiin 259 vankia kuudessa suomalaisessa vankilassa. Vankien vastauksia on verrattu vapaudessa elävien kansalaisten vastauksiin. Kauppilan tutkimuksen tavoitteena oli tuottaa tietoa laitoksissa tuomiotaan suorittavien vankeusvankien sosiaalisesta asemasta. Rikoksesta tuomittujen kansalaisten elämää on tarkasteltu enimmäkseen kriminologisesta, sosiologisesta ja oikeustieteellisestä näkökulmasta. Sosiaalipoliittinen näkökulma tuo tietoa, jolla voidaan edistää kansalaisten hyvinvointia, elämisen laatua, turvallisuutta ja tietoa miten on mahdollista elää ilman rikoksia. Vangit kokivat turvattomuutta laaja-alaisemmin, yleisemmin ja samanaikaisesti useammalla elämänalueella kuin muu väestö. Eniten turvattomuutta aiheutti vankilatulojen ja työttömyysturvan niukkuus. (Kauppila 1999, 80, 263.)

Kauppila määritteli turvallisuuden suhteelliseksi käsitteeksi eli riittäväksi hyvinvoinniksi ja varmuudeksi sen jatkuvuudesta. Turvattomuuden tutkija katsoi aiheutuvan jonkinasteisesta hyvinvoinnin vajeesta. Kauppila katsoi hyvinvoinnin olevan turvallisuuden välttämätön mutta ei riittävä ehto, koska turvallisuuden saavuttamiseksi tarvitaan myös varmuutta hyvinvoinnin jatkuvuudesta. Vankien määritelmät turvallisesta elämästä ja turvattomuudesta osoittivat, että ilmiöt kytkeytyvät läheisesti inhimillisiin perustarpeisiin. Vangit liittivät turvalliseen elämään yleisimmin ihmissuhteet, taloudellisen toimeentulon, asunnon tai kodin, terveyden ja työn. (Kauppila 1999, 253-254.)

Monille tutkimukseen osallistuneille elämä nuorena alle 16-vuotiaana muistui mieleen vaikeuksien sävyttämänä. Kauppilan mukaan lähes kahdella kolmasosalla perheistä oli ollut pitkäaikaisia taloudellisia vaikeuksia, puolella ongelmia alkoholin kanssa, yli puolella perheenjäsenten välisiä vakavia ristiriitoja ja kolmasosalla pitkäaikaisia tai vakavia sairauksia tai työttömyyttä. Tutkijan mukaan perusturvallisuuden vakava järkkäminen kasvuaikana kasvattaa osaltaan riskiä elämänhallinnan vaikeuksiin myöhemmällä iällä. Aikuisiällä asumiseen liittyvät asiat askarruttivat tutkimukseen osallistuvia. Täysin vailla asuinsijaa tai yhteismajoituksessa oli ollut noin kah-

deksasosa tutkituista. Vain puolella vangeista oli tiedossa asunto vapautumisen varalle. Asunnon järjestäminen on yksi keskeinen asia jonka hoitamiseen tarvitaan apua ja yhteistyötä. (Kauppila 1999, 255-256.)

Tutkimuksessa kysyttiin vankien kokemuksia omasta terveydentilastaan. Noin kolme viidesosaa koki terveydentilansa hyväksi, noin joka neljäs keskinkertaiseksi ja loput huonoksi. Suhteessa siviiliväestöön vangit kokivat lähes kaikkia psykosomaattisia oireita selvästi paljon enemmän kuin siviiliväestö. Haastatelluista vangeista noin puolet oli tyytymättömiä elämäänsä. Kauppilan mukaan vastauksissa näkyi vankeusrangais- tuksen kärsimystä aiheuttava ulottuvuus. Vajaa kolmannes haastatelluista kertoi tuomion, vankilaan joutumisen tai vankilassa olemisen olleen elämän raskain koettele- mus. Parhaaksi asiaksi elämässään vangit yleisimmin mainitsivat ydinperheen eri muodoissaan. Sosiaalisten suhteiden tärkeys tuli haastatteluissa esille. Puolisoa tai seurustelukumppania pidettiin yleensä läheisimpänä ihmisenä, ja häneltä koettiin saa- tavan eniten apua sekä vankeusaikana, että siviilissä. (Kauppila 1999 257-258.)

Avun saamisen ja hakemisen vaikeus tuli selkeästi ilmi Kauppilan tutkimuksessa. Kolme neljäsosaa vastaajista sanoi, ettei saa lainkaan apua ammattiauttajilta siviilissä. Tulokset kertovat selkeästi ammattiauttajien ja autettavien kohtaamisen vaikeuksista, vankien kokemana. Siviilissä virkamiesten epäoikeudenmukaisuutta oli kokenut noin neljä viidesosaa vangeista. (Kauppila 1999, 260-262.) Kääriäinen (1994, 275) totesi, että viranomaiset muodostavat suuressa määrin lainrikkojien kosketuspinnan yhteis- kuntaan ja moninkertaisten rikoksenuusijoiden viranomaiskohtaamiset ovat pääsään- töisesti kielteisiä.

Vangit mielletään yhteiskunnassa normaalikansalaisten turvallisuuden uhaksi. Kaup- pilan tutkimus osoittaa, että vangeille yhteiskunta näyttäytyy suhteellisen turvattoma- na. Vangit kokivat väkivaltarikollisuuden turvallisuutensa uhaksi. Kauppilan mukaan hänen tutkimuksensa osoittaa, että tulos vankien kokemasta turvattomuudesta kertoo vankien kärsivän laaja-alaisesti ja paljon suhteellisesta huono-osaisuudesta. (Kauppila 1999, 260-262.)

3.5 Margit Kyngäksen väitöskirja – vankeus miehen elämäkulussa

Margit Kyngäs (2000) tarkastelee väitöskirjassaan nuorena rikoksenteelijänä vankilaan tuomittujen miesten lapsuutta, vankeusaikaa sekä vankeuden jälkeistä elämää. Kyngäs kiinnostui nuorista vangeista, koska suurin osa (80-95 %) nuorena vankilaan joutuneista palaa sinne takaisin. Vankilasta ei siis ole muodostunutkaan yhteiskunnan toivomaa pelotetta, vaan sinne palataan yhä uudelleen lyhyiden siviilijaksojen jälkeen. Asetelmallisesti Kyngäksen tutkimus on tapaus- ja seurantatutkimus. Tapaustutkimuksen perusidea tulee esille siinä, että tutkija on kiinnostunut nuorten rikoksenteelijöiden ainutkertaisista elämäkuluista. Seurantatutkimus toteutuu, koska tutkija seurasi tutkimukseen osallistuneiden miesten elämäkulkua vankeudessa ja muutama vuosi vapautumisen jälkeen. Kyngäksen tutkimus on myös marginalisaatiotutkimusta ja huono-osaisuustutkimusta. (Kyngäs 2000, 11,13.)

Tutkimukseen osallistui 23 henkilöä. Kyngäs tarkasteli tutkimuksessaan nuorena vankilaan joutuneiden miesten elämäkulun kahta siirtymää. Ensimmäinen siirtymä on nuoruudesta vankeuteen ja toinen tarkastelunkohde on vankeustuomion jälkeiset siirtymät. Kyngäksen mukaan vankilasta vapautuminen merkitsee aina siirtymistä täydellisen erilaiseen maailmaan, jossa myös pohditaan elämäkulun suuntaa. Kyngäs käytti kvalitatiivisessa tutkimuksessaan ajatusta elämäkulusta. Tutkimus rakentuu vapaan kerronnan teemahaastattelulle. Ajatuksena oli saada esille tutkittavien omat ajatukset, merkitysrakenteet ja tunteet. Kyngäs näki tutkittavat aktiivisina ja tavoitteita asettavina yksilöinä, jotka yrittävät rakentaa elämänsä omasta kontekstistaan ja olosuhteistaan käsin itselleen ymmärrettävällä ja tyytyväisyyttä tuottavalla tavalla. Lisämateriaalina Kyngäs käytti vankiasiakirjoja ja nuorista rikoksenteelijöistä tehtyjä henkilötutkinta-asiakirjoja. (Kyngäs 2000, 16-17, 38.)

Tutkimuksen tehtävänä oli kuvata nuorena vankilaan tuomittujen miesten elämää lapsuudesta 21-32 vuoden ikään saakka. Kyngäs aloitti kertomalla tutkittavien kasvuoloista, millaisin eväin he ovat lähteneet elämänsä taivaltaamaan ja millaisena elämänvaiheena nuoruus ja lapsuus heille näyttäytyvät. Vankeusaikaa koskeva tutkimustehtävä oli selvittää, miten elämä jatkuu ja jäsentyy vankeudessa ja millaisena tutkittavat näkevät tulevaisuutensa vankilan muurien sisäpuolelta katsottuna. Viimeiseksi

Kyngäs pyrki selvittämään millaiseksi tutkittavien elämä on muodostunut vankilasta vapautumisen jälkeen. (Kyngäs 2000, 35-36.)

Tutkimuksen miehet olivat asuneet hyvin erilaisissa perheissä: normaali-, ongelma-, ja moniongelma perheissä. Elämäntavaksi yhdenmukaistui yläasteikässä, luvattomat poissaolot koulusta lisääntyivät, päihteet ja rikokset astuivat elämään. Vankila ei ollut ensimmäinen laitos, johon nuori oli joutunut. Lyhyttä vankeusrangaistusta suorittavat ensikertalaiset jaksoivat haaveilla siviilistä ja tehdä suunnitelmia vapautumista varten. Vankeuskokemusten ja epäonnistuneiden vapautumisten jälkeen suunnitelmista luovuttiin. Siviilielämään ei enää kohdistunut suuria odotuksia. (Kyngäs 2000, 41-42, 73-78, 230-231.)

Kyngäs totesi, että vankeusrangaistus yleensä vahvistaa yksilön huono-osaistumista. Sosiaalinen integraatio tuli entistä vaikeammaksi. Tutkimukseen osallistuneiden miesten mielestä rikoksista luopumisen oleellisin osa oli omien ajatusten ja käsitysten muuttaminen. Työllistymisellä oli suuri merkitys yhteiskuntaan integroitumista ajatellen, mutta ratkaisevin tekijä oli oma asenne. Muutoksen on lähdeittävä omista asenteista käsin. Kyngäksen tutkittavien elämäntavojen tarkastelu osoittaa, että ensimmäisen vankeusrangaistuksen jälkeen rikosten tekemisen lopettaminen on vaikeaa. (Kyngäs 2000, 222-223, 239.)

Tutkija tyypitteli haastattelemansa henkilöt selviytyjiin, riskinottajiin ja pudonneisiin. Selviytyjät olivat irtautuneet rikoksiin liittyvästä elämäntavasta ja kamppailivat yhteiskunnallisen asemansa vakiinnuttamiseksi. He olivat tehneet täydellisen irtioton kaikkeen rikolliseen toimintaan. He olivat itse tehneet ratkaisun irrottautua rikoksista ja muuttaa elämäntavakseen. He alkoivat myös asettaa realistisia tavoitteita elämälleen ja miettiä konkreettisia keinoja niiden saavuttamiseksi. Tutkimusjoukon kolme selviytyjää olivat kaikki lähtöisin normaaliperheestä. Ensimmäisestä ehdottomasta vankeusrangaistuksesta tuli selviytyjien elämäntavojen selkeä käännekohta, toinen mahdollisuus, jolloin he alkoivat tosissaan miettiä, mitä he haluavat elämältään ja tulevaisuudeltaan. Selviytymistä edistivät läheiset suhteet vanhempiin ja sisaruksiin. Vapauduttuaan he eivät olleet jääneet yksin, vaan heidän sosiaalinen verkostonsa tuki selviytymistä. Kyngäksen mukaan selviytyjät kokivat eräänlaisen ketjureaktion, jossa suhteet vanhempiin ovat lähentyneet sitä mukaan, kun vanhemmat ovat huomanneet lapsensa

irtautuneen entisestä elämäntavastaan ja lopettaneen päihteiden käytön. (Kyngäs 2000, 230-231.)

Riskinottajien elämäntapa ei juuri muuttunut vankeusrangaistuksen päätyttyä. Riskinottajat olivat varttuneet normaali- (3), ongelma- (1) ja moniongelma perheissä (4). Riskinottajat elivät harmaassa taloudessa ja tekivät taloudellisesti kannattavia huumausaine- ja omaisuusrikoksia. Vankeusrangaistus ei muuttanut riskinottajien käsitystä rikostenteon kannattavuudesta. Laskelmointi lisääntyi, riskinottajat alkoivat pohtia, minkälaisia rikoksia kannattaa tehdä, että ei joudu ”turhaan” vankilaan. Vankilaan jouduttiin ”turhaan” taloudellisesti kannattamattomista rikoksista ja huonosti suunnitelluista omaisuusrikoksista joissa kiinni jääminen on ilmiselvää. Riskinottajien elämässä ei ollut selkeitä käännekohtia. Oman lapsen syntymä oli merkittävä tapahtuma, mutta kun uutuuden viehäytys haihtui, elämäntapa liukui takaisin entisiin uomiinsa. Vankeusrangaistukset olivat riskinottajille ikäviä elämänselityksen katkoksia, mutta toisaalta vankila tarjosi mahdollisuuden laajentaa sosiaalista verkostoa, joka on välttämätöntä heidän harjoittamassaan kaupankäynnin muodossa. (Kyngäs 2000, 231-232.)

Tyypillistä riskinottajille oli, että he irtautuivat omaisistaan vankilasta vapauduttuaan. Pitkälle ulottuvia etukäteissuunnitelmia ei ollut, riskinottajat elivät pääasiassa tässä ja nyt. Tavanomainen arkielämä ei viehättänyt, riskinottaja eivät halunneet raataa tavanomaisessa palkkatyössä. He elivät näennäisesti tukien varassa, mutta todellisuudessa taloudellinen tilanne oli melko hyvä pimeän palkkatyön ja rikollisen kaupankäynnin ansiosta. Heillä oli vakaa käsitys siitä, että heillä on oikeus saada erilaisia yhteiskunnan tukia ja palveluksia. Yhtä itsestään selvää oli, että heillä ei ollut velvollisuuksia yhteiskuntaa kohtaa kuten veronmaksuvelvollisuutta. (Kyngäs 2000, 231-233.)

Kyngäs nimitti kolmatta ja huonoimmin menestyvää ryhmää tutkimuksessaan pudonneiksi. Tämä ryhmä tuli normaali- (2), ongelma- (2) ja moniongelma perheistä (5). Tunnusomaista pudonneille oli runsas päihteiden käyttö. Siviilissä elämä liukui heti tai varsin pian entisiin, juoviin uomiinsa. Kaikki pudonneet olivat käyttäneet jo useiden vuosien ajan paljon erilaisia päihteitä. Runsaan päihteiden käytön takia he eivät saaneet otetta elämästään. Runsaan päihteidenkäyttö näkyy lähes kaikilla elämän osa-alueilla. Se vaikuttaa asumiseen, ihmissuhteisiin, työelämään ja harrastuksiin. Kömpelöitä omaisuusrikoksia tehdään juomisen mahdollistamiseksi ja uusia tuomioita tu-

lee lähes säännöllisesti. Melkein kaikki pudonneet vapautuivat myös ”tyhjän päälle”, siviiliin kiinnittyminen ei onnistunut. Pudonneiden huono-osaisuus oli syventynyt ensimmäisen haastattelukerran jälkeen nopeasti. Heillä ei ollut ulkoista eikä sisäistä elämänhallintaa, eikä myöskään tavoitteellisia tulevaisuuden suunnitelmia ja he olivat ajautuneet yhteiskunnan reunamille eivätkä kokeneet voivansa vaikuttaa tulevaisuuteen. (Kyngäs 2000, 233-234.)

Kyngäksen tutkimus tuki havaintoa, että perheiden ongelmat jatkuvat ylisukupolvisina ja periytyvät tuleville sukupolville. Lähes kaikki tutkittavat kokivat peruskoulun oppisisällöt itselleen vieraiksi. Kyngäksen mukaan koulunkäyntivaikeuksiin ajautuneille nuorille pitäisi pystyä räätälöimään henkilökohtaisia opetussuunnitelmia. (Kyngäs 2000, 234-240.) Arkisessa valvontatyössä oppimisvaikeuksiin törmää usein.

Kyngäksen tutkimus osoittaa, että rikosten tekemisen lopettaminen ensimmäisien vankeusrangaistuksen jälkeen on vaikeaa. Tukijan mukaan ainut kestävä ratkaisu välttää nuoren joutumista vankilakiesteeseen on ehkäistä ensimmäinen vankeuskokemus. Mitä pitempään ihminen on laitoksessa, sitä vieraantuneempi hän on yhteiskunnan tavoista ja käytännöistä ja sitä huonommin hän kykenee sopeutumaan takaisin yhteiskuntaan. Mitä huonommin ihmistä vankilassa kohdellaan, sitä yhteiskuntavastaisempi hän on vapauduttuaan. Kyngäksen tutkimuksen mukaan näyttää siltä, että marginaaliasemaan joutuneiden on erittäin vaikea murtautua siitä ulos. (Kyngäs 2000, 234-240.)

3.6 Vankilasta vapautuneiden asunnottomuus

Granfelt tutki vankilasta vapautuvien vankien asunnottomuutta (2003) hän toteaa, että vankeinhoidossa toteutettavan kuntoutuksen tavoitteeksi on määritelty uusintarikollisuuden vähentäminen ja vapautuvien vankien yhteiskuntaan integroiminen. Miten yhteiskuntaan integroituminen onnistuu mikäli vanki jää vapauduttuaan asunnottomaksi. Asunnottomuus ratkaisemattomana ongelmana tuhoaa sosiaalityön mahdollisuudet. Vankilassa tapahtuva päihdekuntoutus, pyrkimykset työllistyä, opiskella ja rakentaa sosiaalista verkostoa valuvat hukkaan. Granfelt nostaa esiin tutkimuksensa johtopäätöksissä myös sosiaalityön asiakaslähtöisen ammattitaidon kehittämisen. Hänen mukaansa rikoskierteessä elävien kanssa työskentelevien on uskallettava kohdata väki-

valtaa, vihaa ja kokemusta elämän tarkoituksettomuudesta. (Granfelt 2003a, 8, 76.) Vapautuneita vankeja voidaan pitää yhtenä asunnottomien huono-osaisena ryhmänä. Tyypillisesti vankien asunnottomuuteen liittyy myös muita ongelmia, kuten päihteydenkäyttöä, köyhyyttä ja velkaantumista sekä työmarkkinoiden ulkopuolisuutta. Kriminaalihuoltolaitoksen tilastojen perusteella ehdonalaisesti vapautuneilla valvottavilla noin 60 % on vakinainen asunto. Loput noin 40 % asuvat asuntolassa, tilapäisessä asunnossa tai laitoksessa ja osa on asunnottomia

3.7 Lyhytaikaisvangit haasteellisena ryhmänä

Henrik Linderborgin ja Janne Kivivuoren (2009) tutkimus lyhytaikaisvankien elinoloista, elämäntavasta ja rikollisuudesta on ensimmäinen Suomessa tehty tutkimus joka tarkastelee lyhytaikaisvankien tilannetta. Tutkimuksessa olivat mukana korkeintaan kahdeksan kuukauden kokonaisrangaistukseen tuomitut. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miten lyhytaikaisvankien rikollisuus on kehittynyt, miten se on yhteydessä heidän muuhun elämäntavansa ja millaisiksi he arvioivat mahdollisuutensa irrottautua rikollisesta elämäntavasta. Vankien elämää tarkasteltiin elämäntavateorian viitekehyksessä lapsuudesta nuoruuteen ja aikuisuuteen. Päätuloksena oli, että vangit ovat syrjäytyneitä ja huono-osaisia yhteiskunnan jäseniä. Huono-osaisuus on kasaantunutta, työttömyyttä, asunnottomuutta ja matalaa koulutustasoa on huomattavasti useammin kuin samanikäisillä miehillä keskimäärin. Huono-osaisuuteen johtava kehityskulku oli useimmilla tutkimukseen osallistuvilla alkanut jo lapsuudessa. Vankien kotitausta oli keskimääräistä rikkonaisempi. Taloudellinen asema oli heikko, yhdeksän kymmenestä oli saanut rahaa sosiaalitoimistosta. Tutkijat löysivät neljä erilaista rikosuryhmää, joista huonoimmin selvisivät nuorena rikosuran aloittaneet nuoret vangit. Tutkimus vahvistaa aiempien tutkimusten käsitystä siitä, että rikosuran aloittaminen nuorena lisää kielteisten elämäntavojen riskiä verrattuna rikosuran aloittamiseen aikuisena.

Tutkijoiden mukaan vankeus vaikutti sekä myönteisesti että kielteisesti. Suurehko osa vangeista koki kuitenkin, että viimeisimmällä vankeusrangaistuksella oli pääasiassa myönteisiä vaikutuksia vapautumisen jälkeiseen elämään. Vankeus oli auttanut välttämään uusien rikosten tekemistä ja auttanut pääsemään eroon alkoholista. Reilu kol-

mannes ilmoitti myös, että vankeus on auttanut työhön ja opiskeluun hakeutumisessa. Rikosuryhmien vertailu osoitti, että lapsuuden ja nuoruuden aikana rikosuran aloittaneet olivat muita rikollisempia ja he myös käyttivät muita enemmän päihteitä. Tutkijoiden mukaan rikosurien ehkäisyn kannalta varhainen puuttuminen erilaisin tukein ja kontrolloivuin toimin on tärkeää. Tutkimuksessa oli yhdistetty määrällinen ja laadullinen tutkimus. Haastatteluja oli 31 ja kysely lähetettiin 516 vangille joista 371 vastasi kyselyyn.

4 Tutkimusongelma

Tutkin suomalaisten miesvankien kertomuksia vankilan jälkeisestä arjesta. Tutkimuksessani selvitän, miten haastateltavani kokevat valvonnan vaikuttavan heidän elämänsä kulkuunsa. Valitsin ehdonalaivalvottavat tutkimukseni kohteeksi, koska valvonta työn tulokset näyttävät usein laihoilta. Rikollisesta elämäntavasta nouseminen ei ole helppoa ja se kestää usein vuosia. Henrik Linderborg (2004, 164) toteaa, että lainvastaisesta käyttäytymisestä irrottautuminen on koko elämänsä kulkuun liittyvä prosessi. Työssäni olen saanut seurata muutamien ihmisten ponnisteluja paremman elämän puolesta ja nähnyt miten pitkä prosessi elämäntavan muuttaminen rikoksettomaksi on. Tutkimukseni tuo näkyväksi vankilan jälkeisen elämän taitekohtana, jossa määrittyy suunta vankilan jälkeiselle elämälle.

Tutkin, miten ehdonalaivalvontaan määrätty miehet järjestävät elämänsä vapautumisen jälkeen ja mitä apua he kokevat saavansa tavoitellessaan rikoksetonta elämää. Olen kiinnostunut siitä, minkälainen kokemus valvonta on vapautujalle. Tukeeko valvonta rikoksettomuuteen? Tuloksissa kiinnitetään huomiota myös yhteisöjen merkitykseen vapautumisprosessissa.

Olen tutkinut siirtymää vankilasta vapauteen keräämällä kolmetoista tarinaa vankilan jälkeisestä arjesta. Kiinnostukseni kohdistui haastateltavieni omaan näkökulmaan. Lisämateriaalia sain Kriminaalihuollon asiakastietojärjestelmän kautta. Haastattelemani ihmiset ovat antaneet minulle tilaisuuden kurkistaa tähän elämänsä vaiheeseen, jossa vankeus on takana ja vapaus edessä. Keräämäni tarinat ovat tuottaneet merkityksen vankilan jälkeisen arjen tapahtumille. Tarinoissa on läsnä kertojia ympäröivä todellisuus, lähipiiri, perhe, ystävät, vankitoverit ja myös viranomaiset.

Käsittelen vapautumista Buryn (1982, 168-170) tulkitsemana elämänsä kerrallisenä katkokseksi. tarinat kohdistuvat elämänsä taitekohtaan, siirtymään laitosoista vapauteen. Vankilasta vapautuminen on kriisi – elämänsä kerrallinen katkos, jossa monia asioita

puntaroidaan uudelleen. Vapautumisvaiheessa itsestään selvänä pidetyt asiat eivät pysy samanlaisina, tulevaisuutta koskevat odotukset punnitaan uudelleen. Vapautumiseen liittyy muutoksen mahdollisuus ja sitä siivittävät suuret odotukset siviilielämää kohtaan.

5 Tutkimuksen lähtökohdat

5.1 Tutkimusaineisto

Kvalitatiivisen tutkimukseni ideana oli saada esiin mahdollisimman autenttista kerrontaa vankien kokemuksista siten, että haastattelu olisi myös haastateltavan ohjattavissa. Tarkoitukseni oli, että haastattelussa rakentuu kunkin tutkittavan kohdalla kertomus hänen elämästään käsiteltävien teemojen osalta. On tärkeää olla nöyrä oma-kohtaisten kertomusten edessä. Pyrin löytämään haastateltavieni äänen. Ihminen päättää itse mitä hän kertoo ja miten, kuten Riitta Granfelt (2003b, 32) asian ilmaisee. Tutkija Granfelt (2004, 151) toteaa myös, että toisten ihmisten kokemuksia tulkitsevan tutkijan on tärkeä tunnistaa oman ymmärtämisensä rajat. Lähdenkin siitä, että en voi koskaan ymmärtää täysin toisen ihmisen kokemuksia ja kertomuksia. Mutta voin silti tehdä parhaani ymmärtääkseni. Haastattelun metodi lähestyy narratiivista, vapautta kerrontahaastattelua. Kertomus on tietämisen muoto jonka avulla jäsennetään kokemuksia.

Tutkimukseni perustan muodostavat entisten vankien arkielämän kokemukset, joissa kohtaan haastateltavieni arjen. Näen yksilön elämän ilmiönä, jota voidaan tulkita suhteessa siihen ympäristöön, jossa yksilö elää. Taustamateriaalia tutkimukseeni sain rikosseuraamusalalla käytössä olevasta asiakastieto-ohjelmasta. Tiedosto on valtakunnallinen ja se kertoo valvonnalle asetetut tavoitteet, sekä koko työskentelyn kulun. Haastattelemilleni henkilöille oli laadittu työskentelylomake jossa oli kartoitettu rikostaustaa, päihteiden käyttöä, sosiaalisia sidoksia ja elämäntapaa, ajattelua ja käyttäytymistä, asenteita ja motivaatiota, uusimisriskiä, asumista, toimeentuloa, työtä ja koulutusta, terveyttä sekä tietoja viranomaisten välisestä yhteistyöstä. Ehdonalaisvalvonnan alkuvaiheessa haastateltaville oli laadittu suunnitelma jossa määritellään valvonnan tavoitteet yhdessä asiakkaan kanssa. Järjestelmään on myös kirjattu keinot tavoitteiden saavuttamiseen. Tulostin järjestelmästä haastateltaviani koskevat tiedot. Tietoja kustakin haastateltavasti oli järjestelmässä 10- 20 sivua. Tarkoitukseni oli hyödyntää tutkimuksessani asiakastietojärjestelmään kirjattuja tietoja. Käytin tutkittavistani kirjattuja tietoja kuitenkin vain taustamateriaalina, eli luin läpi haastateltavis-

tani kirjatut tiedot. Lukemani avulla muodostin jonkinlaisen kuvan haastateltavistani. Minulla oli viranomaistietoon perustuva ennakkokäsitys tutkittavistani. Pidin mielessä, että tietojärjestelmään kirjattu tieto on työntekijän näkemys asiakkaan tilanteesta.

Tutkimuksessani käytän taustatietona asiakastietojärjestelmässä olevia tietoja, mutta pääaineisto koostuu haastatteluista. Päädyin haastatteluihin, koska siten uskon saavani parhaiten tietoa ehdonalaisesti vapautuneiden vankien kokemuksista valvonnasta ja samalla toivon löytäväni syvempää ammatillista osaamista. Kvalitatiivisella aineistolla pääsee lähelle tutkittavaa aihetta ja vapaa kerronta oli hyvä väline päästä lähelle haastateltavia. Näkökulma, tilanne ja myös aika painottavat tukintoja eri suuntiin. Tutkijan luovana tehtävänä on löytää tapa ymmärtää tutkittaviaan.

Tutkimuksessani olen tarkastellut haastateltaviani aktiivisina ja itse merkityksiä antavina toimijoina. Vilma Hänninen (1999, 93) käsitti ihmiselämän ilmiöt prosesseina, kielellisesti tulkittuina sekä aikaan ja paikkaan sidottuina. Hänen mukaansa on ensisijaisen tärkeää, että tutkija on kiinnostunut tutkittavan äänestä ja hänen konstruktiossaan tutkittavan ilmiön suhteen. Hännisen mukaan tämä on myös eettisen lähestymistavan perusta. Haastattelu ei ole hyvä, ellei kumpikin osapuoli koe saavansa jotain itselleen. Haastattelutilanteessa haastateltavat jäsentelivät ajatuksiaan. Haastattelut eivät tuottaneet ahdistusta haastateltaville, vaikka niissä käsiteltiin ahdistavia asioita. Jokaisen yksilön tarina oli hänen oma näkemyksensä, selviytymisestä, kärsimyksestä tai vaikkapa onnistumisista ja iloista.

Ihminen luo merkityksiä, ymmärtää itseään ja rakentaa identiteettiään kertoessaan ajassa etenevää tarinaansa. Rakennuspalikat tarinaan löytyvät sosiaalisesta tarinavarannosta, joka sisältää kaikki ihmisen ympäristöön kuuluvat tarinat, kuten sadut, uskomukset ja myytit. Tarinavaranto muokkautuu jatkuvasti, koska sinne syntyy alitajuisesti uusia tarinoita. Oman elämän tulkintaa helpottavia tarinamalleja muodostuu helposti samankaltaisia kokemuksia omaavien henkilöiden keskuudessa. Tarinoiden omaksuminen sosiaalisesta tarinavarannosta on elinikäinen prosessi. (Hänninen 2003, 21,50,52.)

Kertomukset syntyvät aina tietyssä yhteydessä, näin ollen niitä voidaan pitää myös kulttuurin tuotteina. Ihmisen elämä on kutoutunut kulttuuriin ja sen historiaan. Tari-

nan osat saavat merkityksensä siitä kokonaisuudesta jossa ne syntyvät. Tarinat eivät myöskään ole universaaleja, vaan ne ovat kertomuksia tietyistä asiasta tietyssä kontekstissa. Riessman (1993, 15) toteaa, että ihmisen elämäntarina voidaan lukea tekstinä, joka on konstruoitu tietyssä merkityksessä, tietyssä kontekstissa ja tietyssä ajassa. Kaikki tarinat ovat todellisuuden versioita, niitä värittää tilanne ja kertojan persoona.

Keräämieni tarinoiden oli tarkoitus käsitellä vankilan jälkeisestä aikaa, tarinan alun piti sijoittua vankilasta vapautumiseen ja lopun haastatteluhetkeen. Kaikki haastateltavat kertoivat kuitenkin myös vankeusajasta, vaikka pyysin heitä kertomaan vankilan jälkeisestä ajasta. Vapautuminen on prosessi jossa ovat mukana vankilan ja vapaus. Jokaisesta keräämästäni kertomuksesta löytyi juoni, joka kutoi yhteen ajallisesti etenevien tapahtumien ketjun. Czarniawskan (1998) ja Gergenin (1999) mukaan tyypillisimmin juonen tunnistaa kertomuksen sisältämistä vaiheista. Alkutilanteeseen liittyy jokin toiminta tai tapahtuma ja kertomuksen lopussa on saatu aikaan jonkinlainen ratkaisu ilmiöön tai tapahtumaan. Tutkimukseni huomio kohdistuu siihen, miten yksilöt antavat merkityksiä asioille tarinoiden kautta. Haastatteluissa tieto muodostui dialogisesti, haastateltavien kanssa keskustellen. Roolini oli olla aktiivinen kuuntelija.

Pyrin tutkimusprosessin aikana paikalliseen, henkilökohtaiseen ja subjektiiviseen tietoon. Aikaisemmin subjektiivisuutta pidettiin tutkimuksen heikkoutena, mutta nykyisin myönnetään, että tutkimuskin on erilaisia näkökulmia. Tämän tutkimuksen ideana on korostaa entisten vankien omaa näkökulmaa. Yksilöiden kertomuksiin perustuva merkityksenanto mahdollistaa sen, että ihmisten oma ääni pääsee kuuluviin. Tarina muoto on looginen tapa kertomusten jäsentämiseen. (Eskola & Suoranta 1998, 22.)

Hännisen (1999, 95) mukaan elämänmuutoksia on erityisen otollista tarkastella tarina lähestymistavasta käsin. Muutoksen hahmottaminen tarinana antaa tapahtumille juonen ja jonkin mielen. Tarinat rakentuvat usein muutoksen ympärille, koska tarinan peruskaavaan usein sisältyy alkutila, muutos ja loppu. Voidaan myös ajatella, että tarina on elämänmuutoksen hallinnan väline, se on tapa hahmottaa muutos osaksi menneen ja tulevaisuuden yhdistävää juonta. Ehkäpä tämä yhtenäisen tai integroivan juonen etsiminen myös selittää sen, että haastattelemani vangit aloittivat vapauskokemuksiaan kuvaavat tarinansa vankilasta.

5.2 Aineiston keruu

Haastateltavien valintakriteerit olivat yksinkertaiset. Vankilasta vapautumisesta oli pitänyt kulua vähintään kolme kuukautta ja enintään vuosi. Päädyin tähän ratkaisuun, koska ajattelin, että kokemusten täytyy olla tuoreessa muistissa. Vankilasta vapautumisen jälkeen valvontatyöskentely on aktiivisempaa kolmen ensimmäisen kuukauden aikana. Tapaamisia on yleensä vähintään kaksi kuukaudessa. Valitsin haasteltavani sattumanvaraisesti, vain sukupuoli ja valvonnassa oloaika oli vakioitu.

Keräsin aineiston haastattelemalla itse kaikki tutkimukseen osallistujat suhteellisen pitkän ajan kuluessa. Aloitin huhtikuussa 2007 ja viimeisen haastattelun tein lokakuussa 2008. Tutkimusluvan sain Rikosseuraamuslaitokselta 23.3.2007. Vankeuslaki muuttui lokakuussa 2006 ja kontrolli tiukkeni, lakiin tuli uusia sanktioita kuten kirjallinen varoitus ja poliisin nouto. Tein haastattelut tarkoituksella lakimuutoksen jälkeen koska halusin, että kaikilla haastatteluun osallistuvilla on kokemusta uudesta laista.

Haastattelin vankilassa olleita miehiä, joilla on kokemusta valvonnasta. Olen tehnyt haastattelut yhden Kriminaalihuollon aluetoimiston alueella. Kolmestatoista kertomuksesta kertyi litteroitua materiaalia 84 sivua rivivälillä 1,5.

Haastattelut olivat omakohtaisesta elämästä kertovia tarinoita, eli ne olivat henkilökohtaista kerrontaa elämästä. Heikkisen (2001, 116-131) mukaan tutkimus käyttää usein materiaalinaan kertomuksia. Haastatteluissani annoin kertojille itselleen tilaa rakentaa kertomustaan ja esittää asiat oman tulkintansa lävitse. Käsitteitä tarinallisuus, narratiivisuus tai kertomuksellisuus käytetään usein synonyymeina. Hännisen (1999, 107) mukaan ei ole kehittynyt yhtä selvää käsitystä siitä, mitä narratiivisuudella tarkoitetaan. Itse hahmotan tarinallisuuden tai narratiivisuuden yleiseksi metodiseksi viitekehyykseksi, jolloin huomio kohdistetaan kertomuksiin subjektiivisen todellisuuden ja maailman merkitysten välittäjänä ja tuottajana. Tein rajattuja haastatteluja elämänvaiheesta joka keskittyi vankilan jälkeiseen aikaan. Aikaisemmat tutkimukset ovat esittäneet (esim. Reissman 1993), että ihmisellä on taipumus järjestellä omat kerto-

muksensa siten, että kertomuksen sisältö on johdonmukainen ja ymmärrettävä. Tähän pyritään erityisesti silloin kun elämäkulkuun on tullut jokin katkos.

Tutkimuksen taustalla on käytetty Michael Bury (1982, 168-170) kuvaamaa elämäkerrallisen katkoksen käsitettä, koska se sopii hyvin vapautumistilanteeseen. Bury'n käsite ei ole varsinainen teoria, mutta paljon käytetty käsite. Myös vankilasta vapautuminen on tapahtuma, jossa itsestään selvinä pidetyt asiat eivät pysy samanlaisina. Bury on käyttänyt käsitettä pitkäaikaissairauksien yhteydessä. Kuva itsestä, sekä aiemmin normaaleina pidetyt odotukset tulevaisuudesta ja omasta elämästä muuttuvat. Ihminen arvio maailmankuvaansa ja identiteettiään uudelleen tilanteessa jossa hän vapautuu pitkän laitospäivien jälkeen.

Vapautuminen on Giddensin (1991, 214) kuvaama tilanne jossa ratkaisusta on neuvoteltava. Yleisesti hyväksytyt ja itsestään selvät periaatteet eivät toimi, yksilön on tehtävä tässä tilanteessa valintoja, jotka vaikuttavat tulevaisuuteen. Tavoitteeni oli kuunnella erilaisia kertomuksia ja tutkimuksen avulla löytää yhteistä uutta tietoa.

5.2.1 Mitä kysyttiin ja kuinka haastateltiin

Tämä tutkimus ei olisi ollut mahdollinen ilman ihmisiä, jotka suostuivat kertomaan omasta arjestaan. Rikosseuraamuslaitoksen asiakkaat sivuutetaan helposti ja heidät asetetaan toimenpiteiden kohteeksi. Juha Hakalan (2001, 17) mukaan laadullisten tutkimusmenetelmien avulla voidaan antaa ääni sellaisille toimijoiden joukolle, jolla sitä perinteisesti ei ole ollut. Tässä tutkimuksessa olen kiinnostunut valvottavilta suoraan kerätystä tiedosta, jossa nousevat esiin haastateltavien omat tulkinnat. Haastateltavani olivat kohdanneet sekä osallistavia, että myös syrjäyttäviä käytäntöjä viranomaisten taholta. Rikosseuraamuslaitoksen valvontaan määrätyt ovat esimerkki marginaaliin asetetusta ryhmästä. Tämä ryhmä voi olla vieras ja pelottava, ovathan valvottavat toimineet yhteiskunnan sääntöjä vastaan.

Haastattelutilanteet olivat hyvin vapaamuotoisia, esitin haastattelun alussa seuraavan kysymyksen. ”Tämän haastattelun tarkoituksena on, että muistelet vankilan jälkeistä aikaa ja kerrot kokemuksistasi, eli kerrot vankilan jälkeisestä elämästäsi”. Olin kuitenkin varautunut siihen, että mikäli kertomus ei valaise etukäteen miettimiäni teemoja kysyn niistä erikseen. Kävimme kertojien kanssa läpi seuraavat teemat: Päihteiden käyttö, päihteiden ja rikosten yhteys, valvonnan merkitys, toimeentulo, asumisen liittyvät asiat, tuki, sekä arjen sujuminen.

Kaikki haastattelut perustuivat vapaaehtoisuuteen. En pyrkinyt suostuttelemaan ketään. Haasteltavien valinta toteutui yksinkertaisesti niin, että kysyin henkilökohtaisesti suostumusta haastatteluun, tai henkilön oma valvoja kysyi haastattelulupaa. Otin haastateltaviltani myös kirjallisen suostumuksen haastatteluun. Suostumuksessa oli kerrottu salassapitoon liittyvät seikat, sekä tutkimuksen tarkoitus.

Kolme valvottavaa kieltäytyi haastattelusta. En kysellyt miksi, enkä yrittänyt taivutella haastatteluun. Jälkeenpäin huomasin, että tein virheen, koska en kysynyt kieltäytymisen syytä, nyt se jää arvailujen varaan. Kysymys ei kuitenkaan ollut siitä, että kieltäytyjät olisivat olleet jotenkin vaikeammassa tai paremmassa elämäntilanteessa kuin haastattelemani henkilöt. Yksi haastattelu peruuntui, koska haastateltava ei tullut paikalle. Hän asui suhteellisen kaukana, enkä ottanut uudelleen yhteyttä. Haastateltavat

olivat Kriminaalihuoltolaitoksen virkamiesten valvottavia. Rajasin ulkopuolelle apuvalvonnassa olevat.

5.2.2 Haastattelujen periaatteet ja haastattelutilanteet

Haastattelulla on aina tietyt reunaehdot, se tuotetaan tiettyä ajankohtana ja tiettyssä tilanteessa. Haastattelemani ihmiset kertoivat kokemuksistaan mielellään. Samalla he kävivät läpi vapautumisen jälkeisiä tapahtumia. Kertomus on tietämisen muoto joka jäsentää kertojan paikkaa yhteiskunnassa. Haastattelutilanteiden ilmapiiri oli tasavertainen, haastateltava ei ollut pelkkä objekti tai tietolähde. Hän kertoi omakohtaisista kokemuksistaan ja jäseni samalla omaa elämäänsä. Olin kuuntelijan asemassa, mutta kertomus on aina myös vuorovaikutuksen väline. Pyrin olemaan aina haastattelutilanteissa keskittyneesti läsnä.

Leena Eräsaari (2004) kuvaa haastattelua kauniisti. Hänen mukaansa jokaisen haastattelun pitäisi olla pieni syntymä, uuden näkemyksen, uusien muistojen ja uudella tavalla kerrotun tarinan syntymä. Tarina on jotain sellaista mitä ei aikaisemmin ollut ja joka ei samassa muodossa toistu. Jotain tämän tyyppistä olin etsimässä. Tarinoidessaan haastateltavat saivat miettiä asioitaan ja tarkastella ongelmiaan. Puhuminen siinänsä saattoi avata uusia näkökulmia. Tärkeintä eivät ole neuvot, monesti on parempi olla hiljaa ja luoda ilmapiiri jossa tullaan kuulluksi. Perimmäinen ajatukseni tutkimusta suunnitellessani ja tehdessäni oli se, että pääsisin perehtymään entisten vankien elämään ja arkeen syvällisemmin ja myös toisesta näkökulmasta kuin työssäni on mahdollista.

Noudatin haastatteluissa sellaista periaatetta, että haastateltavilla oli mahdollisuus ottaa esille heille tärkeitä asioita. Nauhoitukset olivat keskustelumuotoisia ja näin myös tarjosin haastateltaville mahdollisuutta osallistua keskusteluaiheiden valitsemiseen ja siihen kuinka kauan kussakin aiheessa viivähdettiin. Haastattelutilanne on aina vuorovaikutustilanne ja myös tutkijan persoonallisuus ja osallisuus vaikuttavat tiedon muodostukseen. Ihmisten haastattelemisen on minulle arkipäivää ja sosiaalityön kokemukseni myötä olen oppinut luomaan luottavaisen ilmapiirin haastattelutilaisuuksiin.

Aineiston kerääminen sujui hitaasti työni takia. Käsitykseni mukaan, tutkija menettää paljon tietoa haastateltavasta, mikäli hän ei tee haastatteluja henkilökohtaisesti. Jälkeenpäin tutkija pystyy sijoittamaan tekstin siihen kontekstiin jossa se on tuotettu. Myös tunnelma ja non-verbaalinen vuorovaikutus ovat merkityksellisiä. Yhdessä haastattelutilanteessa oli läsnä haastateltavan naisystävä, hän istui hiljaa eikä vaikuttanut kerronnan kulkuun. Muissa haastatteluissa olimme kaksin haastateltavan kanssa.

Haastateltavat puhuivat asioistaan mielellään. Minulle jäi sellainen kuva, että he halusivat kertoa omista kokemuksistaan. Pyrin aina järjestämään haastattelutilanteen siten, että se oli kiireetön vaikka paikat vaihtelivat. Tein haastatteluja silloisen Kriminaalihuoltolaitoksen toimistotiloissa, valvottavien kotona, A-klinikan tiloissa, yhden haastattelun tein autossa. Haastattelun onnistumisen kannalta on tärkeää tarjota haastateltaville mieluinen haastattelupaikka (Eskola & Suoranta 1998, 92). Pystyin ehkä järjestämään neutraalin haastattelupaikan, mutta en mieluista. Tein kaksi haastattelua valvottavien kotona ja huomasin miten myös paikalla on vaikutusta kerrontaan. Omassa kodissa haastateltava on omalla maaperällä. Kaikki haastattelut alkoivat jokapäiväisistä asioista juttelemalla, joita en nauhoittanut. Alkukeskustelut vapauttivat tunnelman ja haastateltavat pääsivät helpommin kerronnan alkuun.

Toimin itse neljän haastateltavan valvojana. Olen yrittänyt miettiä vaikuttiko tämä asiakassuhde haastattelun sisältöön. Puhuminen tutulle henkilölle oli helpompaa, nämä neljä haastattelua kestivät kaikki yli tunnin, pisin lähes kaksi tuntia. Omien asiakkaitteni kertomukset olivat kuitenkin hyvin samankaltaisia verrattuna muiden valvojien asiakkaisiin. En löytänyt kertomuksista eroavaisuuksia.

Raija Erkkilän (2006, 199) mukaan, tutkimuksessa korostetaan yhä enenevässä määrin sosiaalista kontekstia. Tällöin korostuu myös luottamus ja vuorovaikutus haastattelijan ja haastateltavan välillä. Tutkijan on aina mietittävä, minkälaisessa kontekstissa haastattelu on syntynyt. Haastattelutilanteessa pyrin luomaan mahdollisimman tasa-arvoisen ja luottamuksellisen ilmapiirin, jotta voisin paremmin kuulla ja ymmärtää valvottavien kertomuksia.

5.2.3 Aineiston arviota

Jälkeenpäin ajateltuna haastateltavien valintaan olisi pitänyt kiinnittää enemmän huomiota. Olisin aivan hyvin voinut valita vain tietyn ikäisiä ihmisiä ja myös vankikertalaisuus olisi pitänyt ottaa huomioon haastateltavia valitessa. Nyt kertomukset hajoavat moniin suuntiin. Kertajat ovat hyvin erilaisia, he ovat syyllistyneet erilaisiin rikoksiin ja ikähaitari on laaja. Olisin myös voinut valita haastateltavat rikostyyppin mukaan, koska työkokemukseni kautta tiedän miten paljon esimerkiksi seksuaalirikollisen ja vaikkapa omaisuusrikoksiin syyllistyvän elämänkulut poikkeavat toisistaan. Kertojien erilaiset elämäkokemukset alkoivat hahmottua jo haastattelujen aikana. Esim. yksi haastateltavani viettää rauhallisia eläkepäiviä omakotitalossa ja korjailee vapaa-aikanaan kesämökkiään, toinen on kuollut ja kolmas on syyllistynyt asunnottomana törkeään pahoinpitelyyn ja sovittaa nyt rikostaan. Aina on tietysti mahdollista yrittää etsiä tulkintaa eroavaisuuksien eikä yhteneväisyyksien kautta.

Aineistoni vahvana puolena pidän sitä, että pystyin luomaan haastattelutilanteisiin luottavaisen ja vapautuneen ilmapiirin ja näin kertajat puhuivat mielellään omista kokemuksistaan.

5.3 Haastateltavien esittely

Asiakastietojärjestelmän taustamateriaalin kautta haastateltavat olivat etukäteen tuttuja. Taustamateriaalista oli hyötyä, koska se sisälsi paljon tietoa haastateltavien sosiaalisista suhteista, elinolosuhteista, taloudellisesta tilanteesta, terveydestä ja myös rikoksista sekä vankeusajasta. Kaikki tutkimukseen osallistujat olivat miehiä ja osallistujien ikäjakauma oli laaja. Nuorin haastattelemani henkilö oli vähän yli kaksikymmenvuotias ja vanhin yli seitsemänkymmentä vuotta. Haastateltavat olivat Suomen kansalaisia ja suomenkielisiä. Kaikki tekstissä esille tulevat nimet on muutettu ja tapahtumapaikkakuntien nimiä ei esiinny. Koko kirjoittamisprosessin aikana olen pitänyt mielessä sen, että en voi esitellä tutkimukseen osallistuneita niin, että joku voisi heidät tunnistaa. Haastattelemani ihmiset olivat hyvin erilaisia ja heidän taustansa poikkesivat paljon toisistaan. En voi missään tapauksessa sanoa, että haastattelemani

olivat kaikki köyhiä, syrjäytyneitä, päihdeongelmaisia tai sairaita. Ainoat täysin yhteiset nimittäjät olivat sukupuoli ja se, että kaikki kertojat oli tuomittu suhteellisen pitkään vankeusrangaistukseen, jonka jälkeen heidät oli määrätty ehdonalaisvalvontaan.

5.3.1 Asuminen ja perhetausta

Tutkimukseen osallistuneista kahdella oli omistusasunto, asunnottomana oli haastatteluhetkellä kaksi henkilöä ja kahdeksan asui vuokrahuoneistossa. Yksi haastateltava asui yhteisöllisessä tuetussa asumispalveluyksikössä. Hänellä oli oma huone ja mahdollisuus käyttää asumispalveluyksikön tukitoimia.

Yhdeksän haastateltavaa asui yksin, heistä kolme seurusteli haastattelun aikoihin. Yhdellä haastateltavalla oli vaimo ja kolme lasta. Perheessä oli pieni vauva ja kaksi alaste ikäistä lasta. Yhden haastateltavan avopuoliso odotti lasta ja toisessa perheessä oli pieni alle vuoden ikäinen lapsi. Yksi kertoja erosi haastattelun aikoihin. Hän oli ollut naimisissa yli kymmenen vuotta, josta suurimman osan aikaa vankilassa. Vapautumisen jälkeen perheeseen syntyi lapsi ja pariskunta erosi. Äiti jäi lapsen kanssa asumaan perheen vuokrahuoneistoon ja isä jäi asunnottomaksi.

Yleensä vankeus koskettaa myös läheisiä. Haastatteleman kolmen lapsen isä kertoi, että hänen pojallaan oli vaikeuksia koulussa. Poikaa kiusattiin isän vankilassa olon takia. Perhe päätti, että opettaja kertoo luokassa avoimesti isän tilanteesta ja asia saatiin selvitettyä. Suomessa vankeuden vaikutuksia lapsiin on tutkittu vähän. Rosi Enroos (2008) on tehnyt tutkimuksen lapsista joiden äidin elämää vankeus värittää. Enroosin mukaan lapsia oli äitiensä mukana vankilassa 2000-2006 hieman yli sata. Enroos toteaa, että Suomessa ei ole tarkkoja tietoja lasten hoidon ja asumisen järjestelyistä vanhemman vankeuden aikana. Tietoja ei myöskään löydy vankilassa olevien vanhempien lasten lukumäärästä. Riitta Granfelt (2006, 151) on korostanut sitä, että vaikka huomattavalla osalla vankilassa olevilla on lapsia, silti Suomessa ei ole keskusteltu vankeuden vaikutuksista lapsiin. Suomen vankiloiden ensimmäinen perheosasto avattiin huhtikuussa 2010 Hämeenlinnassa sijaitsevassa Vanajan avovankilassa. Vanajan vankila on valtakunnallisesti naisvangeille tarkoitettu avolaitos. Lainsäädäntöä muu-

tettiin 1.3.2010 lukien siten, että lapsen sijoittamisessa vankilaan lähtökohtana on lapsen etu. Alle kahden vuoden ikäisen lapsen sijoittamisesta vankilaan päättää lastensuojeluviranomainen Rikosseuraamuslaitoksen edustajia kuultuaan. Vankilaan sijoitettavasta lapsesta tehdään nyt aivan samanlainen lastensuojelupäätös kuin muistakin lapsista, jotka joudutaan sijoittamaan kodin ulkopuolelle. (Tiedonantolehti 12.4.2010.)

5.3.2 Koulutus ja työhistoria

Kahdella haastatelluista oli ammatillinen koulutus, he olivat molemmat levyseppähitareita. Yhdellä haastatelluista ei ollut peruskoulun päästötodistusta, muut olivat käyneet joko peruskoulun tai kansakoulun. Haastateltavien joukossa oli kolme eläkeläistä. Yksi heistä ei ollut kiinnittynyt työelämään lainkaan. Kahdella eläkeläisellä ei ollut ammatillista koulutusta, mutta toinen heistä oli ollut vakituisesti töissä koko aikuisikänsä ennen vanhuuseläkettä. Toinen eläkeläinen oli työskennellyt rakennuksilla yli kymmenen vuotta. Kolme haastateltavaa oli työelämässä, yksi työskenteli valimossa tehdastyössä, yksi oli töissä rengasfirmassa ja yksi teki remonttitöitä kunnan palveluksessa. Työssä olevien elämäntilanne oli suhteellisen hyvä. Haastateltavista kuusi oli työttömänä, toimeentulona heillä oli työmarkkinatuki tai toimeentulotuki. Yksi haastateltava oli kuntoutustuella. Kivivuoren ja Linderborgin (2009, 25-26) tutkimuksessa (N=351/445) todettiin, että vankipopulaatiossa oli enemmän niitä, joita ei tuettu koulussa ja jotka eivät viihtyneet koulussa. Vangit olivat myös kokeneet, että opettajat simputtavat juuri heitä. Sen sijaan kiusaamista kokeneita oli yhtä paljon vangeissa kuin vertailuryhmän miehissä. Tutkimuksessa todettiin myös, että vankien kognitiiviset kyvyt ovat heikompia kuin samanikäisessä miesväestössä keksimäärin.

5.3.3 Vankikertalaisuus

Haastateltavistani kuusi oli ensikertaa vankilassa, rikosnimikkeet jo kertovat miten erilaisista rikoksista ensikertalaiset oli tuomittu esim. surma, taponyritys, ryöstö, raiskaus ja törkeä tuhotyö. Ensimmäinen vankeuskokemus pysäyttää, vankilan jälkeen mietitään uudestaan elämän suuntaa. Harva haluaa vankilaan takaisin, tässä taitekohdassa haaveillaan paremmasta tulevaisuudesta. Ensikertalaisista kolme oli töissä ja

yksi kurssilla, eläkkeellä oli yksi ja yksi oli kuntoutustuella, joten ensikertalaisten taloudellinen toimeentulo ei ollut pelkästään tukien varassa. Ensikertalaisista kahdella oli pieni lapsi ja vaimo, loput asuivat yksin. Haastateltavistani kaksi oli urautuneita rikoksen uusijoita, molemmat olivat olleet vankilassa useita kertoja, toinen oli viettänyt vankilassa elämästään viisitoista - ja toinen kaksitoista vuotta. Viisi haastateltavaa oli ollut vankilassa 2 -3 kertaa.

5.4 Aineiston analyysi

Haastattelujen keräämisen jälkeen alkoi litterointi, eli purin nauhat sanasta sanaan ja kirjoitin ne tekstimuotoon. Nauhojen auki kirjoittaminen vie aikaa, mutta toisaalta se palauttaa mieleen haastattelutilanteet. Nauhojen purku on myös analyysiprosessin alku. Litteroitua materiaalia haastatteluista kertyi 84 sivua. Litteroidessani en käyttänyt mitään erillisiä merkintätapoja äänenpainotuksille tai eleille. Mikäli sitaatista puuttuu muita kuin täytesanoja olen merkinnyt sen kahdella tavuviivalla (--) suluissa. Olen poistanut sitaateista täytesanoja kuten ”tuota”, ”niinku” luettavuuden parantamiseksi.

Lähestyin aineistoa kuunnellessani nauhat uudelleen litteroinnin yhteydessä. Sen jälkeen olen lukenut kertomukset useaan kertaan läpi. Tämän jälkeen nostin esiin aineistosta tutkimusongelmaa valaisevia teemoja. Vankilan jälkeinen arki tulee tutkimusraportissa esiin suorien lainausten kautta. Tarina vankilan jälkeisestä arjesta etenee siihen liittyvien teemojen avustuksella. Pohdin paljon miten aineistoni analysoin. Mietin vaihtoehtoina tyypittelyä ja teemoittelua, mutta päädyin kirjoittamaan tulokset teemoittain, koska aineistosta nousi selkeästi esiin tutkimusaihetta valaisevia teemoja.

Mielestäni keräämiäni kertomuksia voi nimittää myös narratiiveiksi. Kertoessaan arjestaan haastateltavani kertoivat tarinan, narratiivin. Narratiivisessa tutkimustraditiossa erotetaan toisistaan narratiivinen tutkimus ja narratiivien tutkimus. Tutkimukseni lähestymistapa on narratiivinen vaikkakin olen teemoitellut aineistoni. Tematisoinnissa käytin aiheeseen liittyviä kokonaisia kertomuksia. Narratiivisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita kertomusten sisällöstä ja tapahtumista joita kerrotaan. Tutkimuksen tavoitteena on tällöin erilaisten kertomusten kuuntelu ja analysointi ja tätä

kautta löytää yhteinen tieto. Kertoessaan arkipäivästään haastateltavat kertoivat tarinan, jossa he käsittelivät omia subjektiivisia kokemuksiaan.

Haastatteluissa käytiin läpi valvonnan merkitys, kokevatko valvottavat saavansa tukea valvonnasta. Puhuimme myös valvonnan ja uusintarikollisuuden yhteydestä. Keskustelimme toimeentulosta ja työllistymisestä sekä arjen sujumisesta. Kysyin myös, mistä haastateltavat saivat tukea vapautumisen jälkeen. Kävimme läpi päihteiden käyttöä, sekä päihteiden ja rikollisuuden yhteyttä. Haastateltavat kertoivat myös erilaisista viranomaiskontakteista. Vankilan jälkeen on hoidettava monenlaista byrokraatia. Kertojien ääni näkyy suorissa lainauksissa joiden avulla analyysi rakentuu. Tarinani on todellisuutta käsittelevä matka vaikeissa olosuhteissa. Matkalla on mukana kolmetoista henkilöä jotka antoivat minun kurkistaa heidän elämäänsä kertomustensa kautta. En voi selkeästi erottaa aineiston analyysia erilliseksi vaiheeksi, koska laadullisessa tutkimuksessa analyysia tapahtuu kaikissa vaiheissa jo ensilukemisesta saakka. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään analyysin kattavuuteen, arvioitavuuteen ja toistettavuuteen. Analyysin arvioitavuus liittyy siihen, että lukija voi seurata tutkijan päättelyä ja hänellä on riittävät edellytykset hyväksyä tutkijan tulkinnat tai riitauttaa ne. Analyysin toistettavuudella tarkoitetaan sitä, että luokittelu ja tulkintasäännöt on esitetty niin yksiselitteisesti, että toinen tutkija päätyisi samoihin tuloksiin.

Aineiston analyysin toteutin temaattista lähestymistapaa hyväksikäyttäen. Tein analyysin teemoittain vaikkakin haastattelut sisälsivät pääasiassa vapaata kerrontaa. Sarajärven (2002, 93) mukaan sisällönanalyysia voidaan käyttää kaikissa kvalitatiivisen tutkimuksen perinteissä. Sisällönanalyysi voidaan ymmärtää väljäksi tulkintakehikoksi, jonka sisällä voidaan käyttää erilaisia tutkimusaineiston sisältöä analysoivia menetelmiä. Olen yrittänyt löytää tietoa joka on syntynyt sosiaalisessa prosessissa. Tuon tutkimuksessani esille paljon tutkittavien puhetta, koska tutkimukseni keskiössä on ihmisen arkielämän kokemukset. Olen syventänyt analyysia tiedoilla muista tutkimuksista ja kirjallisuudesta. Ammatillinen kokemukseni sosiaalityössä ja kriminaalihuoltotyössä on taustalla kun pyrin ymmärtämään ja tulkitsemaan nauhoittamaani puhetta. Teemoittelemalla vapaamuotoiset kertomukset olen pyrkinyt tavoittelemaan kertomusten ydintä. Tulkinnan avulla tarkoitus on päästä kuvaamista pidemmälle, ymmärtävään otteeseen (Alasuutari 1999,77).

Sisällönanalyysia voidaan pitää joko yksittäisenä metodina tai teoreettisena viitekehystenä. Sisällönanalyysilla pyritään kuvaamaan tutkittavaa ilmiötä tiivistetysti ja yleisessä muodossa. Analyysin tehtävänä on järjestää, tiivistää ja jäsentää aineistoa tavalla, jossa mitään olennaista ei jää pois vaan informaatioarvo kasvaa, eli aineistoa tematisoidaan. Sisällön analyysin tarkoitus on luoda selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Työstäessäni haastatteluaineistoa käytin väreihin perustuvaa merkitsemistapaa, merkitsin kutakin teemaa koskevan puheen eri väreillä, näin sain materiaalista selkeämmän kokonaiskuvan.

Laadullisen tutkimuksen yhteydessä puhutaan usein aineistolähtöisestä analyysistä, jolla tarkoitetaan teorian rakentamista empiirisestä aineistosta käsin, tutkimus suuntautuu alhaalta ylös. Analysoinnissa ja tulkinnassa käytetään apuna havaintojen typologisointia ja koodaamista. Laadullisessa tutkimuksessa tehtyjä tulkintoja perusteellaan muilla kuin määrällisillä suhteilla. Tyypillistä on myös se, että kerättyä aineistoa tarkastellaan havaintoina. Laadullista tutkimusta voidaan myös kuvata foorumiksi, jossa eri tieteenaloilta peräisin olevat ideat välittyvät yhteisön jäsenille, samalla syntyy uusia ideoita ja vinkkejä toimivista käytännöistä. Mitä tahansa havainnot ovat ja miten tahansa ne on tehty, tulkinta tehdään aina niiden tuottamisen kontekstissa. Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen perinteet voidaan kiteyttää sanoihin, ymmärtäminen, vaikuttaminen ja selittäminen (Mikkeli & Pakkasvirta 2007, 76). Tutkimukseni pohjalta ei ole tarkoitus tehdä samalla tavalla yleistettäviä päätelmiä kuin esimerkiksi tilastollisessa tutkimuksessa voisi tehdä. Olen pyrkinyt siihen, että tekemäni tulkinnat olisivat syviä ja kestäviä. Oman aineistoni merkittävyyttä perustelen sillä, että se tuo esiin näkökulman ehdonalaiseen valvontaan ja vankilan jälkeiseen arkeen. Myös sosiaalityön sisältö paranee, mikäli työntekijä ymmärtää asiakastaan ja hänen olosuhteitaan paremmin.

5.5 Tutkimukseen liittyvää eettistä pohdintaa

Ihmistieteissä tutkimusetiikan tärkein periaate on ihmisen kunnioittaminen ja ihmisyyteen liittyvät arvot. Kriminaalihuoltolaitos oli vielä olemassa tutkimusta tehdessäni, eikä työn arvopohja muuttunut organisaation muutoksen myötä. Kriminaalihuoltolaitoksen ja sosiaalityöntekijöiden eettiset säännöt olivat miltei samansisältöiset. Sosiaalialan ammattilaisen eettisissä ohjeissa lukee seuraavaa: ” Asiakkaan ihmisarvon ja yksilöllisyyden ehdoton kunnioittaminen on ainoa mahdollinen perusta eettisesti ja moraalisesti kestäväälle toiminnalle. Ammatillisuutta on olla mahdollisimman avoin ja rehellinen ja kyetä tunnustamaan myös omat rajansa, tietämättömyytensä ja tuen tarpeensa”.

Olen aina pitänyt työn taustalla olevia eettisiä ohjeita tärkeinä. Ehkä tärkeintä on ihmisarvon ehdoton kunnioittaminen. Ihmisoikeudet ovat ehdottomia ja ne kuuluvat jokaiselle ihmiselle pelkän ihmisyyden perusteella. Ihmisen oma käytös ja toiminta eivät muuta ihmisoikeuksia. Rikosseuraamuslaitos sitoutuu suomalaisessa yhteiskunnassa tärkeinä pidettäviin arvoihin kuten ihmisarvon kunnioittamiseen ja oikeudenmukaisuuteen. Työtä ohjaa myös yksilön mahdollisuus muuttua ja kasvaa.

Tutkija joutuu tutkimusprosessin aikana aina ratkaisemaan useita eettisiä kysymyksiä. Eskola & Suorannan (1998, 52) mukaan, eettisesti kestävä tutkimusta tehdään jo silloin, jos tutkija tunnistaa eettisiin kysymyksiin liittyvät tilanteet. Peruslähtökohtani alusta alkaen oli, että kertojien on voitava osallistua tutkimukseeni vapaaehtoisesti, ilman ehtoja. Annoin myös haastateltaville tarpeelliset tiedot tutkimuksestani, jotta ihmiset osaisivat päättää osallistumisestaan. Haastateltavien tulee voida helposti kieltäytyä tutkimuksesta. Pyysin jokaiselta tutkimukseen osallistuvalla vielä kirjallisen luvan erikseen. Lisäksi kerroin jo ennen haastattelua, että tuhoan haastattelunauhat tutkimuksen valmistuttua. Lisäksi ilmoitin, että säilytän nauhoja ja litteroituja tekstejä lukitussa paikassa. Kerroin myös, että kuuntelen nauhat yksin. Ilmoitin myös haastateltaville, että kirjoitan tutkimusraportin sellaiseen muotoon, että yksittäistä kertojaa on mahdoton tunnistaa tekstistä. Olen muuttanut paikannimet ja haastateltavien nimet. Koko kirjoittamisprosessin aikana pidin mielessä tunnistettavuuden.

Kyngäs (2000,58-61) pohti tutkimuksessaan, eettisiä kysymyksiä seuraavasti. Voiko tutkija esittää kysymyksiä aiheesta joka on tutkijalle tärkeä mutta haastateltava on haluton kertomaan lisää. Kyngäs ratkaisi asian siten, että hän ei ryhtynyt urkkimaan vaan kunnioitti haastateltavan oikeutta kontrolloida puhettaan. Granfelt (1998, 41) pohtii toisensuuntaista eettistä loukkua seuraavasti. ”Ylettömän hienotunteinen ja varovainen tutkija ei ehkä kykene auttamaan haastateltavia kerronnan syventämisessä – hän ei ole sen enempää innostava kuin rohkaisevakaan. Pahimmassa tapauksessa haastateltava virittyy samalle tasolle puhuen varovasti ja korrektisti, ettei vain loukkaisi hienovireistä tutkijaa”. Ehkä ohjeistuksena voisi tutkimuksenteossa pitää suoruutta ja arkijärjen hyväksikäyttöä. Eli on myös uskallettava kysyä asioita suoraan.

Tarkoitukseni on, että kertojien ääni tulee tutkimuksessani esille. Leena Eräsaaren mukaan (1995b, 83) tutkimukset ovat tekijänsä näköisiä ja myös sosiaalisia konstruktioita. Tutkimuksessani aineisto puhuu mahdollisimman paljon tulkintojeni ja suorien lainausten kautta. Haastateltavieni elämässä on myös kärsimystä ja monenlaisia vaikeuksia. Olen kuitenkin sitä mieltä, että ongelmista ja vaikeuksista puhuminen toisen kanssa tuo jonkinlaista helpotusta elämään, on siis eräänlainen lahja. Kun haastateltavat osallistuivat mielellään tutkimukseen, he tulivat myös ainakin epäsuorasti todentaneeksi tämän ajatuksen.

Tutkijan ja tutkimuksen perustehtävä on yrittää tuottaa luotettavaa informaatiota todellisuudesta. Kerätty tieto pitää sisällään todellisuuden ilmiöiden tulkinnan, selittämisen ja kuvailun. Tämän lisäksi tutkijan on myös osattava jakaa tietoa, eli pystyttävä kirjoittamaan kerätty tieto sellaiseen muotoon, että tutkimuksen tulokset ovat hyödyttämässä yhteiskunnallista kehitystä. Sosiaalityön tutkimuksen tehtävä on pitää ääntä yhteiskunnan eriarvoistumisesta. Merja Laitinen ja Tuula Uusitalo (2007, 321) pohtivat artikkelissaan millaista tietoa ilmiöstä tuotetaan. Heidän mukaansa tutkimuksen ihanteena on eettinen periaate, että tutkimuksen tulee olla oikeudenmukaista ja hyödyllistä sekä myös hyvää aikaansaavaa.

Anneli Pohjola (2003, 54) kuvaa sosiaalitieteitä tutkimusalueeksi jossa ihminen kohtaa ihmisen ja jossa tutkimus rakentuu inhimillisen toiminnan vuorovaikutuksellisuudelle. Jokainen tutkimus luonnollisesti syntyy tutkijan kautta. Tutkija tekee valintoja jotka vaikuttavat lopputulokseen. Tutkimus on prosessi joka ikään kuin kypsyy mat-

kan varrella. Varsinkin sosiaalityön tutkimuksessa inhimillinen vuorovaikutus korostuu, usein kosketellaan vaikeita elämäntilanteita ja arkaluonteisia asioita. Ainakin yksi sosiaalityön tutkimuksen tehtävä on mielestäni tuoda näkyväksi huono-osaisuutta. Heikomman puolelle asettuminen on myös aina eettinen valinta. Ehdonalaisvalvojan työ sisältää elementtejä joissa yritetään ajaa huono-osaisten asiaa. Tutkijan on myös oltava tietoinen valinnoistaan koko tutkimusprosessin ajan. Laitinen ja Uusitalo (2007, 325) toteavat artikkelissaan, että haastateltava ei ole pelkkä etäinen, steriili ja mitattavissa oleva kasvoton tilasto-otos vaan elävä inhimillinen ihminen.

6 Miten vapaus koittaa – tutkimukset tulokset

6.1 Takaisin yhteiskunnan jäseneksi – vankilasta vapauteen

Aineiston tematisoinnin pohjana käytin haastattelun teemoja, joita olivat: ehdonalaisvalvonnan merkitys, päihteiden käyttö ja päihteiden ja uusien rikosten yhteys, asumiseen liittyvät asiat, talous, työllistyminen, sekä tuen merkitys vankilan jälkeisessä elämässä. Pyysin haastattelun alussa haastateltavia kertomaan minkälaisia kokemuksia heillä oli vankilan jälkeisessä arjessa, mistä he saivat tukea ja mitkä asiat he kokivat vaikeiksi. Vapautuminen on prosessi joka alkaa jo vankeusaikana näin ollen kaikki kertojat puhuivat myös ajasta vankilassa, vaikka en sitä kysynyt. Ajatukseni oli, että nostan kiinnostukseni kohteena olevat teemat keskusteluun, mikäli ne eivät tule esille kertomuksissa.

Asumiseen liittyvistä asioista puhuivat kaikki haastateltavani, päihteiden käytöstä heidän oli myös helppo puhua, teema on käsitelty monen viranomaisen kanssa. Kaikki haastateltavat tunnistivat päihteiden ja rikollisuuden sidoksen. Yhteinen pitkän aikavälin tavoite oli myös rikosurasta luopuminen. Vankilan jälkeinen arki oli monelle täynnä vaikeuksia, silti vapaus oli vankilaa parempi vaihtoehto. Puheessa tulivat esiin arkipäivän konkreettiset asiat, kuten esimerkiksi huoli toimeentulosta ja työllistymisen vaikeudesta. Haastateltavat puhuivat mielellään ja olin yllättynyt haastattelujen pituudesta. Minulle jäi sellainen kuva, että haastattelutilaisuudet koettiin myönteisesti.

Vapautumisen pitäisi olla hallittu ja hyvin suunniteltu jatkumo vankeudesta siviiliin. Vapautujat kohtaavat kuitenkin monenlaisia vaikeuksia muurien ulkopuolella. Haastateltavista yksitoista koki vapautumisen vaikeaksi ja haastavaksi. Kahdelle kertojalle vapautuminen oli pelkästään myönteinen kokemus. Timi kertoi perheen odottavan hänen vapautumistaan. Timille vapautuminen oli myönteinen asia. Jarmo otettiin ennakkoluulottomasti vastaan entisessä kotikunnassaan, hän työllistyi ja koki tulleen autetuksi sosiaalitoimen taholta. Molemmat vapautumisen myönteisesti kokeneet vapautuivat avolaitoksesta. Avolaitos on ikään kuin askel kohti vapautta. Rikosseuraa-

musalan strategisena linjauksena on siirtää painopistettä suljetuista vankiloista avo- vankeuteen. Rikosseuraamusviraston tulosraportin mukaan rangaistusvangeista avo- laitoksissa oli keskimäärin päivittäin 32 % vuonna 2009.

Suljetusta vankilasta vapautuminen oli kertojien mielestä usein todella haasteellista. Suurin huolenaihe olivat asumiseen liittyvät asiat. Kolme haastateltavaa vapautui asunnottomaksi ja yksi haastateltava jäi asunnottomaksi avioeron yhteydessä. Viisi haastateltavaa puhui asunnon hankkimisen vaikeudesta. Ismo asui kuukauden van- hempiensa luona kunnes sai oman asunnon kunnan asuntoviranomaisten kautta. Ta- pio asui isänsä kesämökillä ja välillä naisystävänsä luona kaksi kuukautta kunnes on- nistui hankkimaan oman asunnon yksityiseltä vuokranantajalta. Toni vuokrasi oma- kotitalon, mutta koki ennakkoluuloja sosiaalitoimen taholta. Leo asui tyttöystävän luona kunnes sai oman asunnon ja Masaa auttoi asunnon hankkimisessa sosiaalityön- tekijä. Masa asui sukulaisten luona noin kuukauden vapautumisensa jälkeen.

Vankien jälkihuoltotyöryhmän raportissa (2006:6, 50-51) on käsitelty vapautumisen sisältämiä monia elementtejä. Ohjeiden mukaan vapautumista valmistellaan hyvissä ajoin ja vankila mahdollistaa yhteydenpidon kotikuntaan. Vankila ilmoittaa kotikun- nan sosiaalitoimelle palvelujen tarpeesta ja lähettää etukäteen sosiaalitoimelle perus- tiedot vangin tilanteesta. Kunnan sosiaalitoimi ilmoittaa vankilalle mahdollisuuksis- taan osallistua vapauttamissuunnitelman laatimiseen sekä palveluiden saatavuudesta. Valitettavasti käytännössä kokemuksen perusteella voin sanoa, että kuntien sosiaali- toimella ei ole riittäviä resursseja ja yhteistyö vapauttamisvaiheessa sosiaalitoimen ja vankilan välillä on vähäistä. Vapauttamisvaiheen yhteistyö on ollut liian vähäistä myös vankiloiden ja kriminaalihuollon välillä. Yhteinen organisaatio vaikuttaa työ- käytäntöihin jatkossa. Vankilalla on päävastuu vangin vapauttamisen suunnittelusta sosiaalitoimen, työhallinnon, asuntoviranomaisten ja muiden auttaja tahojen kanssa. Vapautumisvaiheessa tarvitaan palveluohjausta ja verkostomaista työtettä.

Vapautuminen on prosessi, johon liittyy yleensä paljon tunteita, jotka heräävät jo van- keusaikana. Omien asioiden järjestyminen vapaudessa askarruttaa ja ahdistaa. Van- keus on vahva kokemus. Kaikki kertojat halusivat puhua myös vankeusajasta, vaikka pyysin heitä kertomaan vankilan jälkeisestä arjesta. Laitosjakso riistää ihmiseltä yksi- löllisen minuuden, vankeus on kokemus jota ulkopuolisen on vaikea ymmärtää.

Tapio: ”Mää luin putkassa, että kun menetin rahat menetin vähän, kun menetin sinut menetin paljon, kun menetin vapauden menetin kaiken, semmonen juttu. Jos ei oo ollu ite lukon takana niin ei voi kuvitella, mitä se on”.

H:” joo niin mä luulen kans”.

Tapio: ”Ei oo itellä sitä valtaa, että pääsis pois, että on niinko tosiaan lukon takana”.

Haastateltavat toivat kertomukissaan oman näkökulmansa ja todellisuuteensa, ja osoittavat, että oma tutkimuksellinen lähtökohtani ei vastannut ennakkokäsityksiäni. Vankilassa ollut haluaa puhua myös vankeusajastaan, vapautumisen jälkeinen aika ja vankeusaika liittyvät niin saumattomasti yhdeksi prosessiksi. Kertomusten juoni rakentui jatkumoon vankeudesta vapauteen. Kääriäisen (1994, 211) tutkimukseen osallistuneet lainrikkoajat puhuivat myös ahdistuksesta ja pelosta, joka liittyi vankilasta vapautumiseen. Erving Goffman (1961, 73) on kuvannut vankien vapautumisahdistusta. Hän määrittelee ahdistuksen liittyvän laitostumiseen. Vanki oppii laitoksessa laitoksen edellyttämän passiivisen roolin ja myös vankilassa tarvittavat mukautumisstrategiat. Vapaudessa toimitaan aivan toisin ja tämä aiheuttaa neuvottomuutta ja ahdistusta. Maken kuvauksessa näkyy ulkopuolisuus ja vapautumiseen liittyvä ahdistus.

Make: ”Sitä aatteli, että se siviili on ihan taivas(--), mutta se oli aluks ihan hirveetä liikkua missään ulkona vaikka kaupassa. Tuntu, että on semmonen leima otassa, koko ajan sitä pelkäs mennä kaikkiin kauppoihin ja kaikkiin. Vaikka mää en ollu ku vuosi ja kaheksan kuukautta, niin tuntu, kuin olisi johonki avaruuteen lentäny, ko siellä vankilassa oli vaan koppihoitoa. Tosi vaikee se vapautuminen. Mä menin suoraan alkoon, ko mä vapauduin. Ei sitä pää niinko kestäny. Se on sellanen tietynlainen henkinen paine kokoajan ja sen takia mää uskon, että moni ei aina kauan pysy siviilissä. Ku se on niin outoa ja uutta, niiku yhtä äkkiä. Välillä on tosiaan ollu, tosi hermo kireellä, että on niinku ollu raskasta. Se on tietysti se syrjäytymisvaara ja monethan saa linnasta uusia tuttuja ja sitten niitten on helepompi mennä sinne takasi.”

Vapautuminen oli ensikertaa vankilassa olleelle Makelle vaativa kokemus vaikka hänellä oli asunto ja myös monenlaista muuta tukiverkostoa vapauduttuaan. Kääriäisen (1994, 278) mukaan vankilasta vapautumiseen liittyä voimakas tunteiden ristiriitaisuus, joka näkyi selvästi viidessä haastattelussa.

Make: ” sitte aatteli että siviili on ihan taivas, mutta”.

Vapautuminen vankilan kaltaisesta pakkolaitoksesta synnyttää odotuksia siviilielämää kohtaan, mutta toisaalta vapautumiseen liittyä pelon ja ahdistuksen kokemuksia.

Make: ”mää uskon, että monilla vangeilla pahinta on se, että se kokee itensä niin syrjäytyneeks. Sitä kokee olevansa niin leimattu, ko sieltä vapautuu se on kaikista pahinta se. Se tuntuu vaan itestä, että on niinku leima otassa monilla ei varmaan pääkestä.”

Make samaistuu puheissaan muihin vankeihin ja hän koki myös olevansa leimattu. Kääriäisen (1994, 278) mukaan vapautuvalla vangilla on ilmeisen vahva kokemus omasta erilaisuudestaan ja asemastaan yhteiskunnan ulkopuolisena. Tämä tunne saattaa perustua yksinkertaisesti tietoisuuteen vangin tai rikollisen yhteiskunnallisesta leimasta tai asemasta. Konkreettiset arkipäivän kokemukset lisäävät ulkopuolisuuden tunnetta. Kohtaamisia arjessa sävyttävät pidättyvyys, vieroksunta, epäluulo ja pelko. Seurauksena on, että lainrikkaja suuntaa sosiaalisuutensa omaan seuraansa kuten Matti totesi.

Matti: ”enhän mä tunne täällä suoraan sanoen, tunne muuta ko roistoja, vaikka oon asunnut täällä jo monta vuotta”.

Kääriäinen (1994) tuo esille, että tämä on erityisesti nuorten ja keski-ikäisten miesten tapa rakentaa ympärilleen ”harha” siitä, että siviilissä voi menestyä yhteiskunnan ulkopuolisena.

Kalle oli ollut vankilassa neljä ja puoli vuotta, hän vapautui avolaitoksesta ja oli hyvin valmistautunut vapaudessa elämiseen. Kallella oli työpaikka ja asunto, hän oli avolaitoksessa laittanut itse ruokansa ja hoitanut asioitaan kuntoon ennen vapautumista. Kalle kuvaili tuntemuksiaan seuraavasti.

Kalle: ”Mutta sitte kun pääsi pois niin tuntu jotenki kuin ois ollu pahanteossa koko ajan, ei osannu rauhottua ollenkaan. Mä en tiedä mikä siinä oli. Mulla oli kaikki valmiina työt oli valmiina ja asunto, ei tarvinnu muutako tulla. Mutta kyllä se sopeutuminen vie monta kuukautta, kolmesta, viiteen, kuuteen kuukauteen, ennenko uskalsi sanoo että on siviilis (--). Mihinkä sitä nyt vertais. Sanotaanko, että ko on ryypänny puoli vuotta, niin ko siitä sit toipuu, niin vähän samanlaista. Siinä on vieroitusoireita se on sellasta, että ei meinannu käsittää ollenkaan. Sitä kokoajan mielti, mitä oot unohtanu ja mitä on tekemättä. (--). Siis sellanen vaikka kaikki mielti läpi, kaikki on kunnossa. Mää murehdin kaikkia siis aivan turhaan, mää murehdin, murehdin ja murehdin, että piti niiko oikein skarpata, että lopeta ny. Tai ottaa niiko itteä niskasta kiinni, että lopeta ny ei sulla oo kuule mitään hätää. Itseluottamus puuttu aivan kokonaan. Sillon ku vankilasta pääsi niin kaikki oli niinko uutta ja ihmeellistä. Sitä jotenki pelekäs kaikkee tai oli niinko hirveen epävarma, että tenkö mää nyt oikein. Itseluot-

tamus oli ihan nolliissa. Ja koko ajan oli sellanen tunne, että sää teet virheen, se kesti henkisesti hirveen kauan, että sää oot niinku oma ittes, että oot henkisesti balansissa. Se oli alussa semmosta vuoristorataa, välillä ei luottanu itteensä ollenkaan, se alku oli sellasta.”

Vankilaan joutuminen on vaihe, jossa siirrytään eristettyihin oloihin. Vankilaan eristetään ihmisiä, joiden katsotaan tahallisesti vaarantavan yhteiskuntaa (Goffman 1969). Goffman on tarkastellut laitoksia kriittisesti ja kuvannut, miten laitokset riisuvat asukkailtaan ihmisarvon. Omaa identiteettiä ei ole, yksityisyys puuttuu. Vankilan asukkaat ovat jatkuvasti näkyvillä ja heidän roolinsa on olla laitoksen asukkaita, joilla on laitoksen asukkaan identiteetti. Michel Foucault (1980) puhuu ihmisistä, jotka ovat määrätynlaisen kontrollimekanismin alaisina ja joille muotoutuu kaikille samanlainen identiteetti. Kallen puheessa näkyy itseluottamuksen puute ja vaikeus sopeutua vapaan ihmisen identiteettiin. Mitä pidempään ihminen on laitoksessa, sitä vieraantuneempi hän on yhteiskunnan tavoista ja käytännöistä, ja sitä vaikeampaa on sopeutuminen takaisin yhteiskuntaan. (Kynge 2000, 239.)

6.1.1 Vapautuminen myönteisenä kokemuksena

Kahden kertojan kokemus vapautumisesta oli myönteinen, molemmat kertojat olivat ensikertalaisia ja vapautuivat avolaitoksesta. Timiä odotti siviilissä vaimo ja kolme lasta. Hän kertoi vapautumisestaan seuraavasti.

Timi:”Kyllähän oli tosi kivaa ko sieltä pois pääsin. Niinku aikasemminki sanoin unissa tuli niitä painajaisia, joskus näin sellasta unta, että olin vielä siellä vankilassa. Mutta muuten on mennyt ihan hyvin perhe odotti ja asiat oli muutenki hyvin, ei ollu mitään vaikeuksia.”

Timin kohdalla perheen tuki helpotti vapautumista. Timi kertoi haastattelussa miten vankeus näkyi lasten käytöksessä. Äiti kertoi isän vankeudesta lasten koululla ja isän mukaan opettaja ymmärsi hyvin lasten vaikeudet. Timin kohdalla vankila oli järjestänyt perhetapaamisia runsaasti vankeuden aikana, yhteys perheeseen säilyi koko vankeuden ajan. Kivivuoren ja Linderborgin (2009, 32-34) tutkimuksen mukaan parisuhteella ja lasten saamisella voi olla erisuuntaisia yhteyksiä rikosalttiuteen. Myöhemmällä iällä lapsen saaminen vakiinnuttaa elämää. Sama vaikutus on aikuisiällä

solmitulla parisuhteella. Salmen (2009, 135-136) mukaan varhain aloitetun seurustelun vaikutus on päinvastainen.

Toinen vapautumisen myönteisesti kokenut oli haastattelemanani Jarmo, myös hän vapautui avolaitoksesta.

Jarmo: ”XX avovankila ei tuntunut niiko vankilalta, se oli työpaikka viikonloput enemmänki huomaa, että on niiko laitoksessa.”

Jarmo vapautui pieneen kuntaan, hän koki saaneensa pyyteetöntä apua sosiaalitoimelta ja myös yhteisö otti hänet hyvin vastaan siviilissä.

Jarmo: ”joo ja tosiaan jos aattelee niinko ihmissuhteita niin kyllä minut on otettu liian hyvin vastaan niinku takasi, tai tähän mennessä ei kukaan, tai niinko kukaan ei oo tullut sitä ensimmäistä kiveä heittämän, että minkälainen sinä oot. Minua on kyllä ymmärretty ja XX kuitenkin kaikki tuntevat toisensa, että jotenki oon sitte miettiny, että ei mun historia sitte kovin huono ollu ko ajattelee näitä ihmisiä ja niinko tässäkin työpaikassa ihan niinkö loistavasti on otettu porukkaan mukaan eli ihan ku ennenki. Oikeestaan niinko mejän sisarusten välit on lähentynyt ja parantunu huomattavasti vankilahomman jälkeen.”

Jarmo kertoi riitaantuneensa sisarensa kanssa perinnönjaon yhteydessä, mutta vapautumisen jälkeen hän oli ystäväystynyt sisarensa kanssa uudelleen ja saanut monenlaista apua sisareltaan ja tämän mieheltä. Jarmon kertomuksessa näkyy luottamus sosiaalitoiminta ja koko yhteisöä kohtaan. ”kukaan ei oo tullu sitä ensimmäistä kiveä heittämään”. Jarmo löysi vapautumisensa jälkeen sosiaalisesta verkostosta tukea. Hän sai töitä ja asunnon, elämän perusedellytykset olivat kunnossa.

6.2 Kotiin vai kodittomaksi

Asumiseen liittyvät asiat olivat suurin huolenaihe vankilan jälkeisessä arjessa. Asunnon löytyminen on välttämätön edellytys ihmisarvoiselle elämälle siviilissä. Kotimaisessa asunnottomuuskirjallisuudessa vapautuvat vangit mainitaan useissa yhteyksissä (Hynynen 2005, Nousiainen & Salonen 2009, Tainio 2009), tämä kertoo yhteydestä asunnottomuuden ja rikollisuuden välillä. Granfelt (2003,65) nostaa esiin onnistuneen vapautumisen avainedellytykseksi asumisen järjestymisen. Hänen mukaansa rikostaustaisten henkilöiden asunnottomuuden ratkaisemiseen tarvitaan integroivaa työ-

otetta. Keskeisellä sijalla on vankeusaikana aloitettujen kuntoutustoimien jatkuminen myös siviilissä (Granfelt 2005, 121).

Meillä jokaisella on mielikuva kodista, jo pelkkä sana koti merkitsee jokaiselle jotakin. Anni Vilkkonen (2007, 14-18) tuo kodin esille ajallisena jatkumona. Koti on nykyisyttä ja tulevan ilmaistusta. Koti on myös muistoja ja koettuja paikkoja sekä tiloja. Leena Autonen-Vaaranen (2009, 27, 283-285,) on tutkinut eronneiden miesten kotikäytäntöjä. Hänen mukaansa miesten koti nykyisin näyttää erilaiselta kuin Matti Kortteen (1982) lähiötutkimuksessa, jossa mies vielä etsi paikkaansa ja mielekkäitä tapoja olla kodissa. Autonen-Vaaranen tutkimus osoitti, että koti on miehelle levollisen olemisen, työneon ja mielihyvän paikka. Miehet toimivat kodissaan omaehtoisesti. Tutkimuksessa miehet kertoivat kodistaan ja perhesuhteistaan syntymisen, kuoleman, kasvamisen, vanhenemisen ja sairastumisen kautta. Autonen-Vaaranen puhuu monikotisuudesta, useiden ajassa olevien kotien näkökulmasta. Yhteiskuntatieteissä mies ja koti on myös helppo nähdä jollakin tapaa ongelmana. Tällöin miehen ja kodin suhdetta lähestytään kodittomuutena ja kodin menettämisenä. Kodin puuttumisen yhteydessä miestä ja kotia tutkitaan sosiaalisten ongelmien kautta.

Asumiseen ja kotiin liittyvät asiat nousivat kaikissa kertomuksissa esille spontaanisti, vaikka oma asuminen vankilan jälkeen olisi ollut kunnossa. Puheessa tuli esiin entisten vankien yleinen vaikea asumistilanne. Kodin löytyminen on perusehto kaikille muille yrityksille tulevassa elämässä. Asunnottomuus on määrällisesti mitattuna marginaalinen ilmiö, mutta kuten Julkunen (2006, 230) toteaa. ”Kodittomuus on kova ja alentava kohtalo. Mutta asunnottomat on ”helppo” kuitata sosiaaliriippuvina juoppoina. Miksi alkoholisoituneille työttömille pitäisi järjestää asunto, kun ”kunnolliset ihmiset” joutuvat säästämään ja pinnistelemaan saadakseen oman kodin”. Julkunen mukaan tätä on vaikea perustella muutoin kuin siten, että humaani yhteiskunta katsoo tarkasti, miten se kohtelee kaikkein huono-osaisimpia, kysymättä myöskään näiden syyllisyyttä omaan kohtaloonsa. Granfeltin (2005, 119-120,156) mukaan asumisen suhteen erittäin vaikeassa asemassa ovat päihteettömyydessään horjuvat, monin tavoin rikolliseen alakulttuuriin sidoksissa olevat vankilasta vapautuneet, jotka kuitenkin yrittävät kierteestä irti. Granfelt toteaa, että vankilasta vapautuneiden asunnottomuuden vähentämisessä keskeinen tekijä on sosiaalitoimen resursoinnin niin, että riittävää ja tarkoituksenmukaista tukea kyetään järjestämään vankilasta vapautuville.

Valvontatyötä tehdessäni törmään asunnottomuuteen liian usein. Haastateltavistani kolme vapautui asunnottomana ja yksi joutui asunnottomaksi avioeron yhteydessä. Lisäksi viidellä haastateltavalla oli vaikeuksia hankkia asunto vapauduttuaan. Edellytykset rikoksettomaan elämään ovat heikot jos valvottavalle ei löydy asuntoa vapautumishetkellä. Mikäli ihmiseltä puuttuu asunto häneltä puuttuu myös edellytykset ihmisarvoiseen elämään. Suomessa oli marraskuussa 2006 yksinäisiä asunnottomia noin 7400 ja asunnottomia perheitä noin 300 (Sunikka, Seppälä & Granfeldt 2007, 10). Iris Marion Youngin luonnehdinta kodista on humaani ja yksinkertainen. ”Keskeiset kotiin liittyvät arvot ovat turvallisuus, yksilöllistyminen, yksityisyys ja säilyttäminen. Turva liittyy paikkaan jossa ihminen voi kokea olevansa turvassa. Yksilöllisyys merkitsee perustarpeiden kuten syömisen nukkumisen ja peseytymisen harjoittamista. Yksityisyys puolestaan on oikeutta autonomiaan. Säilyttäminen kiinnittyy oman identiteetin rakentamiseen säilyttävän elämänhistorian ja siihen liittyvien esineiden ja muistojen suojelemiseen.” (Sunikka, Seppälä & Granfeldt 2007, 7.)

Vankilan jälkeinen elämä ilman asuntoa on suuri riskitekijä. Raportissa rikoksettomaan elämäntilanteeseen (2001, 32) todetaan, että 41 % vangeista oli ennen vankilaan joutumisensa aikana asunut asunnottomana. Vuosina 1996-2000 vapautui asunnottomina vuosittain noin 410-500 vankia. Rikosseuraamuslaitoksen erikoissuunnittelija Annamari Räisänen keräsi tietoja asunnottomista yhdyskuntaseuraamusasiakkaita marraskuussa 2007. Tuolloin ehdonalaisessa valvonnassa olevista asiakkaista 21 % oli asunnottomia. Vankien palvelutarpeita on kartoitettu Rikosseuraamusalan kehittämishankkeessa 31.3.2008. Raportissa todettiin, että miesvangeilla on eriasteisia ongelmia riski- ja tarvearvioiden mukaan asumisessa ja arkiselviytymisessä seuraavasti. Vangeista on asunnottomia tai asunnot lyhytaikaisia 40:lla %, asunnon tarkoituksenmukaisuudessa eriasteisia ongelmia on 34: lla % ja eriasteisia ongelmia arkipäivän toiminnoista selviytymisessä on 20:lla % miesvangeista. Vankilasta vapautuvien yhteiskuntaan integroituminen edellyttää tukea varsinkin heti vapautumisen jälkeen.

Asunnottomuus nousi selkeästi esille keräämistäni kertomuksista, vain kahdella haastateltavalla ei ollut omakohtaista huolta vankilan jälkeisestä asumisesta. Nämä kaksi haastateltavaa olivat molemmat ensikertalaisia ja elämäntilanteen mahdollisuudet olivat muutenkin paremmat kuin muilla haastateltavilla. Alla olevassa pitkässä lai-

nauksessa Markku käy läpi kotiin liittyvät arvot, kuten turvallisuuden, yksilöllisyyden, yksityisyyden ja säilyttämisen.

Markku: ” no joo oikeistaan ne vaikeudet alko jo ennen vapautumista. Kaupunki sosiaalitoimi ja kaikki asuntolautakunnat petti mut. Mulla piti olla valmis kämppä. Mää olin hakennu jo puoli vuotta aiemmin, puhelimesta vannottiin niinku edelliselläkin kerralla. Mää aloin jo kesäkuussa anoon ja viime kerralla sama. Mulle sanottiin, että mitä sää näin aikasin rupeet anoon. Nyt oli sama tilanne ei asunto, luvataan maat ja mannut mitään ei oo. Nyt on sitte tilanne ollu se, että nyt mää oon ollu jonkin aikaa tuolla Marian luona. Kun mä tulin vankilasta niin että sää joudut olla viidessä kuudessa eri kämpässä yö kaks sielä ja sitte, että missä pääsee pesulle koska se on tärkeetä mulle, ettei missään paskassa tarvi nukkua.”

H: ” niin.”

Markku: ” Niin yleensä suurin osa niistä kämpistä oli ryyppykämppejä ja niissä sitten se tilanne oli se, että niissä ne pesumahollisuudet oli aika heikot. Sää joudut kassia raahaan ja siitä ei sitte tullut mitään ko mulla oli vain niinko hammasharjat ja alusvaatteet mukana ja sitte päällysvaatteet oli mutsilla ja fajalla. Ei tuu mitään ja pitää nekin päästä pesemään välillä, että sillee suoraan sanottuna kiristettiin niin pitkälle että mää aloin yhdessä vaiheessa aatteleen että pitää tehdä sellanen kupru, että mää pääsen takas vankilaan. Mutta sitte jotkut viisaat ehdotti, että sä saisit heti asunnon ko menisit kotipaikkakunnalle. Niin mihin mun pitäis mennä ko se oli sellanen henkilö joka ei tienny, että mää oon syntyny täällä ja niin on mun isäki. En mää kyllä tiä mikä mun kotipaikkakunta on jos se ei ooo tämä(--). Sitte jos luvataan jotain ja sitä lupausta ei täytetä niin se alkaa sitte stressaan. Kaikista suurin vaara on se että sä rupeet mietettiin, että ei helevetti tällo enää mitään väliä ko kaikki menee kuitenkin perseelleen. Mikään ei pidä mitä sovitaan niin siinä on vaan se, että se on raskasta psyykelle, kyllä fysiikka kestää mutta psyyke ei kestä.--)-kun sää aattelet että sää hommat jotain valamiiks ko niinko me mun velipojan kanssa käytiin kirpparilla ja kateltiin kaikki huonekalut valamiiks, niin sitte olis niinko matto olis vedetty jalkojen alta. Kun mua alako niin suoraks sanottuna vituttutaan koko tuohu, ko mää aattelin menköön nyt päin helevettiä koko touhu.”

Vapautuminen asunnottomaksi on suuri riski. Rikoksettoman elämän aloittaminen ilman asuntoa vankilan jälkeen on miltei mahdoton tehtävä. Haastatteleman Markku oli erityisen katkera, koska asuntoviranomaiset olivat luvanneet hänelle asunnon, mutta lupaukset petettiin. Tyler (1998, 300) puhuu luottamuksesta tunnustamisena, jolla tarkoitetaan samanarvoista kohtelua. Markun kertomuksesta löytyi epäluottamusta viranomaisia kohtaan. Kohdellaanko entistä vankia tasavertaisena asunnonhakijana?

Kaikilla vankilastasta vapautuvilla ei ole kykyä itsenäiseen asumiseen, näissä tapauksissa pitäisi löytää jokin tuetun asumisen muoto. Markulla olisi todennäköisesti ollut asumiskykyä, mutta hän ei onnistunut hankkimaan asuntoa yksityiseltä sektorilta,

eikä asuntoa järjestynyt kaupungin kautta. Vankilasta vapautuneella ei ole tietoa valitsemismahdollisuuksista, ei voimia eikä osaamista lähteä valittamaan huonosta kohtelusta. Asunto on yksilön tärkeimpiä perustarpeita. Asunnottoman entisen vangin tie vie hyvin nopeasti takaisin vankilaan. Jos vapaus alkaa kadulta tai porttikongista, oman paikan löytäminen yhteiskunnasta on ylivoimaisen vaikeaa. Elämä ilman omaa asuntoa pahentaa jo olemassa olevia ongelmia ja tuottaa uusia vaikeuksia.

Markun kertomuksesta käy ilmi miten asunnottomuus masentaa ja tekee välinpitämättömäksi. Viranomaiset pettivät lupauksensa ja samalla he pettivät Markun luottamuksen. Usein myös vailla asuntoa vapautuvien vankien elämä on kasautuvasti huono-osaista. Monet vapautujat ovat vankila- ja päihdekierteessä eläviä ihmisiä.

Markku: ”Mää rupesin aatteleen kai tässä on jotain tehtävä, että pääsen takas linnan ei täällä täällä oo asuntoa. Ko mulle on tärkeää että on joku paikka jossa on, että pääsen joka aamu suihkuun ja on joku paikka missä pestä vaatteet ja muut. Eihän sitä kehtaa mennä ihmisten ilmoille paskasissa kampeissa. Että kyllä se vieminen mahdollisuus on asunnon ettimisessä, että hommaa itensä takas linnaan, ja sinne kyllä helposti pääseekin ainakin meikäläisen pohjilla ”

Haastattelusta oli kulunut vähän yli kuukausi, Markku syyllistyi törkeään pahoinpitelyyn ja hänet tuomittiin melkein kolmeksi vuodeksi ehdottomaan vankeuteen.

Kääriäisen (1994, 278) mukaan vanhemmille ja monikertaisille rikoksensijojille vankila voi merkitä myös jatkuvuutta ja pysyvyyttä epävarmassa maailmassa. Kaupila (1999, 258) pohtikin, että miten tällaisessa tapauksessa ihmiselle voitaisiin järjestää turvapaikka ilman, että heidän sinne päästämiseen olisi aiheutettava jotakin vahinkoa tai vaarannettava muiden turvallisuutta. Granfelt (2003, 30) toteaa, että asumista ei voi erottaa muusta elämäkokonaisuudesta, pikemminkin se on edellytys muulle elämälle. Asuminen osaltaan mahdollistaa päihteiden käytön hallintaa, työssäkäyntiä ja ihmissuhteiden solmimista. Toisaalta työelämään tai koulutukseen sijoittuminen ja päihderiippuvuudesta irtautuminen lisäävät todennäköisyyttä asumisen ongelmattomuuteen. Kysymys on elämän perusedellytysten järjestymisestä ja elämän mielekkyyden löytymisestä.

Markun kertomuksen kautta näkyy miten asunnottomuus ja luottamuksen pettäminen vaikuttavat elämään. Asunnottomuutta käsitellään usein yhteiskunnallisena ilmiönä.

Määrällisesti se on marginaalinen ilmiö, mutta mikäli ihmiseltä puuttuu oma paikka, puuttuvat samalla ihmisarvoisen elämän edellytykset. Kysyin Markulta haastattelun loppupuolella.

H: ”Mikä olis sellanen juttu joka auttais vankilan jälkeisessä arjessa”

Markku vastasi: ”Asunto, ois joku kiintopiste missä olla, mihin saa tavarat, ei mulla niitä enää paljo oo ja ois paikka mihin mennä ja sulla on avaimet (--) se auttais paljon.”

Catarina Thörn (2001, 227-229) määrittelee kodin symboliksi oven, jonka voi sulkea. Oman avaimen avulla voi säädellä omaa tilaa konkreettisesti ja symbolisesti. Oman avaimen merkityksen ymmärtää vasta, mikäli sitä ei ole.

Tapasin sairaalassa katkaisuhuolto-osastolla erästä valvottavaani, hänellä ei ollut asuntoa, mutta hänellä oli muovikassillinen papereita. Yritimme yhdessä käydä papereita läpi toimeentulotuki hakemusta varten, samalla oli tarkoitus heittää tarpeettomat paperit menemään. Valvottavaani oli äskettäin muuttanut kotikaupunkiinsa ja siirtänyt osoitteensa äidin osoitteeseen. Muovikassista löytyi avaamaton kirjekuori jossa oli kaupungin esite ja ensimmäisellä sivulla hieno värikuva kaupunginjohtajasta ja tervetuloivotukset uudelle veronmaksajalle. Kuoressa oli myös vaakunalla varustettu avaimenperä kaupungin uudelle asukkaalle. Asiakkaani mietti hetken ääneen: ”tarvitsinkohan mä tätä, ai niin eihän mulla oo avaintakaan”.

Kyngäksen (2000, 143) mukaan yksi pohjoissuomalaisten nuorten vankien huono-osaisuuden syy oli asunnottomuus. Syrjäytymiskiarteeseen joutuneiden vankien asuminen oli usein lyhytaikaista vankeustuomioiden ja häätöjen vuoksi. Myös Henrik Linderborgin (2001, 131-136) yhdyskuntapalvelua käsittelevässä väitöskirjassa haastateltavat puhuvat asumisen epävarmuudesta joka kiinnittyy päihde ja rikospainotteeseen elämäntapaan. Asumiseen liittyvät ongelmat nousivat esiin tekemissäni haastatteluissa, kaikki haastateltavat puhuivat näistä asioista, minun ei tarvinnut nostaa aihetta esille.

Asumuksen hankkiminen vankilasta käsin oli ollut hankala ja mieleenpainuva tapahtuma. Tomi kertoi vuokranneensa pienen omakotitalon yksityiseltä. Vuokranantajalla oli edunvalvoja, joka oli samalla kunnan sosiaalihoitaja.

Tomi: ”Olihan siinä sellanen ongelma ko sillä talonomistajalla on joku edunvalvoja niin se oli jostakin saannu selville mun rikostaustan niin se meinas mennä vituks koko homma. No se oli niin, että asia oli muuten selvä mutta se edunvalvoja sitte rupes sössiin siinä”.

H: ”mutta saitteko te puhumalla asiat järjestykseen”.

Tomi: ”no mää soitin sille”.

H: ”oliko hän joku yksityishenkilö vai virkaihminen”.

Tomi: ”se oli sosiaalihoitaja, mää sitte soitin sille ja sanoin että jos mun ulkomuodossa on jotain vikaa niin mä voin kyllä tulla käymäänki(--)) mutta ei siinä sitte mitään aivan turhaa paskanjauhamista”.

Vankilan jälkeen yhteiskuntaan kiinnittyminen ei ole helppoa. Tomi koki epäluuloja myös jatkossa, koska hänen avovaimonsa menetti työpaikkansa. Avovaimo opiskeli lähihoitajaksi ja teki sijaisuuksia perhekodilla. Tomin kertomuksesta käy ilmi miten vangin omaiset voivat joutua kokemaan syrjintää.

Tomi: ”Akalta meni työpaikka mun rikosnimikkeen takia, vaikka laki kieltää sen niin silti. Se oli XX siellä perhekodilla, tai se on niinko sijaisuuksia tehny sielä eli aina koulusta suoraan menny sinne. Joka viikko se on ollu sielä työssä. Eli kaikki meni hyvin niin kauan, että oliko viikko ennen vapautumista ko sitte pisti XX sosiaalihoitaja taas asiat pääläelleen” (--)

Tomi: ”joo sitte akan isä kävi siellä kunnassa haukkumassa kaikki kunnanjohtajan ja kaikki. Vittutti sillai, ko ei ite ollu päässy vapaaksi niin sillon jo tulee tällasta, että yritetään jo ennenkö vapaaks pääsee, niin ne yrittää järjestää päin vittua. On se vähä kyllä ihmeellinen tämä yhteiskunta, mutta kyllä mää ymmärrän että mun rikosnimikkeet ei oo mitään hävejä. Mutta se oli kuitenkin niin, että akka oli sanonnu siellä sille perhekodin johtajalle, mistä mua syytetään. Se johtaja oli ollu niinko akan puolella ja kaikki muut työntekijät oli ollu akan puolella. Se vaan se XX sosiaalihoitaja oli ollu vastaan, se kai se on päätösvaltasin niistä. Niin siellä vankilassa mää sanoin sille sosiaalityöntekijälle, että vittu mää en lähe ollenkaan siviiliin ko se on noin vaikiaa”

Raportissa Rikoksettomiaan elämäntilanteeseen (2001, 7-8) todettiin, että vankilasta vapautuvien yhteiskuntaan integroiminen edellyttää monenlaisia ja eri elämäntilanteille kohdistuvia tukitoimia. Erityinen tuentarve on vapautumisen alkuvaiheessa. Asteittaisen vapautumisen malli toisi apua tähän tilanteeseen. Rikosseuraamusalan uuteen organisaatioon tulevat vapauttamisyksiköt muuttavat tulevaisuudessa vapautumista suunnitelmallisemmaksi samalla ne avaavat vankiloita yhteiskunnan suuntaan. Nykyi-

sin tie vankilasta vapauteen on monesti karikkoinen ja tarvittavia tukimuotoja ei löydy. Vankien jälkihuoltotyöryhmän (2006) raportissa lukee miten asioiden tulisi olla, todellisuus on kaukana tavoitteista

6.3 Köyhyys

Haastateltavistani kymmenellä oli taloudellisia vaikeuksia vapautumisvaiheessa ja vain yhden haastateltavan taloudellista tilannetta voi kuvata hyväksi. Haastateltavista kahdeksalla oli toimeentulotuki asiakkuus sosiaalitoimissa. Kymmenellä haastateltavistani oli maksuja ulosotossa. Kahdeksalla henkilöllä oli ulosotossa oikeuden määrittämiä rikosperusteisia korvauksia.

Kriminaalihuoltolaitoksen poikkileikkaustilaston 1.5.2008 mukaan 67 % ehdonalaista vapautuneista oli työttömiä. Hyvin harvalla entisellä vangilla on työhistoriaa, joten suurin osa heistä on työmarkkinatuen varassa. Veli-Matti Ritakallio (2007, 122-140.) tutki köyhyyttä Suomessa 1995-2005. Hän totesi köyhien tulokehityksen keskeiseksi jarruksi vähimmäisturvan tason leikkautumisen. Toimeentulotuen ostovoima oli vuonna 2005 kuukaudessa noin 30 euroa heikompi kuin vuonna 1990. Ritakallion mukaan tyypillisellä suomalaisella köyhällä on rahaa käytettävissä menoihinsa noin 11 euroa päivässä, kun asumiskulut on maksettu. Tällä summalla pitkäaikaisen toimeentulotukiasiakkaan samoin kuin pitkäaikaistyöttömän pitää selvitä ravintomenojen lisäksi hankinnoista, maksuista ja sosiaalisesta osallistumisesta. Summa kattaa terveydenhoidon, siisteyden, vaatteet, kodin hankinnat, viestimet, liikkumisen, harrastukset, nautinnot, vapaa-ajan, pääsymaksut, juhlapäivät jne.

Seitsemän haastateltavaa puhui köyhyyden aiheuttamista vaikeuksista arkipäivässä. Jarmo kertoi köyhyyden vaikuttavan arkeen sanomalla:

Jarmo:”Joo sehän on vaan se. Se on hassua, että et sää pysty tekemään yhtään mitään jos sulla ei oo rahaa, että sää et pysty linnunpönttöä tekemään jos sulla ei oo rahaa, pitää naulat ostaa ja sillee.”

Haken kertomus sisältää kuvauksen köyhyydestä, hänellä ei ollut ruokaa vapaututtuaan. Äiti auttoi tässä tilanteessa ja antoi ruokaa.

Hakke: ”Se oli sillai, että mulla oli jääkaapissa vain sipulia ja valot, ei yhtään mitään muuta, eikä yhtään rahaa. Mutta sitte onneks sain syödä mutsilla.”

Leon kertomus kuvaa arkipäivää vankilan jälkeen. Hän koki tulleen nöyryytetyksi, koska hän sai rahan sijasta ruokasäkin.

Leo: ”Ja kyllähän se alkaa masentaa kun rahaa ei oo mihinkään ja kun sulla sitte on sossun aika, niin siltä annetaan kolmekymmentä euroa ja ruokasäkki mukaan.”

H: ”vieläkö täällä on jotain säkkejä.”

Leo: ”joo mää sain, en oo koskaan ennen saannu ja mää kauan mietin otanko vai en ja sitten mää päätin ottaa ja siellä oli sitte makaroonia ja muuta, että näläkään ei kuollu, mutta olihan se kamalaa. (--)Kyllä se on mun mielestä samalla lailla nöyryytys kuin ruokalappujen anto, mun mielestä. Joo, viidenkymmenen euron lappu jolla saa hakee ruokaa ja sitte ruokakassi ja kolmekymmentä euroa vaaterahaa. Että totanoin sosiaalihuollonhan kanssa mää on eniten ollu tekemisissä vapautumisen jälkeen ja siitä mulla ei kyllä valitettavasti oo mitään hyvää sanottavaa.”

Ritakallion (2007, 135-136) mukaan köyhyys käy kalliiksi, koska köyhillä on rajalliset mahdollisuudet nauttia halvoista hinnoista ja tarjouksista. Vaikka ravintomenot laskettaisiin kuinka niukasti tahansa, niin aikuisen ihmisen ravintoon menee vähintään puolet käytettävissä olevasta 11 eurosta. Suuret marketit ovat autottomalle heikosti tavoitettavissa, eikä köyhällä ole varaa hamstrata kun on halpaa. Ritakallio kuvailee köyhyyden olemusta eläytymällä tilanteeseen jolloin on käytettävissä 5,5 euroa päivässä muihin menoihin. Siisteys ja puhtaus ovat välttämättömiä muun muassa työhön pääsemiseksi. Lisäksi rahaa tarvitaan vaatetukseen, parturiin, puhelimeen ja muihin viestimiin. Ravinnon, asumisen, siisteyden, viestintäkulujen ja liikennemenojen jälkeen toimeentulotukiasiakkaalla on jäljellä karkeasti arvioituna 2,5 euroa, jolla summalla voi harrastaa ja nauttia vapaa-ajasta.

Ritakallio toteaaakin, että Juha Vainio oli oikeassa riimitellessään, että ”köyhän ainut huvitus on vilkas mielikuvitus”. Tässä todellisuudessa elää jopa 500.000 suomalaista päivästä toiseen. Vanhan sanonnan mukaan köyhyys ei tule yksin, monet muut hyvinvointivajeet korreloivat köyhyiden kanssa. Heikko koulutus, puutteelliset asuinolot, niukat osallistumismahdollisuudet ja heikko terveys ovat köyhyiden kylkiäisiä.

Heikko koulutustausta tuli konkreettisesti esiin yhdessä haastattelussa. Keski-ikäinen perheellinen mies kertoi, että hän ei osaa kunnolla lukea. Häntä opetettiin lukemaan vankilassa ja lukutaito parani jonkin verran. Työssäni olen kohdannut monia ahdistava-

via tilanteita jotka liittyvät oppimisvaikeuksiin ja osattomuuteen. Otin yhdyskuntapalvelun sääntöjä rikkoneelta nuorelta mieheltä kirjallista selvitystä tapahtuneesta. Hän ei ollut saapunut aikataulutetulle yhdyskuntapalvelukerralle. Ensin hän pyysi, että minä olisin kirjoittanut hänen sanelunsa mukaan, kieltäydyin ja sanoin, että selvitys pitää kirjoittaa itse. Asiakkaani totesi vielä, että ”ethän naura en osaa kunnolla kirjoittaa”. Tämä nuori mies kirjoitti selvityksensä tikkukirjaimilla ”yritin tappa itseni”. Muistan vieläkin nämä kolme sanaa valkoisella paperilla.

6.4 Päihteet ja rikokset - ”sehän on ko yks yhteen”

Kaikki haastateltavat tunnistivat vaivatta päihteiden ja rikosten yhteyden, vain yksi haastateltava kertoi, että hänellä ei ole koskaan ollut ongelmia päihteiden kanssa. Kaksitoista kertojaa toi esille eriasteisia ongelmia päihteiden kanssa. Päihteiden käytölle ja päihdeongelmille on annettu monenlaisia selitysmalleja. Määrittelyyn vaikuttaa määrittelijän ihmiskuva, ihmiskäsitys ja maailmankuva. Lääketieteelliseen tutkimukseen on panostettu viime vuosina ja selityksiä on etsitty neurobiologian ja aivotutkimuksen avulla. Neurobiologisen näkemyksen mukaan riippuvuus on hermostollisen järjestelmän sairaus, joka on yhteydessä muihin biologisiin järjestelmiin sekä käyttäytymis- ja ympäristötekijöihin. Päihdeongelmainen ei pysty hallitsemaan alkoholin ja huumeiden käyttöään, vaikka aineen käytöllä on negatiivisia vaikutuksia hänen terveyteensä ja hyvinvointiinsa.

Yhteiskuntatieteitten näkökulmasta päihdeongelmien selityksissä painottuvat elämänsisä historian, elämäntilanteeseen ja elämäntapaan liittyvät seikat. Ihmisen toiminta sosiaalisena olentona selittää myös hänen päihdekäyttämistään. Tällöin myös hoidossa korostuu sosiaalisen verkoston osuus. Riippuvuus on yksilölle ristiriitainen asia. Se tuottaa välitöntä mielihyvää, mutta samalla myös lisääntyvät haitat ja muiden taholta tuleva paheksunta. (Lappalainen, Lehto, Romu & Taskinen 2007, 18-19, 23.)

Päihdehuolto ja yhdyskuntaseuraamus toimistot tekevät yhteistyötä. Ongelmat päihteiden kanssa ovat hyvin yleisiä. Rikosseuraamuslaitoksen linjausten mukaan asiakkaan päihdeongelmaa arvioidaan ja häntä motivoidaan hoitoon. Rikosseuraamuslaitoksen työntekijät eivät ole terapeutteja, mutta heidät on koulutettu päihdeongelman

tunnistamiseen ja motivointityöhän. Ongelmallinen päihteiden käyttö on yksi uusintarikollisuuteen liittyvä tekijä. Päihteet vaikuttavat myös moniin muihin elämänalueisiin kuten asumiseen, ajankäyttöön ja sosiaalisiin suhteisiin. Olavi Kaukosen (2005, 318-319) mukaan päihdepalvelujen ongelmana ovat rakenteelliset muutokset, jotka aiheuttavat palvelujärjestelmässä siihen huonosti sopivien asiakkaiden torjuntaa. Mekanismit ovat rakenteellisia, eikä niihin vaikuta yhteistyö tai palveluohjauksellinen työote. Rakenteellisten tekijöiden ratkaiseminen vaatii Kaukosen mukaan palvelujen riittävyuden turvaamista. Yhtälö on vaikea, koska kunnat kamppailevat talousvaikeuksissa ja rahaa tarvitaan monenlaisiin palveluihin.

Rikosseuraamusviraston tiedotteessa 18.11.2008 todettiin, että Suomen vankiloissa elää psyykkisesti ja fyysisesti hyvin sairaita ihmisiä. Tutkittavana on ollut 600 vankia ja 100 yhdyskuntapalvelua suorittavaa. Tiedot on kerätty 2005-2007. Edellinen kattava vankien terveystutkimus on tehty 20 vuotta sitten. Tutkimuksessa todettiin, että noin puolella tutkittavista oli alkoholiriippuvuus ja kahdella kolmasosalla jokin muu päihteidenkäyttö diagnosoiti. (<http://www.rikosseuraamus.fi/45036.htm>.) Rikosseuraamusalan kehittämishankkeen (31.3.2008) raportissa oli tutkittu vankien taustaa ja palvelutarpeita ja terveystiedoissa todettiin, että 90 %:lla vangeista on päihderiippuvuus 70 %:lla on persoonallisuushäiriö ja puolella vangeista on c-hepatiitti. Arviot päihdeongelman laajuudesta vaihtelevat, mutta joka tapauksessa näyttää siltä, että ongelma on vaikea. Samassa raportissa oli myös arvio, että 67 % rikoksista tehtiin pääasiassa alkoholin vaikutuksen alaisena tai alkoholin hankkimiseksi. Raportissa arvioitiin myös, että 52 %:lla miesvangeista on eriasteisia ongelmia suonensisäisten huumeiden kanssa.

Haasteltavieni oli helppo puhua päihteidenkäytöstä, he kaikki olivat aiemmin käyneet läpi päihdehistoriaansa monien eri viranomaisten kanssa. Kertomukset päihteiden käytöstä olivat kiteytyneitä kertomuksia, kaikki kertojat tiesivät miten päihteidenkäytöstä puhutaan. Ehdonalaisen vapauden valvonnasta annetun lain 6 §:n mukaan valvottava ei saa olla alkoholin tai muun päihdyttävän aineen vaikutuksen alaisena valvontatapaamisissa. Uusissa ehdonalaisen vapauden täytäntöönpano ohjeissa todetaan (Rikosseuraamuslaitos ohje 22/004/2010, 8-9), että jos valvottavalla ei ole terveyden- tai mielentilansa takia edellytyksiä olla ilman päihteitä, voidaan lähteä siitä, ettei hänen suoranaisten tarkoituksenaan ole rikkoa päihdyneisyyskieltoa. Teon tahallisuutta

ja päihtyneisyyskiellon rikkomista on mahdollista arvioida lievemmin perustein. Uudet täytäntöönpano-ohjeet ottavat huomioon valvottavan elämäntilanteen ja harkintaa voidaan käyttää aiempaa enemmän. Ilmeisen vahvassa päihtymystilassa olevan valvottavan kanssa tapaamista ei aloiteta lainkaan. Ohjeissa todetaan vielä, että päihdetömät tapaamiset voivat sopia monen kohdalla myös valvonnan keskeiseksi tavoitteeksi. Aikaisemmat säännöt syrjäyttivät vaikeasti päihdeongelmaiset myös valvontatyöstä.

Kahdellatoista haastatelluista oli eriasteisia ongelmia päihteiden kanssa. Kivivuoren ja Linderborgin tutkimuksessa (2009, 49) todettiin, että kaikkein alkoholiehtoisinta rikollisuus oli nuorena rikosuran aloittaneiden nuorten vankien parissa ja vähiten alkoholia käyttivät aikuisina rikosuran aloittaneet. Vain yhdellä haastatelluista, Esalla, ei ollut päihdehistoriaa. Hän oli käyttänyt alkoholia, mutta käyttö oli ollut vähäistä koko aikuisiän.

Esa kertoi, että ”Mun elämäntavat on aivan normaalit, mulla ei ole huume- eikä alkoholiongelmaa”. Hän olikin syyllistynyt rikokseen vasta eläkeikäisenä.

Rikosseuraamuslaitoksen päihdestrategiassa todetaan, että päihteiden ongelmakäyttö on uusintarikollisuuteen vaikuttava tekijä ja rangaistusta ei suoriteta päihdyttävien aineiden vaikutuksen alaisena. Ohjeiden mukaan päihtyneeksi havaitun asiakkaan kanssa ei työskennellä. Päihteidenkäyttöä voidaan kontrolloida puhalluskokeella, mutta huumeiden käytön testaus on vasta tulossa avoseuraamuspuolella. Lakivaliokunnan mietinnössä (3/2010) esitetään huumetestausmenetelmien käyttöönottoa yhdyskuntapalvelun osalta. Rikosseuraamusalalla on asiantuntemusta päihdeongelman tunnistamiseen. Rikosseuraamustyöntekijät osaavat myös motivoida asiakasta hoitoon. Ongelmana on kuitenkin palvelujen saatavuus, rikosseuraamusalan asiakkaat eivät ole kuntien päihdehuollossa ensimmäisiä hoidon saajia. Olen työskennellyt alalla kahdeksan vuotta ja kokenut, että asiakkaiden ohjaaminen katkolle ja A-klinikalle vielä jotenkin onnistuu, mutta varsinaisiin laituskuntoutuksiin on toimistomme asiakkaista päässyt vain muutama. Vaikeimmassa asemassa olevat näyttävät syrjäytyvän myös päihdehuollossa ja aikuissosiaalityössä (Mäntysaari 2006, 115-131).

Kimmo Hypénin (2004) uusintarikollisuutta koskevassa tutkimuksessa tulee esiin päihderiippuvuuden ja vankilakierteen välinen korrelaatio. Tutkimuksessa kietoutuvat yhteen päihderiippuvuus, rikoskierre ja taloudellis-sosiaalinen huono-osaisuus. Päihteiden käyttö on uusintarikollisuuteen vaikuttava tekijä. Ongelma koskettaa valtaosaa rikosseuraamusalan asiakkaista. Mikäli päihteidenkäyttöön voidaan vaikuttaa seuratukset näkyvät rikostilastoissa.

Granfeltin (2007, 26-28) mukaan vankilasta vapautuminen on kriisivaihe, jolloin retkahtamisriski päihteisiin oli erittäin suuri, ja tämä taas altistaa uusimisriskille. Välittömästi vapautumisen jälkeiset päivät, viikot ja kuukaudet kuvattiin Granfeltin selvityksessä kriisinä, koska silloin päihdetaustaisten vankien pitäisi pysyä erossa entisestä ja rakentaa aiemmasta elämästä poikkeava elämänmalli. Kaksi haastateltavaa kertoi juomisestaan heti vapauduttuaan.

Make: ”mä menin suoraan alkoon ko mää vapauduin. Ei sitä pää niinko kestäny”

Tapio: ”no ensimmäisenä tietysti vein pään täyteen ko olin niin kauan ollu kiinni”

Vankien terveys ja päihdeongelmia kuvattiin Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksessä (2006:6, 21) vakaviksi. Noin viidesosalla vangeista on vaikea mielenterveys-tausta ja yli 70 prosentilla on vaikea päihdeongelma, myös kaksoisdiagnoosit ja sekakäyttö ovat yleisiä. Selvityksen mukaan vankien sairastavuus on kuusinkertainen yleiseen väestään verrattuna.

Tutkimukseeni osallistuneista 13:sta vangista kaksi oli tehnyt rikoksia myös selvin päin, muilla rikokset ja päihteet liittyivät toisiinsa. Kivivuoren ja Linderborgin (2009, 49) tutkimuksessa yhdeksän kymmenestä vangista ilmoitti, että päihteiden käytöllä on ollut vaikutusta heidän rikollisiin tekoihinsa. Päihteiden käytön lopettamisella on ilmeinen vaikutus uusintarikollisuuden vähentämiseen päihdeongelmaisen henkilön osalta. Päihteiden käyttöön voidaan vaikuttaa ja se taas puolestaan vähentää riskiä syyllistyä uusiin rikoksiin (Bonta 2003, 52-64).

Make :”viina ja rikokset liittyy aikalailla toisiinsa eihän sitä selevin päin, mää en oo ikään tehenny mitään rikosta. (--) eikä varmaan selevinpäin mitään tulis. On se muutenki vaikka mitään ei tapahtuis niin kuitenkin ku juo niin tulee kauhea morkkis. Aina-ki mulle, mää en hallitse sitä, ko mää vejän sitte aina pään täyteen, niin paljoko sitä

viinaa riittää, sitte saattaa vielä jäähä putki päälle. Seuraavana päivänä on niin huono olo, että pitää hakea sitte lisää. seuraavana päivänä ottaa kahta kauheammin päähän.”

Kalle: ” kyllä, se on ko yks yhteen viina ja rikokset,(--) no varmaan yhdeksänkymmentä prosenttia rikoksista tehdään kännipäissään, tai ainaki henkirikoksista melekein kaikki, tai varkauksista, kyllä sitä aina kuulee ko tuolla kulukee.”

Matti: ” kaikkihan se riippuu just siitä miten paljon tulee otettua.”

Leo: ”joo kyllä nehän kulukee käsikädessä (viina ja rikokset) ja sitte vielä kolomas ja vahvin juttu ainakin mun kohalla on raha, koska jos mulla ei oo rahaa niin sitte mää turhaudun ja ahistaa ja sitten herkästi ne viimeiset rahat laittaa viinaan tai huumeisiin tai mihin nyt laittaa. Sitte taas jos mää haen viskipullon ja juon sen, niin sitte ei tiä taas mitä tapahtuu.”

Suurin osa vankien rikoksista liittyy hallitsemattomaan päihteiden käyttöön joko niin, että rikos tehdään päihteiden käytön rahoittamiseksi tai se vain tapahtuu impulsiivisesti päihteiden vahvan vaikutuksen alaisena. Hallitsematon päihdeongelma yleistyy lainrikkojan vanhetessa ja vankikertalaisuuden kasvaessa. (Kääriäinen 1994, 145).

Make” joo se antabus vie se sen himon, kun sen tietää että jos juo yhenki kaljan niin siitä tulee niin älyttömän huono olo, sydän hakkaa ja naama menee punaseks eikä se nouse päähänsä. Siihen ei oo mitään mielenkiintoa kauheet kuolemanpelot tulee ja sitä ei paljo tarvi olla veressä sitä lääkettä, niin jos ottaa joka aamu niin ei tuu mitään houkutusia.

Mulla se alkoholiongelma on ollu ihan kakstoistavuotiaasta asti. Mää oon juonnu ihan älyttömän paljo.”

Haastateltavat tunnistivat hyvin päihteiden ja rikosten yhteyden. Kertomuksista näkee myös, että kertojat olivat tottuneet puhumaan omasta päihteidenkäytöstään. Kivi-vuoren ja Linderborgin (2009, 49) tutkimuksessa todetaan, että yli puolet tutkittavista oli tehnyt rikoksia saadakseen päihteitä ja yli puolet oli ottanut päihteitä, että ei hermoilisi rikoksen aikana. Lähes puolet oli myös ottanut huumeita tai rauhoittavia aineita, jotta ei hermoilisi rikoksen aikana.

Timi:” se on sillai, että seki rupee ottaan kaaliin, se ryypääminen ei mee enää ees päähän ko tarpeeks kauan jatkaa, ei se oo ees kivaa. Paras ois ko ei ottais ollenkaan, sanotaan vaan että päivä kerrallaan vaan joo.(--) Niin kyllä tää viimeinen homma siinä oli alkoholi ja myös diapamit mukana. Kirkas viina ja diapamit, kyllä siinä on semmonen kohta että, eli en oo pyrkiny syömään jotain betsoja ko oon ottanu viinaa niinku yhtä aikaa”.

Päihteisiin voidaan myös paeta elämän sitä puolta, mikä ei tunnu hyvältä. Päihteiden avulla haastateltava voi yrittää säilyttää pahoin horjuvaa psyykkistä tasapainoa tai kestää tyhjyyttä, tarkoituksettomuutta ja yksinäisyyttä. Päihteet voivat palvella keino-
na selviytyä päivästä toiseen ulkoisia ja sisäisiä uhkia vastaan. (Granfelt 1998, 143, 145, 150.)

Markku: ”ja sitte on sellanen asia, että mullaki on nyt jo sen verran kokemusta jo kaikesta maan ja taivaan välillä, että mää oon aina tienny, että ei viina auta mihinkään niinkö ongelmiin, mutta se hetkeks helepottaa, mutta sitte ne ongelmat on seuraavana päivänä tuplat että siinä on vielä sekin vika. Mutta se on ko sua oikein alakaa ahistaa ja stressaa ja sää oot semmossa paikassa, jossa on viinaa, niin se on heleppo platrata ja ottaa ryyppy niin jopa rupes helepottaan, niin eivät ongelmat sen jälkeen niin isoja olekaan.”

Kääriäinen (1994, 270) havaitsi, että kyllästyminen rikoskierteeseen ei ole riittävä edellytys siitä luopumiseen. Kaikilla hänen tutkimillaan rikosuralta irrottautuneilla henkilöillä oli jokin voimavara, taito, tai kyky, jonka avulla he sopeutuivat yhteiskuntaa. Useissa tapauksissa tämä liittyi elämänkumppaniin, työyhteisöön, sukuun tai vertaisryhmien antamaan sosiaaliseen tukeen.

Tomi:” nyt viime lauantaina otin kalijaa mutta se oli semmosta kalijan tissuttelua vaan, viinaa mää en juo ollenkaan (--) kyllä mää joskus oon juonu mutta ny oon lopettanu.

Mää oon juonu kirkkaita hyvin vähäsen se on ollu sitä kalijan lipittämistä vain aina. Olihan se silloin ennenkö mää jouuin niin mää vein vuoden putkeen”

H ” palijoko sää joit sitte päivittäin”

Tomi: ”Korin, joo ne yritti vankilasa saaja mut jollekki päihdekursille: Mää sanoin, että mitä vitun hyötyä siitä on ko mää kuitenkin juon ko mää pääsen siviiliin, en mää mitään jeesuslupauksia tee, että mää lopetan.”

Aikaa myöten käytön jatkuessa kehittyy riippuvuus päihteisiin, jolloin irti pääsy on vaikeaa vaikka haluakin löytyisi. Granfeltin (1998, 143, 145, 150) mukaan päihteiden käyttö voi palvella niistä riippuvaiseksi tulleilla samanaikaisesti sekä selviytymisstrategiana että luovuuden ja autonomian tukahduttajana. Käytön jatkuessa ihminen päätyy ansaan.

Ismon puheessa näkyy selvää pyrkimystä muutokseen ja raittiimpaan elämäntapaan.

Ismo ”No ennen vankilaa se oli sillai, että meni vähä överiks, mutta nyt se on ollu niin, että viikonloppusin saatan ottaa vähän kaljaa ja niin. Huumeisiin en aio enää sekaantua, ko sen tietää itteki, että se karkaa käsistä ja näin.”

Karsikas (2005, 74-75) pohdiskeli mikä saa ajattelemaan elämäntavan muuttumista. Ehkä se oli hiljalleen tietoisuuteen tuleva ajatus, että nykyinen elämäntapa ei vastaa toiveita. Siinä huonot puolet olivat painavampia kuin hyvät puolet. Silmät saattoivat aueta yhtäkkiä tai hitaan muutosprosessin myötä. Karsikas muotoili päihdeettömyyteen motivoivat tekijät seuraavasti: Huumekeskeisen elämän fyysisiin ja sosiaalisiin haittoihin kyllästyminen, tulevaisuuden pelko elämäntavan jatkuessa, ja toive uudeltaisesta elämästä.

Jarmo oli käynyt vankilassa noin kuukauden mittaisen päihdekurssin, hän kuvailee omaa päihteistä irtautumisprosessiaan seuraavasti:

Jarmo:” joo ei mulla mitään negatiivista on siitä (päihdekurssista) paljonhan siinä oli tuttua asiaa ja paljon löysin minua koskevaa asiaa. Ei se pitkästyttävää ollut se oli lähinnä niinko luentotyypistä ja sitte keskustelua. Mutta ois voinnu olla, tai ois toivonnu, että olis ollu vähän pitempi tai syvempi kosketuspinta asiaan”.

H: ” ootko sä käyttäny päihdehuollon palveluita ennen vankilaa tai vankilan jälkeeni”.

Jarmo:” joo A-klikkaa oisko neljä kertaa, mutta tälläki hetkellä mää käytän antabus-ta. Mää en enää ota, en enää kokeilekaan alkoholia”

H:” onko sulla ollu koko ajan antabus ko sä vapauduit”

Jarmo: ” ei ko mullahan kävi niin, että vappuna tuli retkahdus, vaikka alkoholi määrä ei ollu suuri, vain kolme tuoppia. Josta ei voi sanoa, että tulee edes krapulaa, mutta mullehan tuli niin sanottu moraalinen taantuma. En mää voi sanoo, että en lyönny viihteelle, mutta ajattelin, että tästäkö se nyt alkaa, mutta ei siinä niin käynny”.

Tekemistäni haastatteluista kävi selkeästi ilmi miten hyvin haastateltavat tunnistavat päihdeidenkäytön ja rikollisuuden yhteyden. Päihdekuntoutusta järjestetään lähes kaikissa vankiloissa ja kaikkiin avolaitoksiin pääsyn ehtona on sitoutuminen päihdeettömyyteen. Vankila-aika merkitsee monelle vangille päihdeettöntä aikaa, jolloin asioita myös mietitään. Haastatteluissa tuli esiin miten erilailta päihteisiin suhtauduttiin. Joku vaati itseltään täysraittiutta ja toinen jatkoi juomista kuten ennenkin.

Päihdeongelma ei ratkea pelkästään päihdeiden käytön lopettamisella. Muutosta vaatii koko elämäntapa. On löydettävä uusi tapa elää, suhtautua asioihin ja ottaa vastuu itsestä ja omista valinnoista. Haaste on suuri. Rikoksettoman ja päihdeettömän elämän aloittaminen omin voimin on käytännössä mahdoton tehtävä. (Granfelt 2007, 138.)

6.5 Yhteisöllisyys – sosiaaliset suhteet

Yhteisöllisyys on perinteisesti nähty keinoksi ratkaista sosiaalisia ongelmia, tuottaa terveyttä ja hyvinvointia, sekä rakentaa uusia ihmissuhteita ja sosiaalisia verkostoja, sekä myös kartoittaa sosiaalista pääomaa (Koskinen 2003, 207). Sosiaalinen tuki on yksilötason käsite, joka kuvaa sitä tukea, jota yksilö saa niiltä sosiaalisilta verkostoilta, joihin hän on liittynyt. Sosiaalinen tuki on paljon tutkittu ja käytetty käsite. Sosiaalisen tuen käsite on läheinen sosiaalisen pääoman käsitteelle ja sitä käytettiin jo ennen kuin sosiaalisen pääoman käsite yleistyi 1990-luvun lopulla. (Mckenzie & Harpman 2006, 13.) Sosiaalinen tuki näkyy ihmissuhteiden olemassaolona tai niiden puutteena. Sitä voidaan mitata puolison olemassaololla ja sukulaisen ja ystävien määrällä. Sosiaaliset suhteet voivat olla tukevia, mutta myös kahlitsevia.

Kaikilla tutkimukseen osallistuneilla oli jonkinlaisia tukevia ihmissuhteita. Haastateltavista kaksitoista koki saaneensa eniten tukea vankilan jälkeisessä arjessa perheeltä. Yksi haastateltava koki saaneensa eniten tukea tuttavaperheeltä, jolla ei ollut rikollista taustaa. Kolme haastateltavaa nimesi vaimon ja lapsen tai lapset ensisijaiseksi tuen antajaksi vapautumisen jälkeen. Kolmessa tapauksessa tukea antoi avopuoliso. Äidin mainitsi tukijaksi kaksi henkilöä ja äidin ja isän yksi. Kaksi haastateltavaa sai tukea sisaruksilta ja yksi tyttäreltään. Kivivuoren (2008, 101-102) mukaan parisuhteella on kriminologiassa keskeinen selittävän muuttujan asema. Parisuhde vaikuttaa erilailla eri-ikäisiin ihmisiin. Teini-ikäisillä rikosalttius kasvaa, mitä aikaisemmin seurustelu aloitetaan ja mitä aktiivisempaa elämää seksuaalisesti viettää. Aikuisiällä vakiintunut parisuhde liittyy yleensä rikoskäyttäytymisen vähenemiseen.

Haastatteluissa nousi esiin myös rikollisten yhteisöjen rooli sekä vankilassa, että siviilissä. Mikäli haastateltava pyrki rikoksettomaan elämään, hän pyrki myös muuttamaan tuttavapiiriään ja ottamaan etäisyyttä entisiin kavereihin. Yhteisöjen rooli vankilan jälkeisessä elämässä on ristiriitainen. Keskusteltaessa sosiaalisesta pääomasta pitää muistaa, että yhteisöt voivat olla yksilöille paitsi voimavarojen lähteitä, myös tukahduttavia yhteenliittymiä. Richard Sennettin (2007, 63) mukaan sosiaalista pääomaa on vähän silloin kun ihmiset pitävät sidoksiaan heikkolaatuisina, ja paljon silloin, kun ihmiset näkevät omat yhteytensä laadukkaina. Sennett korostaa tapaa millä

ihmiset itse arvioivat sidoksiaan. Elias Canetti (1998) on tutkinut yhteisöön liittyviä ongelmia. Vaikka yhteisö yleensä mielletään hyväksi käsitteeksi, on silläkin kääntöpuolensa. Yhä monimutkaistuvassa maailmassa yhteisöstä tulee utopia, jonka saavuttaminen sellaisenaan on mahdotonta. Yhteisöön liittyy aina myös valtaa, jolla on omat ääripäänsä. Yhteisöllisyyden muodot voivat palvella myös väärää tarkoituspäätä, mikäli niillä pyritään vääränlaiseen vallan käyttöön. Yhteisöllä on vaatimus yhdenmukaisuuteen ja sillä on myös valtaa sulkea ulos ne jotka eivät täytä näitä vaatimuksia.

Venla Salmi (2006, 187-193) tarkastelee artikkelissaan sosiaalista pääomaa ja nuorisorikollisuutta. Salmen mukaan sosiaalisen pääoman käsite on rantautunut viimeaikoina myös rikollisuuden tutkimukseen ja nivoutuu luontevasti näkökulmaan, joka tarkastelee rikollisuuden syitä. Useat tutkijat ovat huomanneet yhteyden rikollisen käyttäytymisen ja puutteellisen sosiaalisen pääoman välillä. Miten sosiaalisen pääoman puuttuminen vaikuttaa yhteisöön. Vähälle huomiolle on jäänyt nk. negatiivinen sosiaalinen pääoma. Se voitaisiin määritellä yhteisöllisyydeksi joka myönteisten vaikutusten lisäksi tai sijasta tuottaa yhteiskunnan näkökulmasta ei toivottuja seurauksia. Yhteisön sosiaalinen pääoma ei siis itsessään ole negatiivista, vaan sen aikaansaamat vaikutukset näyttäytyvät negatiivisina jonkin henkilön tai ryhmän näkökulmasta. Tiivis yhteisö saattaa olla tukahduttava paikka, erilaisuutta ei hyväksytä ja jäsenyyttä rajoitetaan esim. rikolliset järjestöt. Rikollisuuden näkökulmasta sosiaalinen pääoma voi ehkäistä rikollisuutta tai lisätä sitä. Yhteisöllisyyden negatiiviset puolet näkyvät yhteisöissä, joissa on alhainen taloudellinen ja sosiaalinen status. Sosiaalisesti tiivis yhteisö pitää jäsenestään kiinni. Yhdistäviä tekijöitä voivat olla esim. työttömyys, päihteet tai rikollinen käyttäytyminen. (Salmi 2006, 190-191.)

Haastatteluissa käytiin läpi myös elämää juoppoporukoissa. Mikäli muuta vaihtoehtoa ei ole, yhteisöön kuuluva löytää yleensä ainakin jonkinlaisen suojan ja yösijan juoppokavereiden luota. Yhteisöllisyys haastateltavieni kohdalla oli sekä voimavara että uhka. Osa haastateltavista koki kuuluvansa myös rikostaustaiseen yhteisöön.

Matti: ”Se on just ko ei tunne kun rosvoja, vaikka oon asunnu täällä jo monta vuotta, sitä kai liikkuu sellasissa porukoissa.”

Make kertoi haastattelussa että: ”Monethan saa linnassa uusia tuttuja ja sitte niitten on helepompi mennä sinne takasi. Vaikka toi vankeinhoito on ihan perseestä mun mielestä. Ei se ketään paranna päinvastoin pahentaa. Tietysti avotalot on erikseen, mutta vankilassa saa koko ajan pelätä väkivaltaa ja kaikkee muuta. Kaikki heikommat joutuu olemaan eristysosastolla. Kenellä on eniten voimaa on eniten valtaa.”

Kivivuoren ja Linderborgin (2009, 71) tutkimuksessa todetaan, että vangeille rikosaktiivisen viiteryhmän merkitys oli tärkeä. Ryhmässä saatiin hyväksyntää ja se taas vahvisti omaa rikoskäyttäytymistä. Keskeinen syy yhteisöihin liittymisessä oli tietoisuus oman toiminnan poikkeavuudesta. Yhteisössä oma poikkeava toiminta vahvistui. Hyväri (2001, 255) pohti miten yhteisö voi eristyä ja rakentua ”omalakisesti” ilman, että se jäsenet tunnistavat tai aktiivisesti pohtisivat säännöksiä ja lakeja. Yhteisten etujen ajaminen palvelee vain omaa yhteisöä. Kun omat intressit ja tarpeet ovat etusijalla niitä voidaan ajaa myös toisten kustannuksella. Yhteisön omiin, kapeasti määriteltyihin intresseihin liittyvät tavoitteet eivät useinkaan ole yhdistettävissä muiden moraalisiin näkemyksiin.

Rikollisesta yhteisöstä ja rikostaustaisista tuttavista haluttiin irrottautua, mikäli haastateltava pyrki elämään rikoksetonta elämää. Susanna Hyvärin (2001, 251, 264) mukaan marginaalin murtaminen on eettinen teko ja se merkitsee vastuullisen suhteen siirtymistä toiseen. Vastuullisessa toiminnassa tarvitaan kykyä toimia itsenäisesti vallittujen arvopäämäärien suuntaisesti. Hyvärin mukaan marginaalissa koetut kohtalot tulkitaan niiden voittamisen jälkeen yhteisösuhteessa uudella tavalla. Hyväri kutsui tällaista alistavista suhteista irti pääsemisen prosessia hyvän elämän etsinnäksi ja pyrkimykseksi hyvään elämään.

Ismo kertoi tehneensä rikoksia myös selvin päin, koska hänen tuttavapiirinsä koostui rikostaustaisista henkilöistä. Hän tunnisti selvästi uusintarikollisuuden riskin, mikäli ei irrottautuisi entisestä kaveriporukasta.

Ismo:” se oli sitä, että liikku väärissä porukoissa ja sillee. Tuli tehtyä kaikkia tyhmyyksiä ko liikku väärässä porukoissa (--) sehän tyhmistää ko liikkuu sellaisessa porukassa.”

H: ”ootko sää päässy siitä porukasta eroon.”

Ismo: ”joo, kyllä, mää oon päässy siitä porukasta eroon, ko tietää, ko tietää mitä ne tekee, en mää enää ala niihin hommiin.”

Kyngäs (2000, 202-204) totesi, että ystäväpiirin vaihtuminen on tärkeää mikäli oikoo pysyä vankilan muurien ulkopuolella. Rikoskierteestä vapautuneiden ystäväpiiri oli vaihtunut lähes täysin ensimmäisen vankilatuomion jälkeen. Selviytyjät ymmärsivät jo vankilassa, että ystäväpiiri on vaihdettava. Rikoskierteestä vapautuneet olivat löytäneet uusia kavereita harrastusten kautta. Rikkomuksiin syyllistymättömien ihmisten luottamuksen saavuttaminen koettiin vaikeaksi. Vankeustuomion suorittaneeseen suhtaudutaan yleensä negatiivisesti ja ennakkoluuloisesti. Selviytyjien sosiaaliset verkostot olivat melko hyviä, vanhemmat ja sisarukset olivat tärkeä osa verkostoa ja kaikilla oli myös hyviä ystäviä. Sosiaalisella verkostolla oli ratkaiseva rooli pyrkimyksessä kohti rikoksetonta elämää. Myös Karsikas (2005, 149) totesi tutkimuksessaan sosiaalisilla verkostoilla olevan suuri merkitys rikoksista irrottauduttaessa. Entisestä kavერიporukasta haluttiin eroon, koska se piti kiinni entisessä elämäntavassa. Karsikkaan mukaan viranomaiset voivat vaikuttaa vain vähän vangin sosiaaliseen verkostoon, mutta tämä näkökulma olisi tärkeä tiedostaa.

Farrallin (2004, 72) mukaan perhe on erityisen vahva voimavara niille, jotka yrittävät lopettaa rikosten tekoa. Perhe on usein parempi tuen lähde kuin yksittäinen ihminen. Perheen kautta on mahdollista lisätä sosiaalista pääomaa. Perheiden ja yhteisöjen merkitys on jäänyt liian vähälle huomiolle rikosseuraamusalalla (Rumgay 2004, 126-129). Aivan viime vuosina verkostomaista työtettä on korostettu Rikosseuraamusalalla. Nuorten vankien vapautumistilanteessa on pyritty järjestämään verkostotapaamisia. Perusvalvontatyössä läheiset ovat edelleen hyödyntämätön voimavara. Jokaisessa haastattelussa kävimme läpi tuen merkitystä vankilan jälkeisessä elämässä. Mistä haastateltavani kokivat saaneensa tukea vapautumisensa jälkeen. Vastaukset olivat hyvin yksiselitteisiä, tuki tuli perheeltä ja läheisiltä.

Timi: ”Kyllä se oli ehdottomasti perhe miltä tuki tuli, se oli niin tärkeä asia. Mua on hirveesti harmittanu, että mun takia niin moni on sitte joutunu kärsimään, mulla on ollu tosi paha olo sen takia. Moni sano, että vankiaika oli lapsille vaikeeta, niitten käytös sitte muuttu kun mä pääsin pois, se oli tosi iso asia.”

Matti: ”Perhe, pojan takia mä yritän vaikka välillä vittuttaa niin ankarasti.”

Markku: ”Joo kyllä se on toi mun tyttö ja naisystävä.”

Leo: ”Kyllä se oli morsian, sehän on ollu todella hyvä asia.”

Kauppilan (1999, 258) tutkimuksessa vangit nimesivät ydinperheen eri muodoissaan, tähänastisen elämänsä parhaaksi asiaksi. Sosiaalisten suhteiden tärkeys tuli vankien elämässä esille useissa yhteyksissä. Puolisoa tai seurustelukumppania pidettiin yleensä läheisimpänä ihmisenä, häneltä myös koettiin saadun eniten apua sekä vankeusajana, että siviilissä. Vangit pitivät tärkeänä normaalin arkielämän sujumista, mikä puolestaan liitettiin turvallisen elämän ja unelmien elämän käsitteisiin.

Leo kertoo miten aivan tavalliset asiat ovat arjessa tärkeitä. Leolla oli työpaikka tehtaassa, hän kävi säännöllisesti töissä ja arvosti tavallista arkea.

Leo: ”Että kyllä mä nyt aattelen, että on mukava nyt hypätä broidin autoon ja käydä juomassa sämpyläkahvit ja laittaa vähän vakioveikkausta, ja sitte teen eväät kuuntelen vähä musiikkia ja lähen töihin, joo kyllä sitä nauttii niin valtavasti aivan tavallisista asioista.”

Jarmo kertoi hyvästä arjesta. Hänellä oli yhteinen verstaas veljensä kanssa jossa hän laittoi autoaan kuntoon:

Jarmo: ”Joo kylältä, josta mä oon kotosin, niin veli asuu siellä kotitaloa ja meillä on yhteinen sellanen verstaas jossa voi autoa laittaa. Viime lauantaina mä maalasin autoa en kokonaan mutta osittain. Kun oli oikein kaunis päivä, tallin ovet oli auki, aurinko paisto ja ei tuullu yhtään, semmosesta mä niinkö tykkään.”

Kauppilan tutkimuksessa lähes joka kolmas vangeista ilmoitti, etteivät lähiomaiset, ystävät tai sukulaiset käy koskaan heitä katsomassa vankilassa. Ilmeisesti myös joidenkin laitosten syrjäinen sijainti vähentää yhteydenpitoa. Huomasin omissa haastatteluissani, että tärkeitä vankeusaikaiset vierailut olivat tärkeitä.

Kalle oli muuttanut vapautumisen jälkeen uudelle paikkakunnalle. Hän kertoi, että paikkakunnan vaihdos oli hyvä ratkaisu. Uudella paikkakunnalla kukaan ei osaa yhdistää häntä, hänen tekemäänsä rikokseen. Haastattelussa näkyi miten yhteisö sulki Kallen rajojensa ulkopuolelle.

Kalle: ”siinä mielessä tää on hyvä, että täällä ei kukaan muistuta niistä. Täällä mulla on hyviä ystäviä ja ne tenavatkin oli ensimmäisten joukossa mua kattomassa siellä vankilassa.”

Ismo: ”No mitä tuohon nyt sanoisin kaverit on auttanut mua ja vanhemmat on auttanut mua ja siinäpä ne oikeistaan on.”

Hakke:” Äiti, äiti kävi mua kattomassa vankilassa monta kertaa.”

Haastateltavat kokivat yksiselitteisesti, että ensisijainen tuki vankilan jälkeisessä arjessa tuli perheenjäseniltä, sukulaisilta, naapureilta ja ystäviltä. Saatu apu oli hyvin konkreettista, äiti tarjosi ruokaa, veli tarjosi muuttoapua tai työtä. Tyttöystävä lainasi rahaa, serkku antoi autotallin käyttöön. Kaveri antoi käyttää pyykkikonetta ja vaatteita sai säilyttää kaverin luona. Apu oli arkista mutta tervetullutta ja arvostettua.

Läheisten tuki rikoksettomaan elämään pyrittäessä on melko lailla käyttämätön voimavara nykyisessä valvontatyössä. Sosiaalisten suhteiden olemassaolo oli haastateltaville merkityksellinen asia. Tukea omaa elämänhallintaan ja rikoksettomuuteen saatiin läheisverkostolta. Kaikilla haastateltavillani oli joku läheinen, jolta he saivat tukea. Haastattelemieni henkilöiden tilanne saattaa olla epätyypillinen, koska heillä oli suhteellisen paljon tukevia ihmissuhteita. Mikäli tukevia ihmissuhteita lähipiiristä löytyy, pitäisi tämä voimavara ottaa huomioon valvontatyössä. Miten pärjäävät ne joilla ei ole läheisiä tukena vankilan jälkeisessä arjessa? Valvontatyön resursseja tulisi kohdentaa enemmän sellaisiin valvottaviin joilta läheisverkosto puuttuu.

Rikosseuraamusviraston julkaisussa (1/2003), Perhe muurin toisella puolella, on tarkasteltu vankien sosiaalista tilannetta ja ihmissuhdeongelmia. Lähes kaikista yli 3 kuukauden rangaistuksen suorittaneista on tehty 1990-luvulla vankilaan tulon yhteydessä työ- ja toimintakyvyn arvio. Näiden arvioiden perustella näyttää siltä, että lähes joka kolmannen vangin lapsuuden tausta on ollut vaikea tai erittäin vaikea. Sen sijaan suurin osa vangeista piti nykyisiä sosiaalisia suhteitaan hyvinä tai vähintään tyydyttävänä. Vangeista joka viides oli kuitenkin tyytymätön vuorovaikutussuhteisiinsa ja muutamalla prosentilla ihmissuhteet puuttuivat kokonaan.

6.6 Kohtaamisia valvonnassa

Luottamus ihmisten välille ei synny hetkessä, kuitenkin luottamus on perusedellytys yhteistyölle ja tietenkin myös sosiaalityölle. Järvinen (2007, 65-67) toi esille tutkimuksessaan, että Kriminaalihuollon asiakkaan ja työntekijän välisessä suhteessa merkittäviä elementtejä ovat luottamus, vastavuoroisuus, pysyvyys ja liittoutuminen. Järvisen mukaan muutostyöskentelyyn liittyy myös epävirallisuus, lähityöskentely, yh-

teistoiminta, sekä asiakkaan kokema tuki ja verkostojen hyväksikäyttö. Järvisen tutkimuksessa nousi esiin asiakkaiden kokemus vastavuoroisuudesta. Hänen mukaansa tutkimukseen osallistuneet arvostivat sitä, että heidät kohdattiin ihmisinä ja työntekijä piti heitä tutustumisen arvoisina. Kaikki haastateltavani tunsivat, että heidät on kohdattu valvontasuhteessa ihmisinä, apua on ainakin yritetty tarjota.

Masa: ”No tällä hetkellä vielä en kyllä semmosta konkreettista apua ole saanut, mutta apua on tarjottu, eli se on oma vikakin kun en ole ottanu apua vastaan. (--) joo mä aattelin just sitä velkaneuvontaa kun ei saa ittestä irti, että ottais sinne yhteyttä, niin valvoja lupas, että se ottaa sen ensimmäisen kontaktin sinne.”

Rikosseuraamuslaitoksella ei ole tarjota rahaa eikä asuntoja. Masa tarkoitti, että hänen saamansa apu oli ollut aineetonta, auttamista ja välittämistä. Työntekijä oli toiminnallaan osoittanut, että hän välittää ja auttaa tarvittaessa. Granfelt (2007, 28) totesi, että asiakkaan ja työntekijän keskinäisen luottamuksen rakentuminen on edellytys toimivalle asiakassuhteelle. Hänen mukaansa luottamuksen kokeminen työntekijän taholta voi olla erityisen tärkeä kokemus rikostaustaiselle henkilölle. Ehkä luottamusta löytyy viranomaisten taholta vain harvoin. Luottamuksen rakentaminen vaatii aikaa, koska se rakentuu jaetulle, yhteiselle. Luottamusta rakennetaan ihmisten välillä ihmissuhteissa, siksi se on hidasta. Luottamuksen rakentaminen kestää kauan, mutta luottamus särkyä nopeasti.

Markku: ”No sen mä sanon heti suoraan, että ei siitä mitään haittaa ole ollu (valvonnasta) ja tota niin siinä on ollu se yks hyvä apu, että mä oon tuntenut tään A-klinikan väen kohta viistoista vuotta, mutta mä en niille pysty jutteleen samalla lailla ko valvojalle(--) ja Tarja on taas sairaanhoitaja kyllä mä sille oon joskus sanonnu, että alkaa närvi kiristyä, mutta mä en oo pystyny samalla lailla jutteleen ko valvojalle siitä on se hyöty. Ja mulle on tärkeä kato, jos mä jossain ryyppykämpässä alan selittää, että ei oo asuntoa ja muutenki elämä on päin persettä ja just päässy siviiliin, tai onhan siitä jo muutama kuukausi, mutta luulek sää, että siellä kukaan kuuntelee, älä lässytä ota viinaa. Mulle on aina ollu se tärkeä, että saa niinko puhuu jonku kans” (--) Ei sen tarvi vastata kunhan se toinen ees kuuntelee.”

Markun puheessa korostuu työntekijän ja asiakkaan välisessä kohtaamisessa koettu luottamus. Asiakas pystyy puhumaan asioistaan, hän pitää puhumista ja kuuntelemista arvokkaana asiana. Asiakas koki, että häntä oli kuunneltu. Kananojan ym. (2007,108) mukaan asiakkaan ja työntekijän suhteella on yhteistyössä merkitystä, se on myös molemmille sosiaalinen kokemus. Asiakkaan ja työntekijän välinen sosiaalinen kokemus on muutoksen aikaansaamisen väline. Kokemus vuorovaikutuksesta voi

olla myönteinen, jos yhteistyöstä välittyy kokemus halusta auttaa, sekä ihmisarvon ja yksilöllisyyden kunnioittaminen. Jokainen vuorovaikutustilanne, on myös ainutkertainen, samanlaisena se ei toistu.

Leo: ” musta on ollu ihan mukava tulla vähä juttelemaan ja purkamaan tunteitaan, määhä morsiammelekin oon aina sanonu, että ihan mukava mennä (--) kyllähän määhä oon tätä kautta saannu asunnoista tietoo ja sillee. Että ei mun mielestä, ei mulla oo mitään negatiivista sanottavaa, mutta tuota en määhä tiä onko siitä sitte apua. Sitä määhä en tiä, mutta mielelläni määhä kuitenkin täällä istun, sanotaan näin. Mulla on niin selvää ko määhä tiän miten tää elämä tästä menee mun kohdalla. Sanotaan, että vaikka rikoksista puhuminen mun kohdalla on aivan turhaa, koska määhä en enää mitään semmosia tuu enää tekemään.”

Huomasin haastatteluja tehdessäni, että kertojat arvostivat saamaansa apua. Valvojat olivat järjestelleet paikkaa päihdehoitoon, auttaneet asunnon hankkimisessa, ottaneet yhteyttä sosiaalitoimeen toimeentulotukeen liittyen ja olleet mukana erilaisissa viranomaispalavereissa. Haastattelemani valvottavat oli kohdattu inhimillisesti ja usein valvontasuhteet rakentuivat luottamukselle. Vaikka valvottavat eivät myöntäneet valvontatyöllä olevan merkitystä rikosten uusimiseen, vaikutti siltä, että valvonnalla oli pystytty auttamaan vankilan jälkeisessä sosiaalisessa selviytymisessä. Vaikka haastateltavani eivät katsoneet valvontatyöllä olevan vaikutusta uusintarikollisuuteen, ovat haastattelujen tulokset rohkaisevia. Näyttääkin siltä, että entisessä kriminaalihuollossa on erityisosaamista kohdata ja auttaa rikostaustaisia henkilöitä.

6.7 Kohtaamisia viranomaisverkostossa

Kokemukset sosiaalitoimiston asiakkuudesta olivat hyvin erilaisia. Kaksi haastateltavaani kertoi saaneensa apua sosiaalitoimistosta. Sosiaalityöntekijä oli järjestänyt Masalle asunnon. Masa kertoi haastattelussa, että ilman sosiaalityöntekijän apua hän olisi ilman asuntoa.

Masa: ”määhä oon tosi kiitollinen Leenalle, että se autto siinä asunnon hommaamisessa, muuten määhä olisin nyt toisten nurkissa”

Jarmo koki, että sosiaalitoimistossa oli autettu häntä pyyteettömästi. Jarmon kertomuksessa näkyy välittäminen ja vastavuoroisuus, häntä on autettu ja hän yrittää jatkossa tehdä parhaansa.

Jarmo:” Sosiaalitoimisto kyllä tekee kovin töitä, en ois tässä vaiheessa jos oisin yksin sitä hoitanut. Joo ja se on ollu niin pyyteetöntä, että mun ei oo niinko tarvinnu pyytää muutako asuntoa. Muuta apua en oo pyytäny. Oon tosi kiitollinen XX kunnalle, mutta nyt mulla on semmonen tunne, että mää voin niinko maksaa takasi ko mää oon töissä siellä. Koitan niinkö tehdä parhaani, teen niin hyvin ko nyt osaan.”

Jarmo oli saanut työtä kunnalta vankilan jälkeen, hän teki pintaremontteja kunnan vuokra-asuntoihin. Jarmo kertoi haastattelussa, että yrittää tehdä työnsä mahdollisimman hyvin, koska häntä oli autettu. Jarmo oli kokenut, että häneen luotettiin ja hän halusi jatkossa olla luottamuksen arvoinen.

Haastateltavieni kohtaamiset sosiaalitoimistoissa, työvoimaviranomaisten ja asunto-toimistojen työntekijöiden kanssa olivat melko erilaisia. Kaksi haastateltavaa oli saanut apua sosiaalitoimistosta. Kahden kertojan mielestä heidän elämäänsä oli yritetty suorastaan vaikeuttaa viranomaisten toimesta. Tomi kertoi, että sosiaalijohtaja oli vaikuttanut siihen, että hänen lähihoitajaksi opiskeleva avovaimonsa menetti työpaikkansa. Avovaimo oli työskennellyt sijaisena perhekodilla ja kertonut siellä puolisonsa rikostaustasta. Tomin mukaan työ loppui kun sosiaalijohtaja sai tietää rikoksista. Avovaimo oli kertonut työpaikallaan esimiehelleen puolisonsa rikostaustasta, jo vuotta ennen vapautumisajankohtaa. Työtoverit ja lähiesimies olivat ymmärtäneet tilanteen, mutta sosiaalijohtaja ei. Tomin tapauksessa voitaisiin puhua myös syrjinnästä.

Tomi kertoi miten hänen asuntoasiaansa oli vaikeutettu sosiaalitoimistosta käsin. Asunnon vuokraus oli jo sovittu, mutta asia mutkistui kun sosiaalijohtaja kuuli rikostaustasta. Asiaa selvittelivät sosiaalitoimistossa Tomin lisäksi hänen avovaimonsa isä. Lopulta Tomi sai vuokrattua asunnon. Markku koki, että hänet oli petetty asuntoviranomaisten toimesta. Asunto oli luvattu, mutta lupaus petettiin ja Markku vapautui asunnottomana. Tämänkaltaista suoranaista luottamuksen pettämistä ei tullut ilmi muissa haastatteluissa.

Useimmat haastateltavani olivat sosiaalitoimiston asiakkaana vain toimeentulotukea ”luukulta” kirjallisesti hakien, joten yhteyttä varsinaiseen sosiaalityöhön ei ollut. Matti kertoi haastattelussa, miten hän oli kolme vuotta hakenut toimeentulotuen ”luukulta”. Hän oli yrittänyt sosiaalityöntekijän puheille siinä onnistumatta. Eräsaari (2007,

217) kirjoittaa, viitaten Autin ja Soppelan tutkimukseen, että kaikkialla ei ole sosiaalityöntekijöitä sen vertaa, jotta asiakkaat pääsisivät tapaamaan heitä syvällisestä työskentelystä puhumattakaan.

Leo koki epäluottamusta ja nöyryyttämistä, hän sai vapauduttuaan ruokasäkin, kolmekymmentä euroa vaatteisiin ja viidenkymmenen euron ”ruokalapun”, eli maksusitoumuksen ruokaan. Kääriäisen (1994, 275) mukaan viranomaisten toiminta antaa myös oikeutuksen normien rikkomiselle. Koska yhteiskunta on vain kieltävä ja rankaiseva lainrikkajalla ei ole velvollisuutta toimia sen sääntöjen mukaan.

Kauppilan (1999, 260) mukaan kolme neljäsosaa vastaajista totesi, ettei saa lainkaan apua ammattiauttajilta siviilissä ollessaan. Virkamiesten epäoikeudenmukaista kohtelua oli kokenut saavansa noin neljä viidesosaa vangeista. Kääriäinen (1994, 275) totesi, että viranomaiset muodostavat suuressa määrin lainrikkajien kosketuspinnan yhteiskuntaa. Moninkertaisten rikoksenuusijoiden viranomaiskohtaamiset ovat pääsääntöisesti kielteisiä. Viranomaiset rajoittavat ja kontrolloivat. Viranomaisten toiminta antaa myös oikeutuksen normien rikkomiselle. Koska yhteiskunta on vain kieltävä ja rankaiseva ei lainrikkajalla ole velvollisuutta toimia sen sääntöjen mukaan.

Leon kertomus kuvaa arkipäivää vankilan jälkeen.

Leo: ”Kaikkihan oli vaikeeta kun vankilasta pääsi. Nejäkyt euroo oli rahaa ei ollut asuntoo, mitään ei ollu järjestetty. Minä jopa ajattelin kirjan kirjottaa kaikista niistä epäkohdista joita on tullut vastaan. Kyllä kauniisti vankilassaki puhuttiin, että kyllä asunto järjestetään, mutta jos suoraan sanon niin sehän oli paskapuhetta”.

Mikko Mäntysaari (2006, 115) toteaa ” Suomalaisen yhteiskunnan syrjäytyneimpien ihmisten on kaikkein vaikeinta saada sosiaalityön palveluita. Tämä on paradoksaalista, koska sosiaalityön tarkoitus on tukea nimenomaan köyhiä ja syrjäytyneitä ihmisiä”. Yhteiskunta on muuttunut ja muuttuu eivätkä muutokset suinkaan lupaa parannuksia vaikeissa olosuhteissa eläville ihmisille. Mäntysaari toteaa vielä: ” Sosiaalityön ammatillistumiskehitys on ilmeisesti johtanut tilanteeseen, joka ei ole hyvä eniten ammatillista apua tarvitseville asiakkaille. Terveystieteiden analogiaa etsien: miltä näyttäisi terveyskeskus, jossa huonoimmassa kunnossa olevat potilaat jätettäi-

siin ilman terveydenhuoltoalan koulutusta saaneiden palveluja. Sosiaalihuollossa näin menetellään”.

Kahdeksalla kertojalla oli sosiaalitoimistoon säännöllinen asiakkuus, mutta kuusi heistä asioi ”luukulta”. Eli he täyttivät kuukausittain toimeentulotukihakemuksen. Näissä asiakkuuksissa yhteyttä varsinaiseen sosiaalityöhön ei ollut. Yksi haastateltava oli taloudellisesti niin hyvässä asemassa, että hän ei tarvinnut viranomaisten apua. Kaksi haastateltavaa haki toimeentulotukea epäsäännöllisesti, riippuen taloudellisesta tilanteesta.

6.8 Valvonnan merkitys vankilan jälkeisessä arjessa

Vankilan johtaja päättää ehdonalaisesta vapauttamisesta, sekä myös valvontaan asettamisesta. Vankilanjohtajan päätösvalta ulottuu myös ehdonalaisen vapauttamisen lykkäämiseen sekä valvottua koevapautta koskeviin päätöksiin.

Yhdyskuntaseuraamustoimistot vastaavat ehdonalaisen vapauden valvonnasta, sekä myös valvontasuunnitelman laatimisesta. Laissa ehdonalaisen vapauden valvonnasta 1196/2005 määritellään valvonnan tarkoitus seuraavasti: ”Valvonnan tarkoituksena on lisätä yleistä turvallisuutta tukemalla valvottavaa hänen sosiaalisen selviytymisensä edistämiseksi ja estämällä häntä tekemästä uusia rikoksia”. Ehdonalaisen vapauden ensisijainen tarkoitus on auttaa vankia sopeutumaan takaisin yhteiskuntaan. Valvonnan avulla pyritään myös edistämään rikoksetonta elämäntapaa, tällä tavalla toivotaan voitavan vaikuttaa yhteiskunnan yleiseen turvallisuuteen.

Tuen ja kontrollin elementit ovat valvontatyössä jatkuvasti läsnä. Tuen ja kontrollin yhdistämisen pulmista on keskusteltu pitkään. Keskeisimpänä ongelmana on uskottavuusongelman. Onko toiminta työntekijänä luottamusta herättävä? Rikosseuraamustyöntekijä toimii auttajana ja edunvalvojana, mutta samalla hänellä on rangaistusten täytäntöönpanoon liittyviä valtuuksia ja pakotteita. Ääritapauksessa vaaditaan kärjää-oikeudelta ehdonalaisen vapauden menettämistä käytösrikkomuksen vuoksi. Herättävätkö rikosoikeudelliset pyrkimykset aina väistämättä vihamielisiä tunteita? Asiakkaan asema muuttuu, koska hänet on sanktioiden uhalla pakotettu asiakkaaksi.

Asiakkuus valvonnassa on usein vastentahtoista. Valvonta on avoseuraamus, mikäli sitä verrataan vankeuteen, on ero luonnollisesti suuri. Valvonnassa on mahdollisuus vahvistaa sosiaalista pääomaa laitosseuraamusta paremmin. Rikollisesta elämäntavasta irtautuminen tulee näin helpommaksi.

Aloittaessani tutkimusta oletin, että haastateltavat tulisivat kritisoimaan hyvinkin voimakkaasti heille määrättyä valvontaa sen kontrolloivan luonteen takia. Huomasin pian, että esioletukseni oli väärä. Huolimatta siitä, että ehdonalaisvalvonta sisältää väistämättä kontrollia valvottavat oli pääsääntöisesti kohdattu hyvin Kriminaalihuollossa. Työntekijä asiakassuhteessa näytti olevan joitakin sellaisia elementtejä joita en odottanut löytäväni. Työntekijänä luulin, että valvonnalla on melko suuri merkitys vankilan jälkeisessä arjessa. Oletin, että valvonta vaikuttaa uusimisriskiin. Haastattemieni henkilöiden oli hyvin vaikea tunnistaa valvontatyön vaikutusta rikoskäyttämiseen siviilissä. Haastateltavat kertoivat, että jokainen päättää itse jatkaako rikollista uraa vai ei. Työntekijä ei pysty tähän asiaan vaikuttamaan. Matti Laine (2007, 273-277) on todennut, että on äärimmäisen vaikea todeta mikä vaikuttaa uusimisriskiin. Johtuuko rikoksettomuus tehdyistä interventioista ja milloin ja missä tehdyistä. Uusintarikollisuuden ehkäisy on luonnollisesti Rikosseuraamuslaitoksen tärkeimpiä tehtäviä.

Rikosseuraamuslaitoksen ehdonalaisen vapauden valvonnan täytäntöönpano-ohjeissa (2006, 3) edellytetään, että valvoja pyrkii vaikuttamaan valvottavan rikolliseen käyttäytymiseen liittyviin tekijöihin ja myös asenteisiin. Valvottavan motivointi rikoksettomaan elämään keskusteluiden ja tehtävien sekä ohjelmien avulla on olennaista valvojan työtä. Valvonta sisältää valvojan ja valvottavan säännöllisiä tapaamisia. Tapaamisten aikana seurataan valvottavan elämänolosuhteissa tapahtuvia muutoksia.

Täytäntöönpano-ohjeen (2006, 3) mukaan ” Valvonnan keskeinen sisältö muodostuu säännöllisistä valvontatapaamisista, joissa käsitellään rikollisuuden vaikuttavien tekijöiden ohella valvottavan asumis-, työ-, koulutus- ja taloudellista tilannetta sekä muita olosuhteita ja niissä tapahtuvia muutoksia, samoin suunnitelmia olosuhteiden parantamiseksi. Tärkeänä osana valvontatyötä on yhteistyö eri viranomaisten ja palveluorganisaatioiden kanssa valvottavan tarvitsemien tukitoimien turvaamiseksi.” Tämä määrittely kuulostaa aivan perussosiaalityöltä sisältäen myös palvelunohjauksen.

Ehdonalainen vapauttaminen tarkoittaa ehdottomaan vankeuteen tuomitun vangin päästämistä suorittamaan loppuosa rangaistuksesta vapaudessa (RL 2 c luku 5 §).

Vanki asetetaan valvontaan mikäli:

- 1) koeaika on pitempi kuin yksi vuosi
- 2) rikos on tehty alle 21-vuotiaana tai
- 3) vanki itse sitä pyytää

Vanki voidaan myös jättää asettamatta valvontaan, mikäli on odotettavissa, että vanki poistetaan maasta. Hän on vakavasti sairas tai muun erityisen syyn takia valvonta on selvästi tarpeeton (L ehdonalaisen vapauden valvonnasta 23.9.2005/782 4 §).

Jokaiselle valvontaan vapautuvalle laaditaan valvontasuunnitelma, joka perustuu vankeudessa laaditulle rangaistusajan suunnitelmalle. Suunnitelma laaditaan hyvissä ajoin ennen vapautumista ja se sisältää ensimmäisen valvontatapaamisen ajankohdan. Valvontasuunnitelmaan merkitään tarpeelliset yhteystiedot, suunnitelmassa myös määritellään yhteydenpitojen tapa ja tiheys. Asiakirjaan merkitään valvottavan asumista, työtä, koulutusta, opiskelua, sekä taloudellista tilannetta koskevat tiedot. Valvontaan kuuluvat ohjelmat ja tehtävät kirjataan myös suunnitelmaan, samoin kuin rikkomusten seuraukset, sekä valvonnalle asetetut muut määräykset. (L ehdonalaisen vapauden valvonnasta 23.9.2005/782 3§). Vapautumisvaiheessa myös työvoimaviranomaiset ja sosiaalitoimi laativat omat suunnitelmansa. Mikäli asiakas ohjataan Työvoimanpalvelukeskuksen asiakkaaksi laaditaan hänelle aktivointisuunnitelma joka tähtää työllistymiseen. Verkostomainen työote on tärkeä, jokainen viranomainen laatii oman suunnitelmansa ja mikäli yhteistyötä ei ole tehdään paljon turhaa työtä.

Tavoitteena on jo pitkään ollut, että vapautuminen vankilasta olisi suunnitelmallinen jatkumo vankeudesta vapauteen, käytännössä näin ei suinkaan aina ole ollut. Vankeja vapautuu edelleen asunnottomiksi, eikä vapautumista ole aina valmisteltu yhteistyössä ja riittävän pitkällä aikavälillä. Vankeinhoitolaitos ja Kriminaalihuoltolaitos ovat yhdistyneet samaksi organisaatioksi vuoden 2010 alusta. Yhteinen organisaatio tukee jatkossa paremmin pyrkimystä siihen, että vapauttaminen tapahtuisi saumattomana yhteistyönä.

Vapautumisen jälkeen on edessä monia käyntejä erilaisissa virastoissa. Yleensä entisen vangin on asioitava ainakin sosiaalitoimessa, työvoimaviranomaisten luona sekä Kelassa ja Yhdyskuntaseuraamustoimistossa. Nykyisin Rikosseuraamuslaitoksessa tehdään paljon verkostotyötä eri varanomaisten kanssa. Valvoja on tarvittaessa mukana viranomaiskäynneillä ja pyrkii auttamaan byrokratian hoitamisessa.

Haastateltavista kahdella ei ollut ongelmia byrokratian kanssa, koska vaimot olivat apuna virastokäynneillä. Yksi haastateltava oli taloudellisesti niin hyvässä asemassa, että hän ei tarvinnut sosiaalitoimen eikä työvoimaviranomaisten apua. Muille tutkimukseen osallistuneille virastoasioiden hoitaminen oli hankalaa.

Ismo: ”oli se sillai hankalaa, ko ei pitkään aikaan ollu touhunnun papereitten kanssa. Sitte niitä piti täytellä joka paikkaan, niitä lippusia ja lappusia täytellä ja juosta edestakasin, mutta kyllä siihen sitte tottu.”

Leo koki, että työvoimaviranomaiset eivät ole kiinnostuneita hänen asioistaan.

Leo:” ja sitte samati työvoimatoimisto siellä mää hypin joka päivä ja niillä ei ollu mitään intressiä hoitaa mun asioita mää kysyin oppisopimuskoulutuksesta ja ne sano, että ei ne oikein tiiä, että kato netistä. Ettei niiku ei hyvä ei missään nimessä.”

Kaksi haastateltavaa koki valvonnan täysin turhana, valvonta muistutti vankeusajasta, vaikka yhteistyö valvojan kanssa sujuikin hyvin. Haken mielestä valvonta vain muistuttaa vankilasta, silti hän oli ottanut valvojaansa yhteyttä, koska ei itse saanut katkaistua juomaputkea. Valvoja onnistui järjestämään hänelle paikan katkolta. Valvontasuhte toimi, vaikka se sisälsi kontrollia ja pakkoa.

Hakke :”vituttaa, vittuttaa ylilujaa tää valvonta. Ainut vaan, että Marja (valvoja) on tosi kiva, mut sinne katkollekin hommas, Marjalle mää soitin sillon, että en saa poikki.” Eli nää ihmiset joiden kanssa mää oon ollu tekemisissä, on ollut hirveen mukavia”.

Tapio kertoi valvonnan vain muistuttavan vankilasta, valvonta oli turha riesa joka oli pakko hoitaa. Valvonta oli turhaa kontrollointia vankilan jälkeisessä elämässä. Tapio oli kriittinen viranomaisia kohtaan, sillä hänellä ei ollut juurikaan hyviä kokemuksia viranomaisista.

Tapio: ”joo koko ajan muistaa, että vankila, vankila, vankila. En mä tiedä onko siitä valvonnasta mitään tukea tai apua mihinkään, mutta kyllä se niinko vituttaa, että vähän niinko kontrolloidaan elämää”. Toisaalta hänkin oli sitä mieltä, että ”en mä valvonnasta pidä, mutta en mä nyt niin huonookaan tykkää.”

Lähinnä haastateltavani ajattelivat, että valvonta on ”homma joka pitää hoitaa”, se kuuluu vankilan jälkeiseen arkeen, valvonta määrätään ja se on seuraus rikoksista. Valvonnan tärkein tavoite on estää uusintarikollisuutta, sekä auttaa sosiaalisessa selviytymisessä vankilan jälkeen. Haastattelin vain miehiä, vaikuttaako sukupuoli vastauksiin? Miehet toivat haastatteluissa esiin jonkinlaisen pärjäämiskertomuksen, he kyllä pärjäävät ilman apua. Olisiko kysymys myös miehisestä puhetavasta. Vaikka apua oli tarjottu ja saatukin halusivat haastatellut pärjätä itse omin avuin ja myös päättää mitä apua otettaan vastaan. Linderborgin (2009, 172, 175) tekemissä haastatteluissa nousi esiin vankien aktiivisuus oman elämänsä rakentajina ja muokkaajina. Vangit eivät nähneet itseään sosiaalisten tekijöiden voimattomana ajopuuna, saati uhriina, vaan he olivat tiettyyn suuntaan aktiivisesti toimivia yksilöitä. Linderborgin haastateltavat kertoivat sietävänsä heikosti auktoriteetteja. Vangit kertoivat haastatteluissa miten heidän oma tahtonsa ja omat alltiutensa olivat kerta toisensa jälkeen rikkoneet heidän suhteensa työelämään ja parisuhteeseen. Vangit eivät ole sosiaalisten voimien passiivisia uhreja vaan dynaamisia toimijoita.

Yksikään haastateltavistani ei tunnistanut valvonnalla olevan merkitystä heidän uusimisriskiinsä. Paradoksaalista on, että valvonnan tärkein tavoite on uusintarikollisuuden ehkäiseminen. Haastateltavani kyllä tiesivät mihin valvonnalla pyritään, mutta heidän mukaansa jokainen valitsee itse jatkaako hän rikosten tekemistä vai ei. Haastateltavat eivät olleet osallistuneet varsinaisiin toimintaohjelmiin. Olisinkin mielenkiintoista haastatella ohjelmiin osallistuneita henkilöitä, kokevatko he valvontatyöllä olevan vaikutusta uusimisriskiin.

Kalle: ”Se on ittestä kiinni”. ” Ei siihen voi kukaan vaikuttaa, se on ittestä kiinni miten elää.”

Tomi: ”määhän sen ite päätän miten elän, sehän on mun asia, mutta vankilaan en enää mene niin meinaan elää”.

Tapio: ”mun tekemisiin ei mikään valvonta vaikuta”

Valvonnan ei koettu olevan vaikuttavan omaan rikolliseen käyttäytymiseen.

Uusimisriski arvioidaan rikosseuraamusalalla staattisten ja dynaamisten riskitekijöiden avulla. Staattisia riskitekijöitä ovat ne joihin ei voida vaikuttaa kuten aiempi rikoshistoria, ikä ja sukupuoli. Dynaamisiin tekijöihin sen sijaan voidaan vaikuttaa, sellaisia ovat muun muassa ajattelumallit, asenteet, lähipiiri ja päihteiden käyttö. Uusimisriski kostuu, sekä staattisista-, että dynaamisista riskitekijöistä. Rikosseuraamusalalla ei ole ollut välinettä, jolla työn vaikuttavuutta olisi mitattu. Uusintarikollisuusmittari on valmistumassa ja se otetaan ehkä käyttöön vuoden 2010 aikana.

Kyngäksen (2000, 212-213) tutkimukseen osallistuneet miehet totesivat, että rikosten teosta luopumiseen vaikuttivat omien käsitysten ja ajatusten muuttuminen. Palkkatyöllä koettiin olevan suuri merkitys, mutta ratkaisevin tekijä oli silti oma asenne, muutos lähti omasta itsestä. Leo totesi haastattelussa.

Leo: ”Ja tuo työhän sehän on se henkireikä, sehän on että jos mä en ois töissä, niin asiat saattais olla toisella lailla. Eli nythän asiat on olosuhteisiin nähden loistavasti”

Kääriäinen kuvasi (1994, 281) tutkimuksessaan rikosuralta luopumisen syyksi kyllästymisen ja väsymisen. Hänen mukaansa rikollisuus väheni iän myötä psyykkisen ja fyysisen väsymisen myötä, muutokseen ei liittynyt suurta arvojen muuttumista. Kyllästyminen rikosuraan viittasi Kääriäisen mukaan moraalisen uran uudelleen arviointiin.

Visherin ja Travisin (2003, 89-113) mukaan tutkimus vapautumisesta ja vangin paluusta yhteiskuntaan on keskittynyt melko kapeasti vain uusintarikollisuuden tutkimiseen sen kustannuksella, että dynaamisesta ja monimutkaisesta yhteiskuntaan sulautumisprosessista ei tiedetä juuri mitään. Vankilasta vapautuvan ihmisen problematiikka kietoutuu kahden pääkysymyksen ympärille. Miten pysyä jatkossa erossa rikoksista ja miten integroitua takaisin yhteiskuntaan, juuri nämä ovat myös ehdonalaisvalvonnan tavoitteet. Helne (2002, 89-93) näkee integraation syrjäytymisen vastakohtaksi. Puhuttaessa rikosentekijöistä integraatio liitetään usein uusintarikollisuuden vähentämiseen, mutta se voitaisiin ymmärtää paljon laajemminkin, vankilan jälkeisen elämänlaadun kohenemisena. Raynor (2004, 195-196) kuvaa yhteiskuntaan integroitumista prosessina jossa tarvitaan muutostyöskentelyä ja osallisuutta sellaisiin verkos-

toihin ja sosiaalisiin suhteisiin jotka helpottavat ylläpitämään rikoksetonta elämäntapaa. Sosiaalisia suhteita voidaan kuvailla seuraavilla käsitteillä: sitoutuminen, osallisuus, luottamus ja kiinnittyminen.

Sopeutuminen yhteiskuntaan on riippuvainen neljästä tekijästä, joita ovat 1) vangin henkilökohtaiset luonteenpiirteet, 2) vangin perhesuhteet, 3) yhteisön ja 4) valtion toimenpiteet vapautumisen suhteen. Sopeutumisen onnistumiseen vaikuttavat lisäksi elämäkokemukset ennen vankilaa, rangaistusajan aikaiset tapahtumat, välittömästi vapautumista seuraavat hetket sekä pidempi ajanjakso vapautumisen jälkeen. (Visher & Travis 2003, 89.)

Haastattelujen myötä ymmärsin miten monimutkainen prosessi integraatio takaisin yhteiskuntaan on. Vapautuminen on elämäkerrallinen katkos johon on latautunut tulevaisuuteen kohdistuvia toiveita ja pelkoja. Kaikilla edellä mainituilla tekijöillä on vaikutusta yhteiskuntaan uudelleen sopeutumisessa. Haastatteluista nousi esiin, että tukevilla ihmissuhteilla oli suuri merkitys vankilan jälkeisessä arjessa. Savolainen (2009, 285-304) on osoittanut suomalaisella pitkittäisaineistolla, että perheen muodostaminen, työn saaminen ja isäksi tuleminen vähentävät uusintarikollisuutta, kun aiempi rikollisuus on vakioitu. Myös viranomaisilla on merkitystä sopeutumisprosessissa, eivätkä kokemukset aina ole myönteisiä. Osa haastateltavista koki, että viranomaiset yrittivät vaikeuttaa heidän pyrkimyksiään elää tavallista arkielämää.

Tärkein johtopäätös omasta aineistostani käsin oli se, että haastateltavani eivät tunnistanee valvonnalla olevan vaikutusta rikosten uusimisriskiin, mutta sen sijaa he kuvailivat vaikutuksia sosiaaliseen selviytymiseen. Apu jota oli saatu oli hyvin konkreettista palveluohjauksen luonteista. Valvoja auttoi virastoasioiden hoitamisessa, toimi yhdyshenkilönä päihdehuollon suuntaan, auttoi asunnon hankkimisessa, oli mukana mielenterveystoimistossa, oli yhteyksissä sosiaalitoimeen, auttoi eläkkeen hakemisessa, oli mukana työvoimanpalvelukeskuksen kokouksissa. Tämänkaltainen tuki oli konkreettista, mutta tervetullutta ja arvostettua. Haastatelluista neljä mainitsi, että keskusteluista valvojan kanssa on hyötyä. Heille valvontatapaamiset olivat luottamuksellisia hetkiä joissa he tulivat kuulluiksi. Tapaamisissa oli vuorovaikutusta ja välittämistä, mitkä ovat aina tärkeitä sosiaalityön tehtäviä. Kirsi Juhila (2006, 118) määrittelee kumppanuussuhteeseen perustuvaa, toisen tiedon ja erot lähtökohdakseen ot-

tavaa sosiaalityötä osallistavaksi. Osallistaminen koskee molempia sosiaalityön osapuolia. Asiakkaat osallistavat sosiaalityöntekijöitä omalla tiedollaan. Kun sekä sosiaalityöntekijät, että asiakkaat ymmärretään osallistavassa sosiaalityössä täysivaltaisiksi kansalaisiksi, asettuvat osapuolet samalle viivalle. Sosiaalityöntekijä on asiakkaan kanssakansalainen ja sosiaalityö kansalaisuuden rakentamista.

7 Pohdintaa - vankilan jälkeinen elämä

Vankilan jälkeinen arki on täynnä ratkaisemattomia ongelmia. Uusimisriskin pienentämisen kannalta tärkeä tekijä on vankilan jälkeinen sosiaalinen ympäristö. Perheen ja ystävien tuki sekä asumisolosuhteet. Heikko työmarkkina-asema sekä asunnottomuus ovat asioita joihin tulisi kiinnittää enemmän huomiota valvonnan aikana. Yhteistyöverkostoja asunto-, sosiaali- ja työvoimaviranomaisten kanssa tulisi kehittää edelleen. Vaikka valvoja pystyisi tunnistamaan henkilökohtaiset ja sosiaaliset ongelmat, sekä uusimisriskiin liittyvät tekijät, hän ei tällä tiedolla juurikaan voi vaikuttaa valvottavan arkeen. Uusimisriskiin vaikuttaminen on monimutkainen prosessi johon valvojalla on vain vähäiset vaikutusmahdollisuudet. Viranomaisilta vaaditaan paljon yhteistyötä, jotta entisen vangin sosiaalinen perusrakenne vahvistuisi. On myös tosiasia, että talousvaikeuksissa kamppailevat kunnat eivät halua entisiä vankeja asukkaikseen. Vankeusaika maksetaan valtion varoista ja avohuollon kustantaa kunnan sosiaalitoimi. Tilanne muuttuisi mikäli valtio ohjaisi varoja vankilan jälkeiseen avohuoltoon. Valtion ja kuntien välinen kustannusvastuu aiheuttaa sen, että vangeista tulee väliinpuotoajia. Kriminaalihuollon tukisäätiön raportissa Marjatta Kaurala ja Veikko Kylämarttila (2010, 24-30) kiinnittivät huomiota siihen, miten kirjavia vankien saamat sosiaaliturvaetuudet ovat. Kansaneläke-etuudet lakkaavat kolmen kuukauden vankilassaolon jälkeen ja ansioeläke-etuudet jatkuvat. Sairauspäivärahaa ei makseta vaikka vanki olisi sairas.

Vankilasta vapautumien on elämäkerrallinen katkos, jossa haetaan uutta suuntaa elämälle. Haastattelemieni vankien huolenaiheet vankilan jälkeisessä elämässä olivat tavalliseen elämään liittyviä. Eniten huolta aiheutti asuminen, mistä löytyy paikka ja oma avain. Tavoitteellinen valvontatyö on täysin turhaa ja turhauttavaa mikäli asumiseen liittyvät asiat eivät ole kunnossa. Asunto kuuluu yksilön tärkeimpiin perustarpeisiin. Kadulla asuttaessa ei voi tehdä töitä, eikä käydä koulua, eikä huolehtia perheestä, mutta uusien rikosten teko ja päihteiden käyttö kyllä onnistuvat. Asumiskykyä ei kailta vankilasta vapautuvilta löydy, silti jonkinlainen tuettu asumispaikka heille pitäisi löytyä. Perustuslain mukaan julkisen vallan tehtävänä on edistää jokaisen oikeutta asuntoon. Käytännössä tämä kansalaisen purusoikeus ei entisten vankien kohdalla to-

teudu. Asunnon säilyminen vankeusaikana on yksinelävälle vangille käytännössä lähes mahdoton tehtävä. Asumistuki lakkaa viimeistään kuuden kuukauden kuluttua vankeusrangaistuksen alettua ja sitä aletaan maksaa uudelleen vapautumiskuukauden alusta.

Osalla kertojista olisi ollut motivaatiota ja halua työllistyä, mutta työn löytyminen heikolla koulutuksella ja vähäisellä työkokemuksella ei ole yksinkertainen asia. Harva työnantaja ottaa palvelukseensa entisen vangin. Työllistyminen on joillekin mahdollista, mutta yleensä se vaatii jonkinlaisen välivaiheen työvoimapoliittisten toimenpiteiden avulla.

Valvontatyön tärkein tavoite on ollut uusintarikollisuuden ehkäiseminen, sekä syrjäytymiskehityksen katkaiseminen. Tutkimukseeni osallistuneet eivät tunnista neet valvontatyöllä olevan vaikutusta rikosten uusimisriskiin. Haastatteluista näkyi, että ollaan tekemisissä vaikeiden ja monimutkaisten asioiden kanssa. Tutkimukseni kertoo myös, että rikollisesta elämäntavasta eroon pyrkiminen on monimutkainen ja vaativa prosessi. Muutos ei tapahdu hetkessä ja harva pystyy siihen yksin, mikäli muutosta tapahtuu se vie aikaa ja liittyy koko elämänsäkuuluun.

Virallisesti yhteiskunnassa puhutaan suoritusmahdollisuuksien lisäämisestä, koulutuksesta, vapauteen valmentamisesta, työvalmennuksesta, sekä psyykkisestä ja fyysisestä kuntoutuksesta. Tavoitteet ovat hyvää tarkoittavia, mutta usein kovin kaukana arjen todellisuudesta. Kiinnittyminen takaisin yhteiskuntaan vankeusrangaistuksen jälkeen on prosessi, jossa vapautunut kohtaa ennakkoluuloja myös viranomaisten taholta.

Tutkimukseni yllättävin tulos oli, että haastateltavat suhtautuivat valvontaan melko myönteisesti, huolimatta sen sisältämästä kontrollista. Tulos oli melkein päinvastainen aiempien tutkimusten kanssa (Linderborg 2001, Kääriäinen 1994, Karjalainen 1989). Myönteiseen suhtautumiseen saattaa vaikuttaa myös sosiaalityöntekijöiden työtilanne. Kosketuspintaa kuntien sosiaalityöhön haastateltavilla oli lähinnä ”luukulta”, kun he hakivat kirjallisesti toimeentulotukea. Valvojalla on enemmän aikaa paneutua vapautumisvaiheen ongelmiin. Ovatko yhdyskuntaseuraamustoimistoissa työskentelevät työntekijät muuttaneet toimintatapojaan? Haastattelut tehtiin vain yh-

den aluetoimiston alueella, myös toimistojen välillä on eroja asenteissa ja työtavoissa. (Juhila & Pösö 2000).

Valvojan ja valvottavan välisessä kasvotusten tapahtuvassa vuorovaikutuksessa rakennetaan asiakassuhteen pohja. Jokainen vuorovaikutustilanne on ainutlaatuinen. Näissä kohtaamisissa tärkeää on rehellisyys ja asiakasta kunnioittava asenne. Vallankäyttö ja asettuminen auktoriteettiasemaan tuottaa vain vastustusta. Vaikka osa haastateltavista koki valvonnan olevan täysin hyödytöntä, silti vuorovaikutus yleensä toimi valvojan kanssa. Valvottavat kohtaavat epäluottamusta yhteiskunnan taholta, valvontasuhteissa luottamusta arvostettiin. Kertojat arvostivat myös konkreettista apua mitä olivat valvojaltaan saaneet. Valvoja ei korostanut auktoriteettiasemaansa, oltiin ikään kuin samalla puolella.

Eliina Ruuskasen ja Anniina Jokisen artikkelissa (2010, 18-19) oikeudenmukainen kohtelu luottamuksen perustana viitataan anglosaksiseen ”menettelytapoja korostavaan oikeusteoriaan”, jonka mukaan paras keino saada ihmiset noudattamaan lakia on yhteisiin arvoihin ja hyväksyntään perustuva järjestelmä – ei perinteinen pelotevaikutukseen nojaava järjestelmä, joka perustuu lainrikkojien rankaisemiseen. Amerikkalaisen psykologin Tom Tylerin mukaan tämänkaltainen järjestelmä on kallis ja tehoton, kun taas vapaaehtoiseen lainnoudattamiseen kannustava kriminaalipolitiikka herättää kansalaisissa luottamusta. Tyler on osoittanut, että rikosoikeusjärjestelmän ja sen menettelytapojen koettu oikeudenmukaisuus on ihmisille tärkeämpi kuin prosessin varsinainen tehokkuus ja lopputulos. Henkilö voi siis hyväksyä jopa hänelle itselleen epätyytyttävän lopputuloksen, jos hän kokee tulleen kohdelluksi asiallisesti ja oikeudenmukaisesti. Suomalaisen kriminaalipolitiikan voidaan ajatella pohjautuvan pikemminkin oikeudenmukaiseen kohteluun kuin koviin sanktioihin ja pelotteisiin.

Päihteet ovat ongelma vankilan jälkeisessä arjessa. Haastateltavat tunnistivat helposti päihteiden ja uusintarikollisuuden välisen yhteyden. Rikoksia tehdään vain harvoin selvin päin. Mikäli hallitsemattomaan päihteidenkäyttöön voitaisiin vaikuttaa vähentäisi myös uusintarikollisuus. Kaikki haastateltavani tunnistivat rikollisuuden alkoholisi-donnaisuuden, vain yhdellä haastatelluista ei ollut vaikeuksia päihteiden kanssa, hän oli kohtuukäyttäjät. Kivivuoren ja Linderborgin (2009, 49) tutkimuksen tulokset olivat samankaltaisia. Heidän mukaansa yhdeksän kymmenestä vangista ilmoitti, että päih-

teiden käytöllä on ollut vaikutusta heidän rikollisiin tekoihinsa. Päihdeongelmaisten ja varsinkin entisten vankien on erittäin vaikeaa päästä päihdehoitoon. Alkoholismia pidetään itse aiheutettuna asiana. Yhteiskunnassa ei huomata, että hoitamattomana päihdeongelma maksaa monin kerroin enemmän. Kansalaisten perusoikeudet eivät toteudu päihdehoidossa. Vankilassa hyvin alkanut päihdekuntoutus jää usein tuloksettomaksi, mikäli kuntoutus ei jatku siviilissä. Vankeuslain edellyttämä vapauttamissuunnitelma tehtiin Kauralan ja Kylämarttilan (2010, 18) mukaan 2009 vain 53 %:lle vankeista. Vapauttamissuunnitelmassa kartoitetaan päihdehoidon jatkumot siviilissä.

Valvonnalla pyritään vaikuttamaan uusintarikollisuuteen. Valvontajärjestelmän vaikuttavuutta voidaan karkeasti arvioida yleisten uusintarikollisuutta koskevien tilastojen valossa. Toukokuussa 2010 valmistunut yhteispohjoismainen tutkimus Retur kartoittaa vapautujien, sekä yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden uusimisriskiä. Tutkimuksen mukaan aikaisemmalla vankeusrangaistuksella ja iällä on yhteys uusimisriskiin. Uusintarikollisuus vaihteli Pohjoismaiden välillä. Huomionarvoista oli, että yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden uusiminen oli kaikissa Pohjoismaissa Norjaa lukuun ottamatta matalampaa verrattuna vankilasta vapautuneisiin. Aikaisemmin vankeusrangaistusta suorittaneet, uusivat rikoksen huomattavasti useammin kuin ne jotka eivät aikaisemmin olleet vankilassa. Pohjoismaiden rikosoikeudelliset käytännöt ovat niin erilaisia, että tutkimus on kuvaileva, eikä se mahdollista Pohjoismaiden välistä rangaistusten tehokkuuden vertailua. Uusintarikollisuus määriteltiin tutkimuksessa uudeksi rikokseksi, josta seuraa tuomio kahden vuoden seuranta-aikana. Suomessa vankilastavapautuneista 36 % ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaista 25 % uusi rikoksen seuranta-aikana.

Hypénin (2004, 11-34) tutkimusaineistona olivat vuosina 1993 - 2001 vapautuneet. Aineisto käsitti yhteensä 40 096 vapautumista. Tutkija totesi, että noin 60 prosenttia kaikista seurannan aikana vankilasta vapautuneista palasi viiden seurantavuoden kuluessa sinne uudestaan. Jatkossa työn vaikuttavuuden mittaaminen korostuu, uusintarikollisuusmittarin käyttöönoton myötä.

Hypénin mukaan voimakkaimmin uusimista ennusti vankilakertalaisuus. Uusijoiden osuudet kasvoivat tasaisesti vankikertalaisuuden myötä. Mitä nuorempana vankilaan joutuu sitä varmemmin ja nopeammin sinne myös ajautuu uudestaan. Uusijoiden suh-

teellisen osuuden perusteella voidaan päätellä, että suurin osa valvontaan määrätystä syyllistyy uusiin rikoksiin. Näiden lukujen valossa näyttäisi siltä, että nykyisellä valvontajärjestelmällä ja valvonnan sisällöllä ei voida merkittävästi alentaa uusimisriskiä. Haastateltavani olivat sitä mieltä, että valvonnalla ei voida uusimisriskiin vaikuttaa. Rikoskäyttäytymiseen voi vaikuttaa vain valvottava itse, omat asenteet ja käyttäytyminen määräävät uusiiko rikoksia vai ei. Rikollisesta elämäntavasta yksin selviäminen ei ole realistinen ajatus. Toisaalta valvojan tehtävä on pyrkiä herättämään muutost мотиваatiota dialogien ja motivoivan keskustelun avulla. Valvontatyössä pyritään löytämään mahdollisuuksia joiden avulla ”normaaliin” elämään kiinnittyminen tulee mahdolliseksi.

Valvontajärjestelmän toinen päätavoite on edistää valvottavien yhteiskuntaan integroitumista. Sosiaalityön näkökulmasta yhteiskuntaan takaisin sopeutuminen on ensisijainen keino, mikäli pyritään estämään uusintarikollisuutta. Tuloksellinen työ vaatii ehyttä jatkumoa vankilasta suunnitelmalliseen vapautumiseen ja tämä jatkumo ei vielä Suomessa toimi. Avainasemassa ovat myös kuntien ja valtion viranomaiset. Yhteiskunnan kehityssuunta vaikuttaa myös valvottavien palvelujen saantiin. Haastateltavani kokivat saaneensa ensisijaisesti tukea vapautumisen yhteydessä läheisiltään. Viranomaiset ja omaiset voivat yhdessä muodostaa vapautujaa tukevan verkoston.

Vapautuminen suljetusta laitoksesta on ihmisen elämänsä taitekohta, johon kohdistuu vankilassa odotuksia. Vapauden lähestyessä myös pelko ja epävarmuus lisääntyvät. Valvontaan vapautuminen tulisi olla suunniteltu tapahtuma, jossa eri viranomaiset tekisivät yhteistyötä. Toivottavaa myös olisi, että valvojalla olisi mahdollisuus tutustua henkilökohtaisesti valvottavaansa jo vankila-aikana. Tutun ihmisen luokse on siviilissä helpompi tulla. Uusi tekniikka on tullut apuun ja neuvotteluja käydään nykyisin paljon videolaitteilla.

Timi: ”No silloin ko mä alussa kuulin, että valvonta niin mä olin aivan kauhuissani, että mitä se on.”

Vankeus on aina ajallisesti rajallinen ja käytännössä näin väliaikainen kokemus. Elin-kautisvankikin armahdetaan yleensä jossain vaiheessa. Näin ollen jokaisen vangin ulottuvilla on myös mahdollisuus elää vankeuden jälkeen vapaudessa. Yhteiskuntaan

kiinnittymien on prosessi, johon kietoutuvat elämä ennen vankilaa, vankeusaikaiset tapahtumat sekä myös vapautumisen jälkeiset tilanteet.

Michel Foucaultin (2005, 414-416) mukaan vankeus hyväksytään yleisesti eristävänä rangaistuksena. Lainriikkoja eristetään yhteiskunnasta ja seuraamus toteutetaan laitoksessa. Yhdyskuntaseuraamukset sen sijaan toteutetaan yhteiskunnassa ja niiden toimeenpano vaatii erilaisilla kansalaisten hyväksymistä. Suomen yhdyskuntaseuraamusjärjestelmä on yksinkertainen ja selkeä, sekä myös yleisesti hyväksytty. Avoseuraamukset toteutetaan yhteiskunnassa erilaisissa yhteisöissä, joten toimenpiteiden onnistuminen riippuu paljolti tavallisista kansalaisista. Rikosoikeudellisissa käytännöissä on yleistynyt restoratiivinen oikeusajattelu samalla kun yhdyskuntaseuraamukset ovat yleistyneet. Restoratiivisessa oikeusajattelussa otetaan huomioon uhri ja yhteisö. Tavoitteena on, että tekijä sovittaa konkreettisesti tekonsa seuraukset uhrille ja yhteisölle. Kun uhri ja yhteisö otetaan mukaan rangaistuksen täytäntöönpanoon, toivotaan samalla, että tekijä integroituu yhteisöön rangaistusta suorittaessaan. (Yhdyskuntaseuraamustyön kehittämisen linjaukset 2006, 12.) Tutkimukseni aihe ehdonalaisessa vapaudessa olevien valvonta on yhdyskuntaseuraamus, jonka toteutuminen on riippuvainen myös kansalaisten mielipiteestä (David Garland 1990, 62). Seuraamus toteutetaan vankilan ulkopuolella, ja onnistuminen vaatii myös yhteisöjen luottamuksen. Oikeusministeriön hallinnonalan tulevaisuus katsauksessa (70/2010) kiinnitetään huomiota oikeudenmukaisuuteen ja luottamukseen, ne ovat kestävän yhteiskuntakehityksen perusta.

Suomalainen yhteiskunta on vielä hyvä ja turvallinen paikka asua. Polarisoituminen ja tuloerojen kasvu ovat kuitenkin kiistämättömiä tosiasioita. Köyhyys lisääntyy suomalaisessa yhteiskunnassa. Sosiaaliturvan uudistamiseksi perustettu Sata-komitea ei onnistunut kohentamaan kaikkein köyhimpien ihmisten asemaa. Ehdotuksia oli paljon, mutta alimmat perusturvaetuudet jäivät ennalleen. Leipää ja ruokasäkkejä jaetaan myös jatkossa. Kehityksen suunta yhteiskunnassa riippuu paljolti arvoista, minkälainen suunta jatkossa valitaan. Uusintarikollisuuden ehkäisy on laaja-alainen yhteiskunnallinen tehtävä, johon vaikuttavia voimia on paljon. Myös vangeista löytyy ihmisiä, jotka haluavat muuttaa elämänsä suunnan, mutta omin voimin muuttuminen on mahdotonta, siihen tarvitaan monenlaisia tukitoimia.

Kriminaalipoliittisessa ohjelmassa odotetaan rikosseuraamusosalta toisaalta kontrollia, jotta voidaan turvata yhteiskunnan ja sen jäsenten turvallisuus. Toisaalta odotetaan, että rikosseuraamusala integroi lainrikkajat takaisin yhteisöjen ja yhteiskunnan jäseniksi. Integraatio edellyttää riittävän varhain aloitettua suunnitelmallista vapauttamista. Vapautumisvaiheessa tarvitaan sosiaalipalveluita ja myös omaisten tukea. Verkostomainen työote on välttämättömyys nykyisessä monimutkaisessa yhteiskunnassa. Vapautuja tarvitsee viranomaisten ja omaisten apua sopeutuessaan takaisin yhteiskuntaan.

Kirjallisuus:

- Abadinsky, Howard. 2009. Probation and Parole. Theory and Practice. Tenth Edition. Pearson Prentice Hall. Upper Saddle River, New Jersey.
- Alasuutari, Pertti. 1993. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Alasuutari, Pertti. 2001. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Arki, arvot, elämä ja etiikka. 2005. Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Ammattieettinen lautakunta. Helsinki.
- Autonen-Vaaraniemi, Leena. 2009. Eronneiden miesten kodit ja kotikäytännöt. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.
- Bauman, Zygmunt. 1998. Work, Consumerism and the New Poor. Buckingham: Open University Press.
- Bauman, Zygmunt. 2002. Notkea moderni. Tampere: Vastapaino.
- Bonta, James. 2003. Rikoksentekijöiden kuntouttaminen – tutkimuksesta käytäntöön. Teoksessa What- works- Mikä toimii vankeinhoidossa ja kriminaalihuollossa. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen oppikirja 1/2003, 52-64.
- Bottoms, Anthony & Rex, Sue & Robinson, Gwen. 2004. Alternatives to Prison. Options for an insecure society. Willan Publishing. Portland, Oregon, USA.
- Bury, Michael. 1982. Chronic illness as biographical disruption. *Sociology of Health and Illness* 4: 167-182.
- Canetti, Elias. 1998. Joukko ja valta. Suomentanut Markus Lång. Loki-Kirjat, Helsinki.
- Cavadino, Michael & Dignan James. 2007. The Penal System. Sage Publications Los Angeles. London. New Delhi. Singapore.
- Civil, Tiina & Koivuniemi, Karita. 1993. Avainkurssi resosialisaatioprosessissa. Vapautuneen vangin työelämään, koulutukseen ja elämänhallintaan valmentaminen. Pro gradu tutkielma. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos.
- Council of Europe. The Committee of Ministers. To member states on the European rules on community sanctions and measures. Adopted by the Committee of Ministers on 10.10.1992 at 482nd meeting of the Ministers Deputies. Recommendation No R 92 16 on the member states of European union.
- Czarniawska, Barbara. 1998. A Narrative Approach to Organization Studies. Qualitative Research Methods Series 43. A. Sage University Paper. Sage Publications. Thousand Oaks.

- Erkkilä, Raija. 2006. Narratiivinen kokemuksen tutkimus: Koettu paikka, tarina ja kuvaus, Teoksessa: Kokemuksen tutkimus Merkitys – tukinta- ymmärtäminen toim. Perttula, Juha & Latomaa, Timo. Helsinki: Dialogi oy. 2.painos.
- Enroos, Rosi. 2008. Vankila lapsuudessa – lapset vankilassa. Tutkimus lapsista, joiden elämää äidin vankeus värittää. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2008. Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto.
- Eräsaari, Leena. 1991. Yksilöllistyvä sosiaalityö. Historian tarkastelua. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimuksia A 7. Jyväskylä
- Eräsaari, Leena. 1995b. Kohtaamisia byrokraattisilla näyttämöillä. Helsinki: Gaudeamus.
- Eräsaari, Leena. 2004. Antaudu vieteltäväkseni. Teoksessa Tutkija kertojana. Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen. Toimittaneet Johanna, Latvala; Eeva, Peltonen; Tuija Saarema. Nykyculttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 79. Jyväskylän yliopisto 2004.
- Eräsaari, Leena. 2007. Millainen yhteiskunta on hyvinvointivaltion jälkeen? Teoksessa Talouskasvun hedelmät – kuka sai ja kuka jäi ilman? Helsinki: Työväen sivistysliitto TSL.
- Eräsaari, Leena. 2007. New Public Management on julkisen sektorin vääryyksien isä. 87-101, Teoksessa Vääryyskirja toim. Tuula Helne & Markku Laatu. Helsinki: Kansaneläkelaitos.
- Eräsaari, Leena. 2009. Jos ratkaisu on yhteisö, niin mikä on ongelma? Teoksessa Yhteisöllisyys liikkeessä. Aikuiskasvatuksen 48. vuosikirja. Toimittaneet Karin Filander ja Marjatta Vanhalakka-Ruoho.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha. 2005. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Helsinki: Gummerus Oy.
- Farrall, Stephen. 2002. Rethinking What Works with Offender: Probation, social context and desistance from crime, Cullompton: William Publishing.
- Farrall, Stephen. 2004. Social capital and offender reintegration: Making probation desistance focused. Teoksessa Shadd, Maruna & Russ, Immerigeon toim. After Crime and Punishment. Pathways to offender reintegration. Cullompton: Willian, 57-82.
- Foucault, Michel. 2005. Tarkkailla ja rangaista. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Framtidens kriminalvård. SOU 2005:54. Statens offentliga utredningar. Justiedepartementet.
- Garland, David. 1990. Punishment and Modern Society. A Study in Social Treory. Oxford: Clarendon Press.
- Gergen, Kenneth J. 1999. An invitation to Social Construction. London: Sage Publications.

- Goffman, Erving. 1961. *Essays on the Social Situations of Mental Patients and Other Inmates*. New York: Aldine.
- Goffman, Erving. 1969. *Minuuden riistäjät*. Lohja: Sanoma- ja Kirjapaino Oy. 2. painos 1997.
- Granfelt, Riitta. 1998. *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Pieksämäki: Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 702.
- Granfelt, Riitta. 2003a. *Vankilasta kotiin vai kadulle? Vangit kertovat asunnottomuudesta*. Suomen ympäristö 613. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Granfelt, Riitta. 2003b. *Päihteettömien päivien talo. Tutkimus Kivitaskuyhteisöstä asukkaiden tulkitsemana*. Espoon diakoniasäätiö.
- Granfelt, Riitta. 2005. *Vapautuvien vankien tuettu asuminen*. Teoksessa R. Hynynen toim. *Asuntoja ja tukea asunnottomille*. Suomen ympäristö 745. Helsinki: Ympäristöministeriö, 119-158.
- Granfelt, Riitta. 2006. *Paha olla – vankilan sisällä, ulkona, vangin lähellä ?* s. 145-158. Teoksessa *Vääryyskirja* toim. Tuula Helne & Markku Laatu. Helsinki: Kansaneläkelaitos.
- Granfelt, Riitta. 2007. *Tuettua polkua vapauteen. Selvitys Kriminaalihuollon tukisäätiön asumispalveluista ammatillisen tuen näkökulmasta*. Raportteja 1/2007. Helsinki: Kriminaalihuollon tukisäätiö.
- Haaste, asiantuntevasti rikosentorjunnasta ja kriminaalipolitiikasta. 3/2010, 43. *Elinkautisvankien perusteellinen riskiarviointi ennen vapauttamista*.
- Hakala, Juha. 2001. *Menetelmällisiä koetuksia*. Teoksessa *ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Jyväskylä: PS-kustannus, 10-23.
- Hallituksen esitys 126/1975 II pv.
- Hallituksen esitys Eduskunnalle vankeutta ja ehdonalaista vapautumista koskevaksi lainsäädännöksi. HE 262/2004 vp.
- Hedderman, Carol & Hough, Mike. 2004. *Getting tough or being effective: What matters?* Teoksessa: Mair, George. *What Matters in Probation*. Collumpton: Willan, 146-169.
- Heine, Lisbet. 2008. *Denmark 231-254* Teoksessa *Probation in Europe*. Edited by: Anton M. van, Kalmthout; Ioan, Durnescu. Published by Wolf Legal Publishers (WLP) 2008.
- Heikkinen, Hannu L.T. 2001. *Narratiivinen kertomus – todellisuus kertomuksena*. Teoksessa *Juhani Aaltola & Raine Valli toim. Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Jyväskylä: PS-kustannus, 116-132

- Hinkkanen, Ville. 2009. Rikollisuuden kustannukset. Teoksessa Rikollisuustilanne 2008. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 247. Helsinki. 419-428.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena. 1993. Teemahaastattelu. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hollway, Wendy & Jefferson, Tony. 2000. Doing qualitative research differently: free association, narrative and the interview method. London: SAGE Publications Ltd.
- Huhtala, Johanna. 1984. Kriminaalihuoltoyön vaiheita 1870-1975. Kriminaalihuoltoyhdistyksen julkaisu. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Hynynen, Raija. 2005. Toim. Asuntoja ja tukea asunnottomille. Arviointi tuetun asumisen toimintamalleista. Ympäristöministeriön julkaisu 745. Helsinki: Ympäristöministeriö, 119-157.
- Hypén, Kimmo. 2004. Vankilasta vuosina 1993-2004 vapautuneet ja vankilaan uudestaan palanneet. Helsinki: Rikosseuraamusviraston julkaisu 1/2004.
- Hyväri, Susanna. 2001. Vallattomuudesta vastuuseen – Kokemuksen politiikan sankaritarnoita. Helsinki: Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 3/2001.
- Hämäläinen, Juha & Niemelä, Pauli. 1993. Sosiaalialan etikka. Helsinki: Werner Söderström oy.
- Hänninen, Vilma. 1999. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Acta Universitatis Tamperensis, 696. Tampere: Tampere University Press.
- Jordan, Bill & Jordan, Charlie. 2000. Social Work and the Third Way. London: Sage Publications.
- Juhila, Kirsi. 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.
- Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja. 2000. Sosiaalityön toimintakulttuurit. Teoksessa Sosiaalityön tutkimus. Toim. Karvinen, Pösö, Satka. Sosiaalityön tutkimuksen seuran julkaisu.
- Julkunen, Raija. 2006. Universalismista köyhyyspolitiikkaan? Teoksessa Vääryyskirja toim. Tuula Helne & Markku Laatu. Helsinki: Kansaneläkelaitos.
- Julkunen, Raija. 2006. Kuka vastaa? Hyvinvointivaltion rajat ja julkinen vastuu. Helsinki: Gummerus kirjapaino Oy.
- Järvinen, Minna-Kaisa. 2007. Asiakas-työntekijäsuhteen dialoginen arviointi kriminaalihuollossa. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatintutkimus Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos Marginalisaatiokysymysten sosialisointi –erikoisala. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.

- Kananoja, Aulikki; Lähteinen, Martti; Marjamäki, Pirjo; Laiho, Kristiina; Sarvimäki, Pirjo; Karjalainen, Pekka & Seppänen, Marjaana. 2007. Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma.
- Karsikas, Vuokko. 1989. Kriminaalihuolto työ Suomessa. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 2/ 1989. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Karjalainen, Jouko. 1989. Jäähdyttämät sosiaalityölle – lainrikkokojen syrjäytyminen kriminaalihuoltotyön kontekstissa. Tutkimuksia sarja B Nro 3. Tampereen yliopisto Sosiaalipolitiikan laitos.
- Kaukonen, Olavi. 2005. Torjunta vai poisto. Päihdepalvelujen kehitys laman jälkeen. Yhteiskuntapolitiikka, 2005:3.
- Kauppila, Tarja. 1999. Vankeudesta vapauteen, Suomalaisten miesvankien turvattomuus ja elämäntilanteiden hallinta. Tietosanoma. Vantaa: Tummavuoren kirjapaino Oy.
- Kaurala, Marjatta & Kylämarttila Veikko. 2010. Rangaistuksesta vapautuvan kuntoutujan asema. Kriminaalihuollon Tukisäätiön Raportteja 2/2010. Helsinki.
- Kemshall, Hazel. 1998. Risk in Probation Practice, Ashgate.
- Kemshall, Hazel. 2008. Understanding the Community Management of High Risk Offenders. Buckinham: Open University Press.
- Kivivuori, Janne. 2008. Rikollisuuden syyt. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Nemo.
- Kivivuori, Janne & Linderborg, Henrik. 2009. Lyhytaikaisvanki. Tutkimus lyhytaikaisvankien elinoloista, elämäntilanteesta ja rikollisuudesta. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2/2009. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 248.
- Komiteamietintö 2001:6 Vankeusrangaistuskomitean mietintö. Helsinki: Oikeusministeriö
- Korkiamäki, Riikka; Nylund, Marianne; Raitakari, Suvi & Roivainen, Irene. 2008. Yhteisö- sosiaalityö kansalaisyhteiskunnan ja asiakastyön rajapinnassa. Teoksessa Yhteisöt ja sosiaalityö. Kansalaisen vai asiakkaan asialla? Jyväskylä: PS-kustannus. 9-20.
- Kortteinen, Matti. 2005. Ymmärtämisen ongelma eettisenä kysymyksenä kvalitatiivisessa tutkimuksessa. Stakesin työpapereita, Laadullisen sosiaalitutkimuksen eettiset kysymykset. Kutsuseminaari 2.5.2005. Paperimoniste.
- Koskinen, Simo. 2003. Suomalaisen yhteisö- sosiaalityön kehitys ja nykysuuntaukset. Teoksessa Laitinen, Merja & Pohjola Anneli toim. Sosiaalisen vaihtuvat vastuut. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Kriminaalihuoltolaitoksen ja Vankeinhoitolaitoksen Vuosikertomus 2001. Helsinki: Rikosseuraamusviraston julkaisuja.
- Kriminaalihuoltoyhdistys. 2000. Esite. 2000.

- Kriminaalihuoltoyhdistys. Toimintakertomuksia vuosilta 1986-2000. Helsinki.
- Kääriäinen, Juha. 1994. Seikkailijasta pummiksi. tutkimus rikosurasta ja sosiaalisesta kontrollista. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 1/1994. Helsinki: Painatuskeskus.
- Kyngäs, Margit. 2000. Vankeus Miehen elämänkulussa. Tutkimus nuorena rikoksentekijänä vankilaan tuomittujen miesten lapsuudesta, vankeusajasta ja vankeuden jälkeisestä elämästä. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Lager, Elisabet. 2005. Framtidens kriminalvård (SOU 2005:54). Justitiedepartementet Kriminalpolitiska enheten 103 33 Stokholm.
- Laitinen, Merja & Uusitalo, Tuula. 2007. Sensitiivisen haastattelututkimuksen eettiset haasteet. Janus vol 15 (4) 2007, 316-332
- Laki rangaistusten täytäntöönpanosta 19.12.1889, 31.1.1995/128
- Laki ehdonalaisen vapauden valvonnasta 23.9.2005/782
- Lakivaliokunnan mietintö 3/2010. LaVM 3/2010 vp – HE 3/2010 vp. Hallituksen esitys laiksi yhdyskuntapalvelusta annetun lain muuttamiseksi.
- Lahti, Raimo. 1974. Kriminaalipolitiikan rajaaminen. Teoksessa Anttila, Inkeri & Heinonen, Olavi & Koskinen, Pekka & Lahti, Raimo. Rikollisuus ongelmana. Helsinki: Tammi s 11-49
- Laine, Matti. 2007. Kriminologia ja rankaisun sosiologia. Acta poenologica 1/2007. Vantaa: Rikosseuraamuslaitoksen koulutuskeskus.
- Laine, Matti. 1991. Johdatus kriminologiaan ja poikkeavuuden sosiologiaan. Helsinki: Tietosanoma.
- Laine, Matti. 1991. Rosvosta kunnan kansalaiseksi? Rikollisen resosialisation mahdollisuuksista. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Laitinen, Ahti & Aromaa, Kauko. 2005. Rikollisuus ja kriminologia. Tampere: Vastapaino.
- Lappalainen-Lehto, Riitta; Romu, Maija-Liisa & Taskinen Mailis. 2007: Haasteena päihteet. Ammatillisen päihdetyön perusteita. Helsinki: WSOY:n oppimateriaalit Oy
- Lappi-Seppälä, Tapio. 2000. Rikosten seuraamukset. Helsinki: WSOY.
- Lauerma, Hannu, 2008. Vankien psykiatrinen terveydenhuolto ja sen jatkuvuus siviiliin siirryttäessä. Julkaisematon luentomateriaali 15.1.2008.
- Lehtonen, Leena & Salonen, Jari. 2008. Asunnottomuuden monet kasvot. Helsinki: Suomen ympäristöministeriö 3/2008.
- Linderborg, Henrik. 2001. Brott och straff. En undersökning av samhällstjänsten som straff. Åbo: Åbo Akademi University press.

- Linderborg, Henrik. 2004. Sosiaalityö yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanoon liittyvässä valvonnassa. *Oikeus*, 2004: 30 (2), 158-179.
- Linderborg, Henrik. 2005. Elektronisen valvonnan käyttö lisääntynyt Euroopassa. *Haaste*, 2005: 3, 20-21
- Linderborg, Henrik. 2008. Finland, 317-348. Teoksessa *Probation in Europe*. Edited by: Anton M. van Kalmthout Ioan Durnescu. Published by Wolf Legal Publishers (WLP). Nijmegen: Ministry of Justice of the Netherlands and Dutch foundation.
- Lindholm, Margareta & Bishop, Norman. 2008. Sweden, 1025-1046. Teoksessa *Probation in Europe*. Edited by: Anton M. van Kalmthout; Ioan Durnescu. Published by Wolf Legal Publishers (WLP). Nijmegen: Ministry of Justice of the Netherlands and Dutch foundation.
- Maruna, Shadd & Immarigeon Russ. 2004. *After Crime and Punishment. Pathways to offender reintegration*. Cullompton: Willan Publishing.
- McCarva, Roger. 2008. England and Wales 255-294. Teoksessa *Probation in Europe*. Edited by: Anton M. van Kalmthout Ioan Durnescu. Published by Wolf Legal Publishers (WLP). Nijmegen: Ministry of Justice of the Netherlands and Dutch foundation.
- McIvor, Gill. 2004. Reparative and restorative approaches s 162-223. Teoksessa *Bottoms, Anthony; Rex, Sue & Robinson, Gwen. Alternatives to Prison. Options for an insecure society*. Cullompton, Devon UK: Willan Publishing.
- McNeill, Fergus and Weaver, Beth. 2010. *Changing Lives?. Desistance Research and Offender Management*. SCCJR The Scottish Centre for Crime & Justice Research. Report No 03/2010
- Melkas, Tapani. 1995. Tavoitteena terveyden tasa-arvo. *Kansanterveys. kansanterveyden tiedotuslehti*, marraskuu 9/1995, 1.
- Metteri, Anna. 2004. *Hyvinvointivaltion lupaukset ja kohtuuttomat tapaukset*. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Mikkeli, Heikki & Pakkasvirta, Jussi. 2007. *Tieteiden välissä? Johdatus monitieteelliseen, tieteidenvälisyyteen ja poikkitieteelliseen*. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit oy.
- Motiuk, Larry. 2003. Rikollista käyttäytymistä selittävät teorit. *What Works – mikä toimii vankeinhoidossa ja kriminaalihuollossa*. Vantaa: Vankeinhoidon koulutuskeskuksen oppikirja 1/2003
- Mäntysaari, Mikko 2006. Syrjiikö sosiaalityö? Teoksessa *Vääryyskirja toim.* Tuula Helne & Markku Laatu. Helsinki: Kansaneläkelaitos.115-132.
- Oikeusministeriö (1999). *Kriminaalihuoltoyhdistyksen ja poliisin yhteistyö ehdonalaisesti vapautuneen valvonnassa. Oikeusministeriön 29.3.1999 asettaman työryhmän ehdotus*. Helsinki. 2000.
- Oikeusministeriö. Saatavilla [www muodossa osoiteessa:www.om.fi/12803.htm](http://www.muodossa.osoiteessa:www.om.fi/12803.htm)

Oikeusministeriön hallinnonalan tulevaisuuskatsaus 2010. 70/2010. Oikeudenmukaisuus ja luottamus kestävän yhteiskuntakehityksen perustana. Helsinki: Oikeusministeriö.

Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston yleiskirje 275/12/12/31.121976. Vangin ehdonalaiseen vapauteen päästäminen ja valvontaan asettaminen.

Pellinen, Tarja. 1992. Ehdonalaisen vapauden kehitys Suomessa. Helsinki: Helsingin yliopiston rikos- ja prosessioikeuden laitoksen julkaisuja A:4.

Ploeg, Gerhard. 2008. Norway, 767 - 802. Teoksessa Probation in Europe. Edited by: Anton M. van Kalmthout Ioan Durnescu. Published by Wolf Legal Publishers (WLP). Nijmegen: Ministry of Justice of the Netherlands and Dutch foundation.

Pohjola, Anneli. 1994a. Elämän valttikortit ? Nuoren aikuisen elämäntilanne toimeentulotukea vaativien tilanteiden varjossa. Acta Universitatis Lapponiensis 5. Rovaniemi: Lapin Yliopisto.

Pohjola, Anneli. 2003. Tutkijan eettiset sitoumukset. Teoksessa: Eettisesti kestävä sosiaalitutkimus. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Rantala, Kati. 2004. Vankilasta vapautuvat huumeiden käyttäjät: sosiaalinen ongelma? Uusintarikollisuuden vähentäminen yksilökohtaisella työotteella ja verkostoituen. Tampereen kaupunki, sosiaali- ja terveystoimi: Tampereen Huumeepilotin 4. raportti.

Raynor, Peter. 2004. Rehabilitative and reintegrative approaches. 195-223. Teoksessa Bottoms, Anthony & Rex, Sue & Robinson, Gwen. Alternatives to Prison. Options for an insecure society. Cullompton: Willan Publishing.

Retur. 2010. En Nordisk undersogelse af residiv blandt klienter i Kriminalforsorgen. Utarbejdet i fællesskab av kriminalomsorgen i Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige. Trykk: Oslo: Bjerch Trykkeri AS.

Richards, Stephen C & Jones, Richard S. 2004. Beating the perpetual incarceration machine: overcoming structural impediments to re-entry. Teoksessa Shadd, Maruna & Russ, Immari-geon toim. After Crime and Punishment. Pathways to offender reintegration. Cullompton: Willan Publishing, 201-232.

Riessman, Kohler Catarine. 1993. Narrative analysis. Qualitative research methods series 30. Newbury Park, London, New Delhi: Sage Publications, Inc.

Rikoksettomaan elämäntilanteeseen 2001:2. Seuraamusjärjestelmän ja yhteiskunnan tukijärjestelmien yhteensovittamista selvittäneen toimikunnan mietintö. Helsinki: Oikeusministeriö.

Rikosseuraamusalan asiakaskunta, työprosessit ja kuntouttaminen. Työryhmän muistio. Rikosseuraamusalan kehittämishanke Helsinki 31.3.2008.

Rikosseuraamuslaitoksen vuoden 2011 talousarvioehdotus rangaistusten täytäntöönpano 4/010/2010. 19.4.2010.

Rikosseuraamusvirasto: Itä-Pohjois Suomen rikosseuraamusalan tulossopimus vuodelle 2010 julkaisematon.

Rikosseuraamusvirasto. 2008. Rikosseuraamusalan vuosikertomus 2007. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto.

Rikosseuraamusvirasto. Saatavilla www muodossa <http://www.rikosseuraamus.fi>

Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2003. Perhe muurin toisella puolella. Työryhmän muistio. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto.

Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2008. Naiset näkyviksi, työryhmän mietintö. Helsinki Rikosseuraamusvirasto.

Rikosseuraamusvirasto tiedottaa 18.11.2008, lehdistötiedote.

Rikosseuraamusvirasto tiedottaa 6.5.2009, lehdistötiedote

Rikosseuraamusvirasto tiedottaa 3.6.2009, lehdistötiedote

Rikoksista rangaistujen tuen tarve. Suositukset yhteistoiminnalle. Vankien jälkihuoltotyöryhmän raportti. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:6. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, Oikeusministeriö, Suomen Kuntaliitto.

Rikosseuraamusalan vuosikertomus 2009. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto.

Rikosseuraamuslaitos. 2010. Ohje 22/004/2010. Ehdonalaisen vapauden täytäntöönpano.

Ritakallio, Veli-Matti. 2007. Vauraudesta osattomaksi jääneet – köyhyys Suomessa 1995-2005, Teoksessa Talouskasvun hedelmät – kuka sai ja kuka jäi ilman? toim. Heikki Taimio. Helsinki: Työväen sivistysliitto TSL.

Ruuskanen, Elina & Jokinen Anniina. 2010. Oikeudenmukainen kohtelu luottamuksen perustana. Haaste 2/2010. Asiantuntevasti rikosentorjunnasta ja kriminaalipolitiikasta, 18-19.

Roberts, Julian. 2004. The Virtual Prison. Community Custody and Evolution on Imprisonment. Cambridge: University Press.

Rumgay, Judith. 2004. The barking dog? Partnership and efektive practice. Teoksessa George, Mair toim. What Matters in Probation. Cullompton: Willian, 122-145.

Saarijärvi, Anne. 2005: Sosiaalityön mahdollisuudet Yhdyskuntapalvelussa. Tampereen yliopisto Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatintutkimus.

Salmi, Venla. 2006. Sosiaalinen pääoma ja nuorisorikollisuus. Teoksessa Nuorisorikollisuus määrä, syyt ja kontrolli. Toim. Päivi Honkatukija & Janne Kivivuori. Oikeuspoliittisen tutki-

muslaitoksen julkaisu 221. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura julkaisuja 66. Nuorisosaian neuvottelukunta, julkaisuja 33, Helsinki. 187- 209.

Salmi, Venla. 2009. Nuoret seurusteluväkivallan uhreina. Teoksessa Venla Salmi toim. Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhrikokemukset. Nuorisoriikollisuuskyselyn tuloksia 1995-2008. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 246, Helsinki.

Sampson, Robert J & Laub, John H.1995. Understanding Variability in Lives Through Time. Contributions of Life-course Criminology. Studies on Crime and Crime Prevention 4 (3). 143-158.

Savolainen, Jukka. 2009. Work, Family and Criminal Desistance. Adult Social Bonds in a Nordic Welfare State. British Journal of Criminology 49, 285-304.

Searle, John. 1995. The Construction of Social Reality. London: Penguin Books.

Sennett, Richard. 2007. Uuden kapitalismin kulttuuri. Tampere: Vastapaino.

Sennett, Richard. 2004. Kunnioitus eriarvoisuuden maailmassa. Tampere:Vastapaino.

Sunikka, Sanna & Seppälä, Ullamaija & Granfelt Riitta. 2007. Asunnottomuuskirja. Näkökulmia asunnottomien palvelujen kehittämiseen. Helsinki: SOCCAn ja Heikki Waris instituutin julkaisusarja nro 13.

Taipale, Ilkka. 2007. Julkaisussa Rangaistuskäytännön hinta. Tapio, Lappi-Seppälä. Helsinki: Hakapaino Oy.

Taylor, Ian; Walton, Paul & Young, Jock. 1973. The New Criminology. For a Social Theory of Deviance. London. Routledge & Kegan Paul plc.

Tiedonantolehti: Kriminaalihoitolaitoksen ja vankeinhoitolaitoksen tiedonanto lehti 24.8.2004.

Tiedonantolehti: Rikosseuraamusalan Tiedonantolehti 12.4.2010.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Turtiainen, Kati. 2008. Kommunikointia uuden kynnyksellä – Luottamuksen rakentuminen kiintiöpakolaisten ja viranomaisten välillä. Sosiaalityön lisensiaatin tutkielma. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylän yliopisto.

Tyler, Tom. 1998. Why do people rely on each others? Social identity and the social aspects of trust. In Bratitwaite, V & Levi, M (ed.) Trust and Governance. New York: Russell Sage Foundation. 285-306.

United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures (The Tokio Rules). Adopted by General Assembly resolution 45/110 of 14.12.1990.

Vankeus ja ehdonlainen vapaus. Rikoslakiprojektin ehdotus. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 3/1994.

Vankeuslaki 23.9.2005/767.

Vanstone, Maurice. 2005. Supervising offenders in the community. A history of probation theory and practise. Ashgate publishing UK.

Varto, Juha. 1992. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Helsinki: Kirjayhtymä.

Vilkko, Anni. 1997. Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Vikko, Anni. 2007. Kodin kaipuu – tuntuma ajassa muuttuvaan tilaan. Teoksessa: Seppo, Knuutila & Ulla, Piela toim. Menneisyys on toista maata. Kalevalaseuran vuosikirja 86. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura , 13-26.

Visher, Christy & Travis, Jeremy. 2003. Transitions from prison to Community: Understanding Individual Pathways, Annual Review of Sociology, 29: 89-113.

Worrall, Anne & Clare, Hoy. 2005. Punishment in the Community. Managing Offenders, making choices. Collompton: Willan Publishing UK.

Worth, Richard. 2002. Propation and Parole. Austin Sarat, General editor. Philadelphia: Chelsia house publisher.

Yhdyskuntaseuraamustyön kehittämisen linjaukset. Rikosseuraamusalan käsikirjoja 1/2006. Helsinki: Kriminaalihuoltolaitos, Rikosseuraamusvirasto.

Liite 1	Tutkielman kansilehti
Taulukko 1	Keskivankiluku (1974-2008), Oikeustilastot, Tilastokeskus
Taulukko 2	Valvottavien määrä 2004-2009, kriminaalihuoltolaitoksen poikkileikkaustilasto, otanta vuosittain 1.5.
Taulukko 3	Ehdonalaisvalvonnassa käytetyt sanktiot vuosina 2006-2009
Kuvio 1	Valvottavien taustatiedot 2008. Kriminaalihuoltolaitos Annamari Räisänen.
Kuvio 2	Valvottavien asumistilanne 2008, kriminaalihuoltolaitos, Annamari Räisänen.
Kuvio 3	Koeajan pituudet vuosina 2006-2009, alkaneista valvonnoista, Rikosseuraamuslaitos Annamari Räisänen

